

ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΤΑΛΜΟΙ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ 1943

Χειρογράφο
εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον
Φίλον κ. Π. Ε. Μητροπολίτου
ἐν Ἱερῶν Ἀρείων

Π. Γ. Σαβοῦνη

4:1:53

ΚΡΗΤΙΚΟΙ

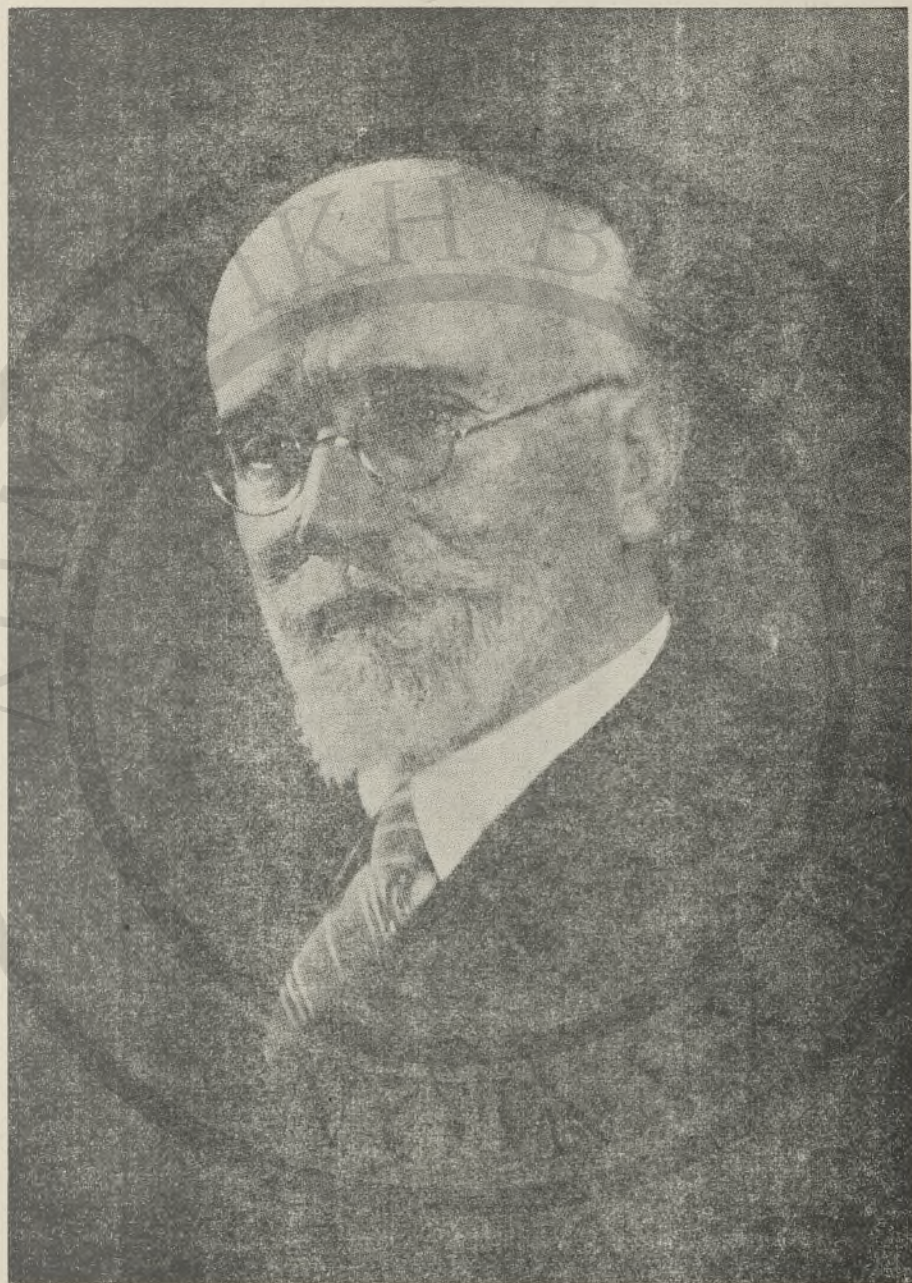
ΠΑΛΜΟΙ

Δεφρ 52

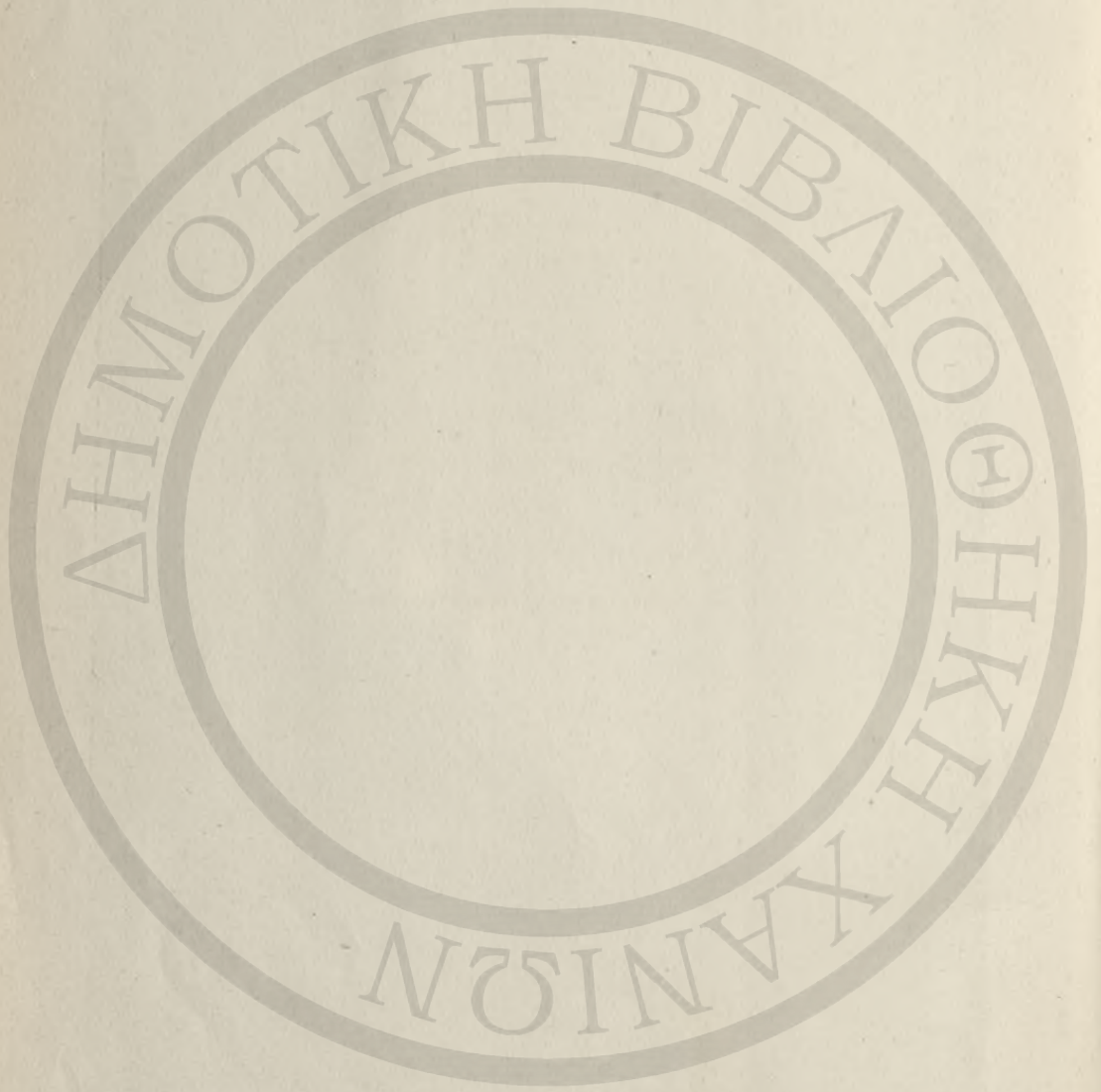

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΛΙΝ
Αρ. βιβλ. 4687
Χρον. Είσοδ. 20.3.1959
Επιστάτης Βιβλιοθηκ. Ε. Μ. Σαβοῦνη
Αριθ. 398.8 / SAB

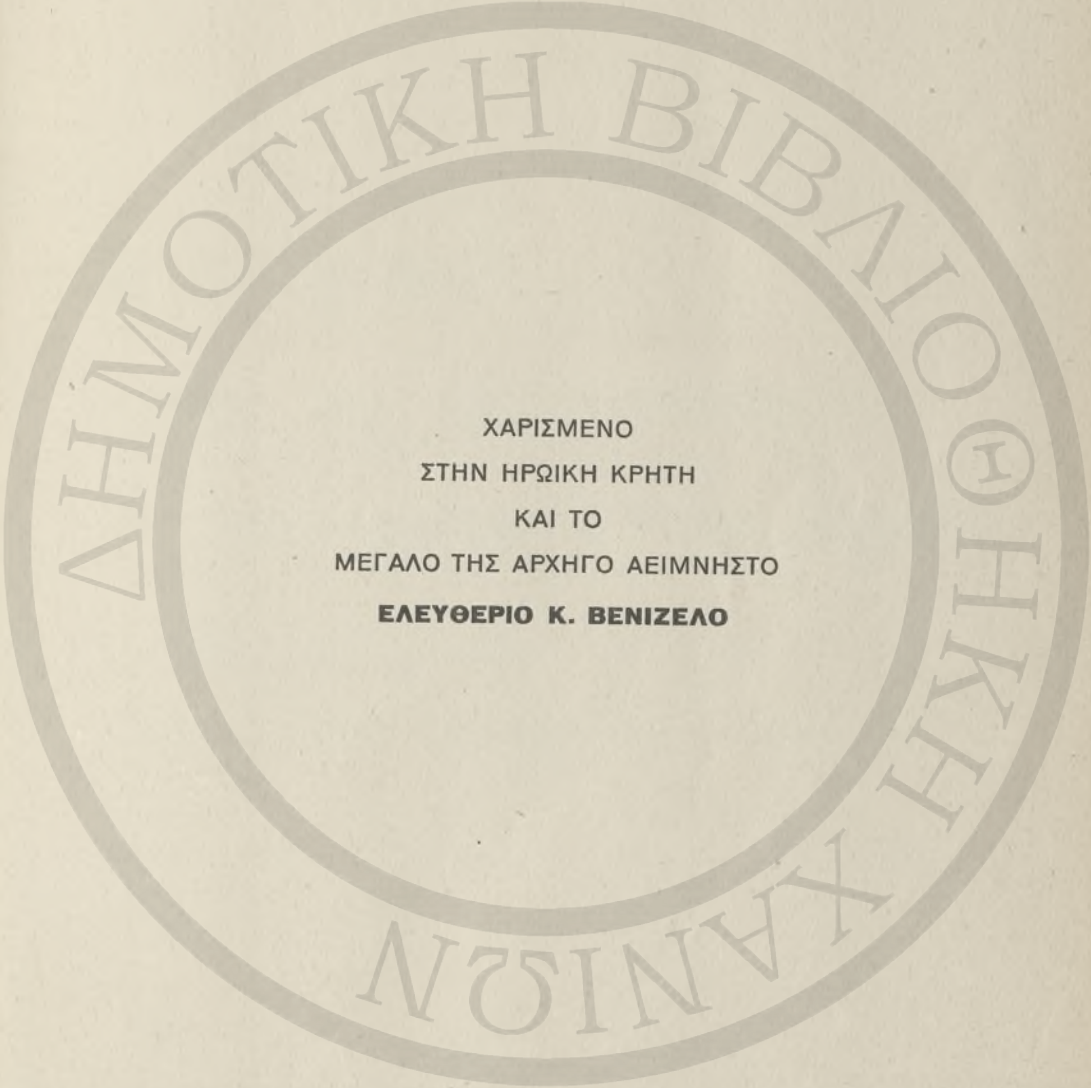
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ
ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ
ΜΑΙΡΗΣ ΣΑΒΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

THE UNIVERSITY OF CHANIA

ΧΑΡΙΣΜΕΝΟ
ΣΤΗΝ ΗΡΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ
ΚΑΙ ΤΟ
ΜΕΓΑΛΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟ

ΚΡΗΤΗ

Τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς ἡ Κρήτη,
καὶ τῶν κελαϊδισμῶν καὶ τῶν ἀγώνων,
τῶν αἱμάτων καὶ τῶν τροπαίων ἡ Κρήτη,
τῶν τυράννων ἀκοίμητη φοβέρα,
ἡ Κρήτη ἡ Κρήτη!

ΠΑΛΑΜΑΣ

ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω ὦ Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι' ὁ ἥλιος βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη
σμίγει τὸ αἷμα τ' οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου αἷμα.

Π. ΝΙΡΒΑΝΑ

Κρήτη μου, τὸ ἅγιο χῶμα σου μὲ τὴν βελόν' ἄν σκάφης,
αἷμα παλληκαριοῦ θὰ βρῆς, κόκκαλα θὰ ξεθάφης.

(Δημοτικό)

“Ὅλα μποροῦν οἱ ρήτορες καὶ ποιητὲς νὰ ποῦνε
στὸν κόσμον ὅσα γίνανε καὶ μέλλει νὰ γηνοῦνε.
Μὰ πάλι ὅλα νὰ τὰ ποῦν κι' ὁ κόσμος νὰ τὰ μάθη
τῶν κρητικῶν θὰ μείνουνε ἀστόρητα τὰ πάθη.
Καὶ κάθε κρητικοῦ γενιὰ καὶ κάθε μιὰ φαμίλια
μπορεῖ νὰ γράψῃ ἓνα χαρτί, ποῦ ν᾿ἄχῃ φύλλα χίλια.
Μὰ πάλι χέρι ἀνθρώπινο ὅλα δὲν θὰ τὰ γράψῃ,
ὄση κι' ἄν ἔχῃ φρόνηση καὶ μάθηση καὶ πράξη.

ΚΡΗΤΗ

Ραδιοφωνική όμιλία τοῦ κ. Γεωργίου Χανιώτη, Δημοσιογράφου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τμήματος τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Καΐρου, γενομένη τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1941.

Ἡ Κάνδαμος δὲν ὑπάρχει. Κατεστράφη διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ στὴν θέσιν ποῦ ἦτανε τὸ χωριό, ἐτοποθέτησαν οἱ Γερμανοὶ πινακίδα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν « ἐδῶ ὑπῆρξε κάποτε ἡ Κάνδαμος. »

Ἄς ἀποκαλυφθοῦμε μπροστὰ στοὺς ἀγνώστους μάρτυρας τῆς Κρήτης.

Ἄς τηρήσουμε ἐνὸς λεπτοῦ σιωπῆ.

Καὶ ὁ Σκοινὲς δὲν ὑπάρχει. Στὰ Κουνουπιδιανὰ ἐτουφεκίσθησαν 12 γιὰτὶ δὲν παρέδωσαν 40 ὄρνιθες στὸ γερμανικὸ στρατό. Στὸν Ἄλικιανὸ ἐφονεύθησαν 128.

Στὰ Νέα Ρούματα κατεκρεουργήθη ὁ πατῆς Κουκουράκης. Στὰ Περιβόλια ἐτουφεκίσθησαν 130.

Ἐπάνω ἀπὸ ἑπτακόσιοι εἶναι οἱ φονευθέντες ὅταν ἐξέσπασε τὸ πρῶτον κύμα τῆς Γερμανικῆς μανίας. Δὲν ὑπάρχει χωριὸ τῆς Κρήτης ποῦ νὰ μὴν ἐπλήρωσε τὸν φόρον τοῦ αἵματος καὶ τῆς καταστροφῆς.

Οἱ Γερμανοὶ, μαινόμενοι, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, γιὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, περιέζωσαν νύκτα τὰ χωριὰ καὶ ἄρπαζαν τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τὰ σπίτια των καὶ ἀπὸ τοὺς δρόμους, τοὺς ἔπερναν ἔξω ἀπὸ τὰ χωριὰ καὶ τοὺς ἐτουφεκίζαν χωρὶς καμία διαδικασίαν. Δεύτερον κύμα μίσους καὶ καταστροφῆς ἐξαπελύθη κατὰ τῶν κατοίκων καὶ νέες ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις ἐπηκολούθησαν.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς νυκτερινὲς ἐφόδους οἱ Γερμανοὶ σενέλαβον ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς περιφερείας Χανίων διακοσίους ἄνδρας πάσης ἡλικίας, ἀκόμη δὲ καὶ ἀναπήρους πολέμου. Τὴν ἄλλην μέρα τὸ πρῶτ' ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν ὑπαίθρια ἀνακριτικὰ γραφεῖα, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, ὅπου ἐγένετο ἡ ἀκόλουθος τυπικὴ διαδικασία :

— Πῶς ὀνομάζεσαι; Ἦταν ἡ πρώτη ἐρώτησις.

— Ποῦ ἦσουν ὅταν ἔπεσαν οἱ Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ ; Ἦταν ἡ δευτέρα.

— Εἶσαι ἔνοχος ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ. Ἦταν ἡ ἀπόφασις τοῦ στρατοδικείου.

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν συλληφθέντων δὲν ἐλαμβάνοντο διόλου ὑπ' ὄψιν.

Τοὺς ἔπερναν μετὰ τὴν πρόχειρον αὐτὴν διαδικασίαν καὶ τοὺς προσήγαγον εἰς παρακείμενον οἶκημα, ὅπου συνεδρίαζε τὸ δῆθεν στρατοδικεῖον, γιὰ νὰ ἀκούσουν ἀπὸ τὸν δῆθεν πρόεδρον τὴν εἰς θάνατον καταδίκην των.

Σὲ μιὰ χαράδρα, ἐκεῖ κοντὰ, ἀντηχοῦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν οἱ πυροβολισμοὶ τῶν ἐκτελεστικῶν ἀποσπασμάτων. Ἐνας Κρητικὸς λεβέντης, καθὼς ὠδηγεῖτο εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτέλεσεως, ἄρπαξε τὸ ὄπλον ἑνὸς φρουροῦ, ἐσκότωσε αὐτὸν καὶ ἐτραυμάτισε δεύτερον. Ὅταν τὸν ἐτουφέκιζαν ἐφώναξε: «Τώρα πεθαίνω σὰν Κρητικὸς.»

Τὸ αἷμα ἐξακολουθεῖ νὰ ποτίζει ἄφθονα τὸ ἅγιο χῶμα τῆς Κρήτης.

Ἦστι σὲ συγκρούσεις παλληκαριῶν καὶ ἵπποτικὲς κονταρομαχίες.

Ἦστι σὲ μάχες φωνικὲς καὶ ἐπικὲς ἐφόδους ἀνδρείων.

Ἦστι σὲ ἐπάλξεις φρουρίων, ὅπως εἶναι συνηθισμένοι νὰ πεθαίνουν γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν λευτεριά οἱ Κρητικοί.

Τὸ ἱερό αὐτὸ δικαίωμα τοὺς τὸ ἀφήρσαν οἱ Γερμανοί.

Τὸ αἷμα τῆς Κρήτης χύνεται δολοφονικὰ καὶ ἄνανδρα. Ἄλυσόδετοι οἱ λεβέντες τῆς, χωρὶς ὄπλα καὶ χωρὶς τὴ παραμικρὴ δυνατότητα ἀμύνης, συλλαμβάνονται τὴ νύχτα μέσα στὰ σπιτία των καὶ προσάγονται ἐνώπιον εἰκονικῶν στρατοδικείων γιὰ νὰ καταδικασθοῦν εἰς θάνατον. Γιατί ; Γιατί εἶναι Κρητικοὶ καὶ ἐπολέμησαν τοὺς Γερμανοὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

“Αν ἦσαν ἀνδρεῖοι οἱ Γερμανοὶ θὰ ἐσέβοντο τὸν ἠρωϊσμόν.

Ἐὰν ἦσαν τίμιοι θὰ ἀνεγνώριζαν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς Κρητικῆς ἀντιστάσεως καὶ θὰ ὑπεκλίνοντο μπροστὰ στὴν ἀρετῇ. Ἄλλὰ οἱ Γερμανοὶ εἶναι βάρβαροι. Λυσοῦν γιατί οἱ Κρητικοὶ περιφρονοῦν τὰ μηχανικά των μέσα καὶ τὰ σιδερένια κράνη των. Καὶ ξεστοῦν σὲ ἐκδικήσεις κατὰ τῶν ἀόπλων. Δὲν συγχωροῦν οἱ βάνουσοι κατακτηταὶ τίς ἠθικὲς ἀρετές, γιατί αὐτές ἐξευτελίζουν τὴν θεωρίαν τῆς βίας.

Τὸ θέαμα τῆς κυπαρισίνιας κορμοστασιάς τῶν Κρητικῶν παλληκαριῶν, ποῦ ἐξακολουθοῦν νὰ βαδίζουν μὲ τὸ κεφάλι ψηλὰ καὶ τὸ χαμόγελο τῆς καρτερίας στὰ χεῖλη, ἐξαγριώνει τοὺς κατακτητάς. Ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ περιφρόνησις ποῦ τοὺς δείχνουν οἱ λαμπαδόκορμες Κρητικοποῦλες εἶναι μία διαρκῆς υπόμνησις ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν ἐλύγισε καὶ δὲν κατεκτῆθη. Ὁρθώνεται σὲ ψυχικὸ μεγαλεῖο πάνω ἀπὸ τίς κορφές τοῦ Ψηλορείτη. Εἶναι ἀκατάλυτος σὰν τὰ Λευκά Βουνά.

Τρομάζουν οἱ κατακτηταὶ καὶ σκοτώνουν! Σκοτώνουν δολοφονικά! Τὸ εὐγενικὸ αἷμα ποτίζει καὶ πάλι τὸ ἅγιο χῶμα τοῦ νησιοῦ.

Σκοτώνονται οἱ Κρητικοὶ ἀλλὰ δὲν σκοτώνεται ἡ ψυχὴ των. Μέσα στίς χαράδρες τὸ αἷμα τῶν παλληκαριῶν βογγᾷ: «Ἐκδίκησι», «Ἐκδίκησι»!

Τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1941 ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Καΐρου ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον τὴν ἐκπομπὴν τῆς 10.30' μ.μ. εἰς τὴν Κρήτη. Μετὰ τὴν συγκινητικὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Γεωργίου Χανιώτη κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτήρηθη καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἀναφερομένη σιωπὴ ἑνὸς λεπτοῦ, ἐπηκολούθησε τὸ περίφημο Κρητικὸ τραγοῦδι, Κρητικὸς Ἄετός, « Σὲ ψηλὸ Βουνὸ σὲ ριζιμιὸ χαράκι, κάθεται ν' αἰτὸς βρεμμένος, χιονισμένος, ὁ καμμένος κ.λ.π.» καὶ ἡ ἐκπομπὴ ἔκλεισε μὲ τὸν Ἐθνικὸ Ὕμνο.

Ἐπὶ φλόγες ἢ Κρήτη ζωσμένη

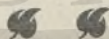
Ἕγνος τῆς Κρήτης Γ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Ἐπὶ φλόγες ἢ Κρήτη ζωσμένη
τὰ βαρεῖά της τὰ σίδερα σπᾶ,
καὶ σὰν πρῶτα χτυπιέται, χτυπᾶ,
καὶ γοργῇ κατεβαίνει.

Κτύπα, κτύπα τῆς θάλασσας Σοῦλι,
κτύπα κόρη γλυκειὰ τοῦ γιαλοῦ,
ἔδῶ ἄνδρες παλαίουν κι' ἄλλοῦ
ζοῦν γυναῖκες μας δοῦλοι.

Μὲ μεγάλο θεόρατο δόρυ
ὅλη νειᾶτα πετᾶ καὶ ζωή,
καὶ σὲ κάθε φωτιά καὶ βοή
τρέμουν δάση καὶ ὄρη.

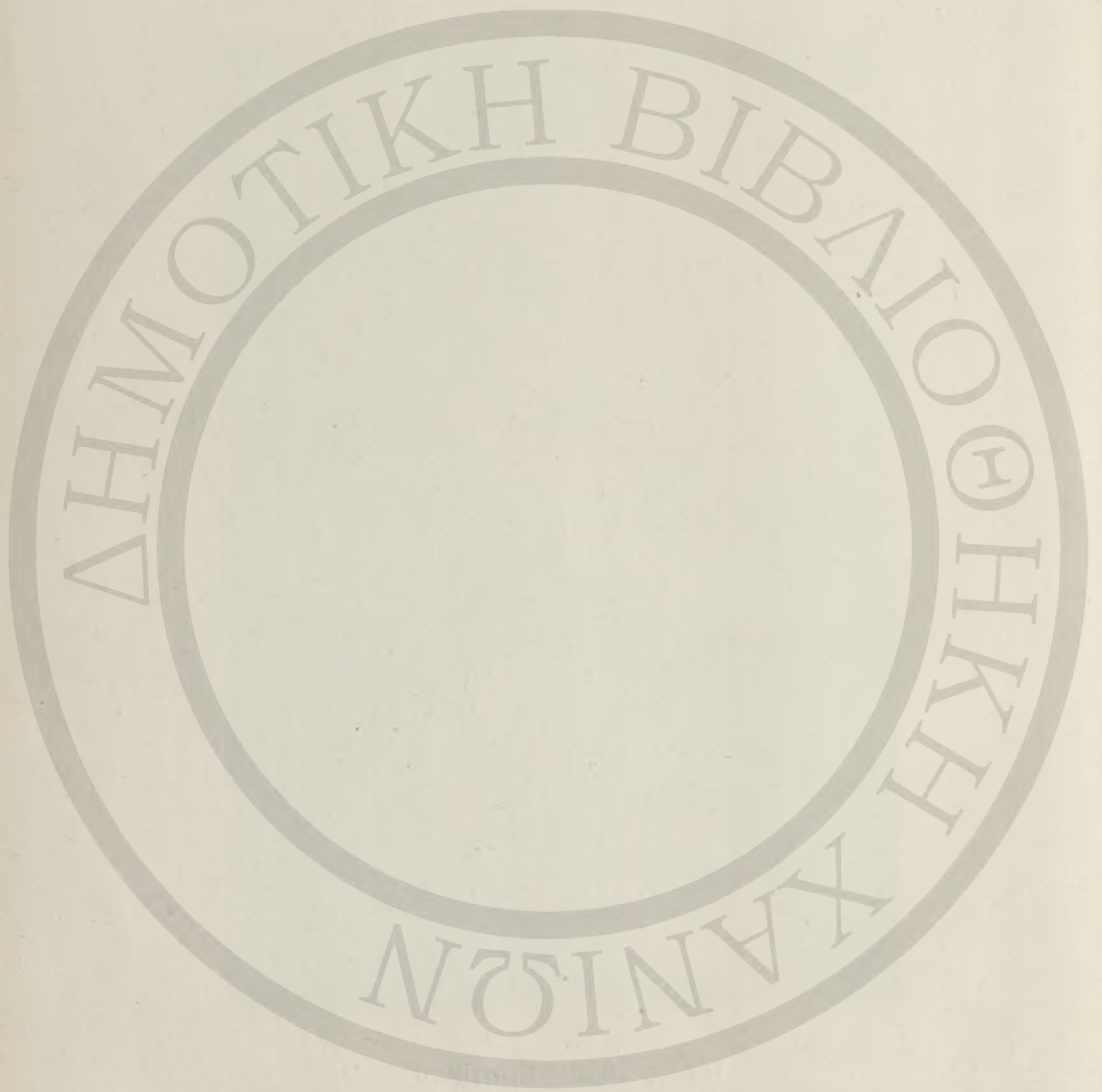
Ἐπὶ ἔδῶ Ρεθεμνιώτες, Χανιώτες ~~σὴν φωτιά,~~
σὴν φωτιά ἀπὸ κεῖ οἱ Καστρινοί,
νὰ βοῖζη παντοῦ μὲ μιὰ φωνή,
στὶς σπαθιές μας τὶς πρῶτες.

Τύπος γέρου Κρητικού

*Έργο του Κρητικού ζωγράφου
Δ. ΚΟΚΟΤΣΗ

Χαίρε, Κρήτη ἀνδρειωμένη

Ι. ΠΟΛΕΜΗ

Μὲς τὸ αἶμα βουτημένη
μὲ πληγὲς νοπὲς ἀκόμα
ἀπ' τῆς Κρήτης τὸ ἅγιο χῶμα
ἐπετάχθη ἡ Λευθεριά.

Κι' ἀγκαλιάζοντας τὴ Δόξα
τὴ δαφνοστεφανωμένη
παίρνει δρόμους κι' ἀνασταίνει
πολιτεῖες καὶ χωριά.

Χαιρετοῦν τὸν ἐρχομὸ της
βροντερόφωνα τουφέκια,
κι' ἀστραπὲς κι' ἀστροπελέκια
χύνουν λάμψι περισσή.

Καὶ φωνὴ παλληκαρίσια
ἀπ' τὴν Ἰδη κατεβαίνει :
Χαίρε, Κρήτη ἀνδρειωμένη
χαῖρ' ἐλεύθερο νησί.

Ὕμνος τῆς Κρήτης

Τῆ Κρήτης τῆ περίφημης ὁποῦ νὰ τὴν λυτρώσῃ
ὁ Θεὸς καὶ μὲ πολλὴν τιμὴν νὰ ξανακαιουργιώσῃ...

Μπουνιαλῆς

Ἐκ βυθοῦς ὠκεανικοῦ προβάλλει
κι' ἀγάλια ξετυλίγεται ἕνας κόσμος
Κι' ἀπ' τὸ χέρι τῆς δύνανται, τὸ χάος
καθὼς ἀπλώθη κ' ἔγινε μὲ μύρια
πρόσωπα πλάση,

Ἔτσι κι' ὁ κόσμος ξεχωρίζει ἔμπρός μου...
Σὰ γοργόνες ἀνήμερες πὺρ ἡ σάρκα
τοὺς ἀρχινώντας παρθενοπλασμένη
ξετυλιέται καὶ γίνεται τοῦ κήτους
φεροσπλαθάτη οὐρά, τὶς Ἐχτρες βλέπω
καὶ τοὺς Πολέμους.

Καὶ σὰν καρᾶβια μὲ πανιά ἀπλωμένα
πὺρ ἀρματομένα πλένε ἀφροκοπώντας
καμαρωτὰ ἀπ' τὴν πρύμνην ὡς τὴν πλώρη
γιομαῖτα θυσαυροῦς, βλέπω τὶς Νίκες
καὶ τοὺς Θεριάμβους!

Καὶ σὰν πουλιά, κατάλευκα πουλάκια,
λαβωμέν' ἀπὸ ἀλάθειτα τουφέκια,
πὸν τὸ δρόμο τους βάφουν μὲ τὸ αἷμα,
κοιτάζω τὶς Σκλαβιὲς καὶ τὰ Μαρτύρια.

Καὶ σὰ νεράϊδες

φωτόχυτες ἀεροκαμωμένες
βλέπω τὶς Δόξες — μέσ' στῶν δραμάτων
τὸ θάμπωμα — ἀγναντεύω τὰ Τραγούδια
κι' αὐτὰ σὰν παιγνιδιάρικα νὰ τρέχουν
χρυσὰ δελφίνια.

Καὶ σὰ μαυρίλα πὸν βαριά σκεπάζει
πελάγη καὶ οὐρανοὺς βλέπω τὸ Χάρο,
ἐνῶ σὰν ἀφροτίναχτη θεὰ Κύπρη
μιά δεύτερη φορά, φαντάζει ἀγνάντια
κ' ἡ Ἀθανασία.

Καὶ σὰν τὴ μάσσα τοῦ ἡλίου, σὰν τὴ βρύση
τοῦ φωτὸς πὸν ἀκουμπάει ψηλὰ στ' ἀστέρια
τὴν κορφὴ καὶ στὰ τάρταρα βυθίζει
τὴ ρίζα, τὴν ἀπέραντη Ἑλλάδα
στερνὰ ξανοίγω.

Κι' ὅλα, οἱ Ἔχτρες κ' οἱ Πολέμοι καὶ οἱ Νίκες
καὶ οἱ Θριάμβοι, κ' οἱ Σκλαβιὲς καὶ τὰ μαρτύρια,
ὅλες οἱ Δόξες, ὅλα τὰ Τραγούδια,
κ' ἡ Ἀθανασία κι' ὁ θάνατος κι' ἀπάνω
σ' ὅλα ἡ Ἑλλάδα,

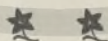
ὄλα ὄλα παναρμόνια δεμένα
σ' ἓνα χορῶ, σὲ μιὰ πομπή, προβαίνουν
ἀπὸ βυθοὺς ὠκεανικοὺς βγαλμένα
στὰ γαλάζια νερά μας, καὶ μαγεύουν
τοῦ Αἰγαίου τὸ κῦμα.

Περνοῦν ἀκρογιαλιὲς ἀσημωμένες
καὶ νησιὰ σμαραγδένια χαιρετᾶνε
κι' ὄλα ἀράζουν στὴν ἄκρη τοῦ πελάγου
τοῦ ὀλόφωτου, ἐκεῖ πέρα πὺρ ριζώνει
ἄτρομα ἡ Κρήτη!

Τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς ἡ Κρήτη,
καὶ τῶν κελαϊδισμῶν καὶ τῶν ἀγώνων,
τῶν αἱμάτων καὶ τῶν τροπαίων ἡ Κρήτη,
τῶν τυράννων ἀκοίμητη φοβέρα,
ἡ Κρήτη, ἡ Κρήτη!

Κι' ὄλα στοιχιὰ καὶ ἀγάλαστα καὶ κάνουν
σὰν ἀπὸ τ' ἄστρα ὀλόχυτη ἄρμονία,
καὶ φτερὰ ἔχουν καὶ χέρια καὶ στὰ χέρια
καὶ στὰ φτερὰ νὰ ἡ Κρήτη πρὸς τὰ ὕψη
τῆς ἀποθέωσης!

— ὦ Κρήτη, ὅπως ὀλόγαρα σὲ βλέπουν
τὰ μάτια τὰ θεϊκὰ τῆς Φαντασίας,
ἄμποτε καὶ τὰ μάτια τὰ δικά μας
νὰ σὲ ἰδοῦν τῆς ἐλεύτερης πατρίδας
τρανή κορώνα!

Τὸ ὄρφανὸ τῆς Κρήτης

ΑΧ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Ἐνα παιδάκι ἐπροχθὲς σὰν κρίνο μαραμένο
εἰς ἓνα δρόμο σκοτεινό,
ἐκύτταζε τὸν οὐρανὸ
μὲ μάτι δακρυσμένο.

Μοσχοβολοῦσε ἀρχοντιὰ κι' ἄς ἦταν γυμνωμένο,
ἀκόμα χθὲς μὲς τῇ φωληᾷ
στῆς μάννας του τὴν ἀγκαλιὰ
πετοῦσε τὸ καημένο.

Ὅμως τουφέκια βρόντησαν στὴν Κρήτη μιὰν ἡμέρα,
τοῦ πῆρ' ἀγέρι τῇ φωληᾷ,
τῇ μάννα του μιὰ πιστολιὰ
κι' ἡ μάχη τὸν πατέρα.

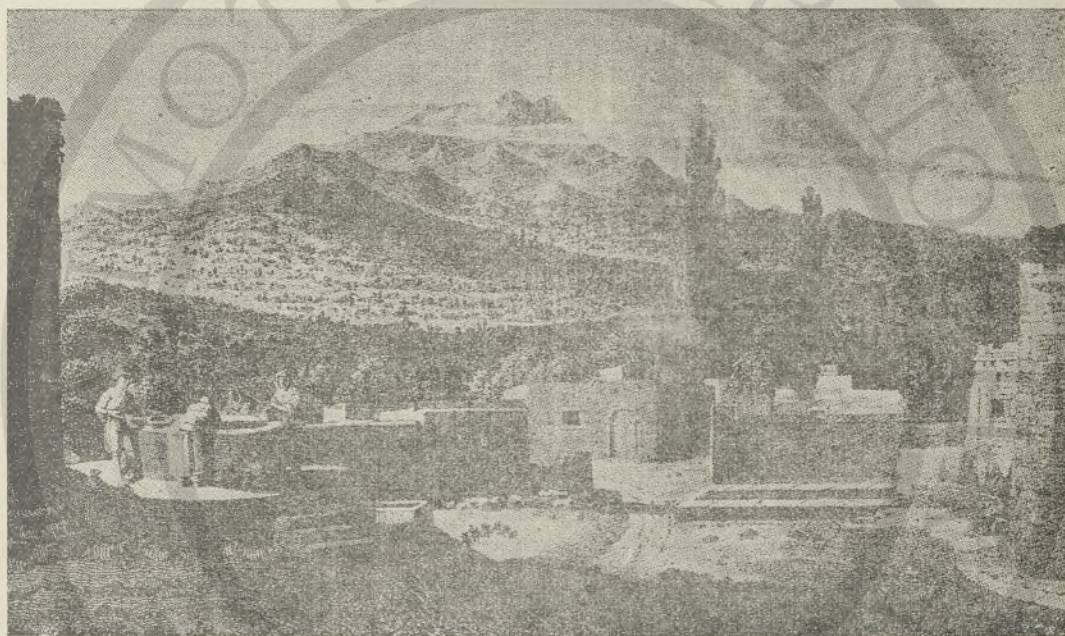
Ἄχ! ὅποιος δὲν ἐπείνασε « πεινῶ » ποτὲ δὲν λέγει
δὲν τὸν ἀφίνουν οἱ λυγμοὶ
κυτάζει μόνον τὸ ψωμὶ
ἀπὸ μακροῦ καὶ κλαίγει.

Μητέρες! ὅπου ἔχετε παιδιὰ εὐτυχισμένα
καὶ καλωσύνη στὴ καρδιά,
πεινοῦν τῆς Κρήτης τὰ παιδιὰ
κρῶνουν τὰ καῦμένα

Ὁ Κρητικὸς καὶ τὸ τουφέκι του

Γ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ

« Εἴκοσι χρόνια πέρασαν περήφανο τουφέκι,
πὸν μέρα νύχτα σὲ κρατῶ πιστὰ στὴν ἀγκαλιά.
Στὰ χέρια μου γινόσουν βροντὴ κι' ἀστροπελέκι,
στοὺς τρεῖς πολέμους πῶκανα μὲ τ' ἄπιστα σκυλιά.
Μάννα, πατέρα καὶ παιδιά τάχασα σὲ μιὰ ἴμερα,
δὲν ἔχω τίποτε! Ἐσὺ μοῦ μένεις μοναχό!
Ἔθησαυρέ μου ἀτίμητε, τουφέκι μου φτωχό!
Εἴκοσι χρόνια ποῦκλεισα τ' αὐτί μου στὸ τραγοῦδι,
γιὰ νάχω μόνη μουσικὴ τὴν ἄγρια σου λαλιά.
Σὰν νιὸς κ' ἐγὼ δὲν ἔκοιπα ποτέ μου ἕνα λουλούδι,
γιατὶ εἶχα τὸ μπαροῦτι μου γιὰ μόνη μυρουδιά.
Δὲν ἔβαλα προσκέφαλο ποτέ στὴν κεφαλὴ μου,
γιατ' εἶχα σένα στήριγμα στὴ ράχη τῶν βουνῶν,
κι' ὅταν τὶς νύκτες ἔστελνα ψηλὰ τὴν προσευχή μου,
μὲ τὸν καπνὸν τὴν βοήθαγες νὰ πάη στὸν οὐρανόν.
Καὶ τί δὲν ἦσουν γιὰ μὲ μὲς τῆς σκλαβιάς τὰ σκότη!
Τὸ φῶς μου, τὸ τραγοῦδι μου, ἡ ἀγάπη μου, ἡ νιότη.
Στὰ δάκτυλά μου σ' ἔσφιγγα κι' ἀτσάλωνα τὰ χέρια,
σὰν θώρακας μοῦ ἐθέριευες τὰ στήθη τὰ πλατειά.
Στὸν ὄμο μοῦ βαινες φτεροὶ κι' ἐπέταγα σὲ ἀστέρια,
κι' ἠφαίστειο γενόμενα σὰν σκόρπαγες φωτιά.
Πολεμιστὴς ἦμουν μὲ σέ, μὲ σένα καπετάνιος,
μὲ σένα ἦμουν γίγαντας, χωρὶς ἐσένα νάνος.
Ἔολα σὲ σένα τὰ χρωστῶ καὶ στοῦ Θεοῦ τὴν χάρι,
πὸν Πύργο μοῦ στησε ψηλὸ τ' ἀπάτητο βουνό,
Σὺ ἴσαι τὸ θυμιατῆρι του κι' αὐτὸ προσκυνητῆρι,
πὸν πέφτω καὶ τὸν προσκυνῶ.»

Ὁ Ψηλορείτης ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Μελιδόνι
τοῦ Μυλοποτάμου.

Η ΚΡΗΤΗ

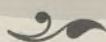
Σὲ κορμιὰ ξεσαρκωμένα,
ἀπὸ πεῖνες κι' ἀγρυπνιὲς
μεσ' σὲ μάτια βουρκωμένα
φλόγες χύναν οἱ ψυχές.

Ἐσαβάνωνε τὸ χιόνι
ἔρμες μάννες μὲ παιδιά!
Κι' ἀπ' τὸ ἔρμο Μεληδόνη,
φλόγες βγάζει ἡ σπηλιά.

Δὲν μ' ἀπόμεινε λαγκάδι,
δὲν μ' ἀπόμεινε βουνό,
νὰ μὴν στείλ' ἓνα Ἄρκάδι
φλογερὸ στὸν οὐρανό.

Κι' αἶμα ἔσταζαν τὰ νέφη,
αἶμα ἀνέβλυζεν ἡ γῆ,
αἶμα βύζαναν τὰ βρέφη
εἰς τῆς μάννας τὸ βυζί.

Μ' αἶμα ἔβγαινε τὸ δάκρυ,
ἀπὸ μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά,
μιὰ φωτιά ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
πόλεις καίει καὶ χωριά.

Η ΚΡΗΤΗ

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Ἄν βλέποντας ὁ Σολωμὸς εἰς τὸν Ψαρῶν τὴν ράχη
τὴν δόξα τὴν Ἑλληνικὴν νὰ περπατῆ μονάχη
κι' ἔγραψε τὸ τραγούδι τοῦ ἐκεῖνο, ὅπου σώνει
ἕνας λαὸς νὰ τὸν καλῆ τοῦ Γένους μας ἀηδόνι·
πόσα τραγούδια θ' ἄγραφε ἂν ἔβλεπ' ἐδῶ πέρα
νὰ περπατῆ περίφανη ἡ Δόξα νύχτα μέρα,
μὲ τὴν ὠραία Κρήτη μας σφιχτὰ ἀγκαλιασμένες
σὰν ἀδελφάδες δίδυμες μιὰν ὥρα γεννημένες,
π' ἀνθρώπου μάτι δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ διακρίνη
ποῖα εἶν' ἡ Δόξα ἀπ' τὶς δύο : ἡ Κρήτη ἢ ἐκεῖνη ;

ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ

ΜΑΡΙΚΑΣ ΠΙΠΙΖΑ

Λευτεριά και Δόξα, ἕνα
θέλησαν νὰ στήσουν θρόνο
κ' ἐδιαλέξανε τῆς Κρήτης
τὸ αἱματόβαφο νησί.
Καὶ ἡ Κρήτη ὄστ' ἀ σκόρπια
τῶν παλληκαριῶν σωριάζει
καὶ τὸ θρόνο της ταιριάζει
μὲ λαχτάρια περισσή.

Κόκκαλα τρισδοξασμένα,
ἀπ' τὸ χῶμα ποὺ σ' ἄς κρύβει,
φουντωτὰ καὶ μυρισμένα
ἐξεφύτρωσαν κλαριά,
καὶ τὴν Κρήτη στεφανώνουν.
γαλανόλευκα ντυμένη,
κι' ἀνακράζει δακρυσμένη
χαῖρε, χαῖρ' Ἐλευθεριά.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ

Ἀπὸ τὴν Κρητιίδα Α. Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

Ἔχουν τὰ ὄπλα στολὴν καὶ τρυφὴν τῆς ψυχῆς τὰς ἐμπνεύσεις,
ὅσας ὀρέων τὰ ὕψη ἢ βάρη φαράγγων ἐμπνέουν.
Τέρπει δ' αὐτοὺς ἡ ζωὴ καὶ εἰς στίχους μυρίουσ ἐκφράζουν,
τίνες πιέζουσι πόθοι καρδίαν εἰς πῦρ παλλομένην.
Φεύγουν μακρὰν δ' αἰ φροντίδες, μαφαίνουσαι φαύλους πολίτας,
δόξας ματαίας, ζητοῦντας, πικρᾶς εὐτυχίας ἀπάτην.
Μέτωπον δ' ἔχουν εὐρὺ καὶ φρονήματ' ἀρχαίου ἱππότου.
Τέρψεις φθειρούσας τὸ σῶμα δὲν θέλουν ἀρκοῦντ' εἰς ὀλίγα.
Οὔτε εἰξεύρουν τί εἶναι αἰσχρῶν αὐλικῶν κολακεία,
Τέχναι μικρῶν τὴν ψυχὴν, ὑπουργῶν ραδιοῦργων πλεκτάναι.
Στίγμα κρατοῦσι καὶ στίζουν μ' αὐτὸ τοὺς ἀθλίους προδότας,
ὅσοι πωλοῦν ἀντ' ὀλίγου χρυσοῦ τῆς Πατρίδας τὸ μέλλον.

Μ' αἷμα αἰῶνων βαμμένα τὰ ὄπλα δὲν δίδουν οἱ Κρήτες
ταῦτα τοῖς εἶναι πατρις καὶ βεβαία ἐλπίς σωτηρίας.
Ταῦτα χαρὰ καὶ φαιδρῶν πανηγύρεων ὄργανα· πᾶς τις
σέβας μ' αὐτὰ ἐπιβάλλει· ἐφ' ὅσον δὲ χρόνον τὸ γόνυ
αἷμα θερμὸν θὰ κινή, κ' ἡ πνοὴ θὰ κουφίζει τὸ στήθος
ὄπλα δὲν δίδουν μ' αὐτὰ εἰς τὸν μέλανα τάφο θὰ ἔμβουν.

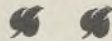

Χαῖρε ὦ Κρήτη!

ΙΩΑΝ. ΤΣΑΚΑΣΙΑΝΟΥ

Ματωμένη ὡς τὴν ὕστερη ὥρα
καὶ ἀπ' φλόγες ἀκόμη ζεστή
ἢ τρισένδοξη γῆ δαφνοφόρα
τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς της πατεῖ.

Χαῖρε, ὦ Κρήτη! Αἱμάτων αἰῶνες
στὴν γλυκειά σου σκιροῦν λευθεριά,
τάφοι δόξας καὶ ὑπέρολαμπροι ἀγῶνες
τὴ λαμπρή σου στολίζουν θωριά.

ΧΡΥΣΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ

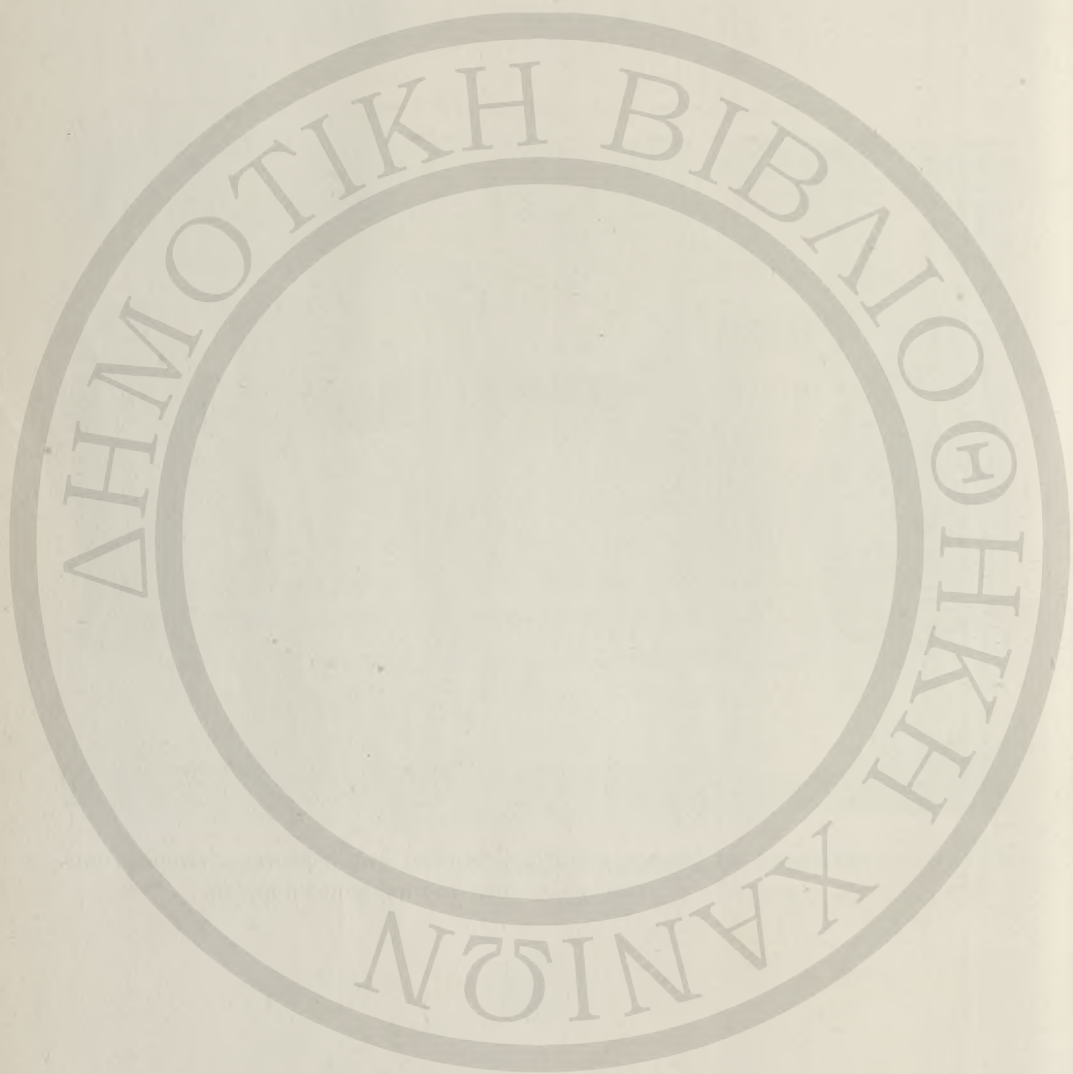
Ἄπο τὸ « ἐν Κρήτῃ πληγωμένος ἐθελοντής ». Σ. ΚΑΡΥΔΗ

Χρυσᾶ πουλάκια, ποῦ ψηλὰ περήφανα πετᾶτε,
κρατῆστε τὰ φτεράκια σας, ἂν στὴν Ἑλλάδα πᾶτε,
νὰ φέρετε προσκυνήματα στὴ μάνα μ' ἐκεῖ πέρα,
δὲν ἔχω παρὰ μιὰ φτωχή, ὁ ἄμοιρος, μητέρα.
Εἰπέτε της, πὼς τὴν πονῶ καὶ πὼς τὴν συλλογοῦμαι,
καὶ πάντοτε στὸν ὕπνο μου τὴν βλέπ' ὅταν κοιμοῦμαι.
Πέτε της πὼς δὲν πέθανα, πὼς εἶμαι λαβωμένος,
καὶ πὼς τὴ νύκτα κάθουμαι φρουρὸς ἀρματωμένος.
Πὼς τὸ φεγγάρι ἔπιασα μόνο καὶ μόνο φίλο,
μιὰ καλησπέρα μὲ αὐτὸ ἐχθρὸς γιὰ νὰ τῆς στείλω.
Πέτε της, ὄντας μοῦδωκε, πουλιά μου τὴν εὐχή της
νὰ μὴν ἀφήσ' ὠρκίσθηκα τὰ χώματα τῆς Κρήτης,
ἂν δὲν τὴν δοῦμ' ἐλεύθερη ἢ νὰ ταφοῦμεν ὅλοι !
Εἶναι γλυκό, εἰπέτε της, στὸ πόλεμο τὸ βόλι,
Καὶ τοῦ παιδιοῦ ὁ θάνατος στὴ μάνα πανηγῦρι,
γιατὶ δοξάζει καὶ τιμᾷ καὶ μάνα του καὶ κύρη.

Οί ἴδιοι, ἀπαράλλαχτοι, οἱ Δωριεῖς ξαναζωντανεμένοι στίς λεβέντικες' κορμостаσιές τῶν σημερινῶν Κρητῶν, χορεύουνε τὸν περίφημο πυρρίχη.

Δὲν εἶδατε ἐσεῖς φωτιά

Ἀπὸ τὸ Πρόσφυξ Κρήσσα Σ. ΚΑΡΥΔΗ

Δὲν εἶδατε ἐσεῖς φωτιά στὰ σπήτια σας νὰ βάζουν,
νὰ φεύγετε καὶ τὰ σπαθιά κεφάλια νὰ θερίζουν!
Ἐσεῖς, ἐσεῖς δὲν εἶδατε σὲ κάρβουν' ἀναμμένα,
νὰ τρίζουν χέρια καὶ καρδιές καὶ μάτια ἀνοιγμένα.

Οἱ Βρύσες ξεραθήκανε στὴ δύστυχή μας χώρα,
καὶ θολωμένος παταμὸς τὸ αἷμα κατεβαίνει.
Χορτάρια δὲν φυτρώνουνε κ' ἡ γῆ μας εἶναι τώρα,
μὲ κόκκαλα σπαρμένα.

Ἀπὸ τὴν πείνα στὶς σπηλιές κι' ἀπ' τὸ πολὺ τὸ κρῦο,
ἀγκαλιασμένα σκέλεθρα κοιμῶνται δύο-δύο.

ΚΡΗΤΗ ΜΟΥ

ΔΗΜ. ΤΣ. ΚΡ.

Ὁ κόσμος σ' εἶδε μὲ σπαθὶ καὶ μὲ βαρὺ τουφέκι
νὰ κατεβαίνης σὰν βροντὴ καὶ σὰν ἀστροπελέκι,
καὶ σαστισμένος στάθηκε μπροστὰ στὴ δύναμί σου,
καὶ θαμπωμένος ἔμεινε στὸ φῶς τῆς ἀστραπῆς σου.

ΣΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Περήφανο Ἀκρωτήρι μου, ἡ δόξα σου εἶναι τόση
πὺ δὲν μπορεῖ ψηλότερα ἢ Δόξα ν' ἀψηλώσει.
Γιατὶ ἂν ἔβγαине ψηλὰ ὀλίγο τι ἀκόμα,
τότε θὰ ἦσουν οὐρανὸς καὶ δὲν θὰ ἦσουν χῶμα.

✱ ✱

ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ

Κ' ἡ χεὶρ πρὸς τὴν πυρίτιδα μὲ τὸν δαυλὸν κινεῖται.
Ἦ γῆ ἐσειέσθη, ἔλαμψαν τὰ ὄρη καὶ οἱ λόγγοι,
κ' εὔρε τ' Ἀρκάδι ἄνωθεν νεφῶν τὸ Μεσολόγγι.

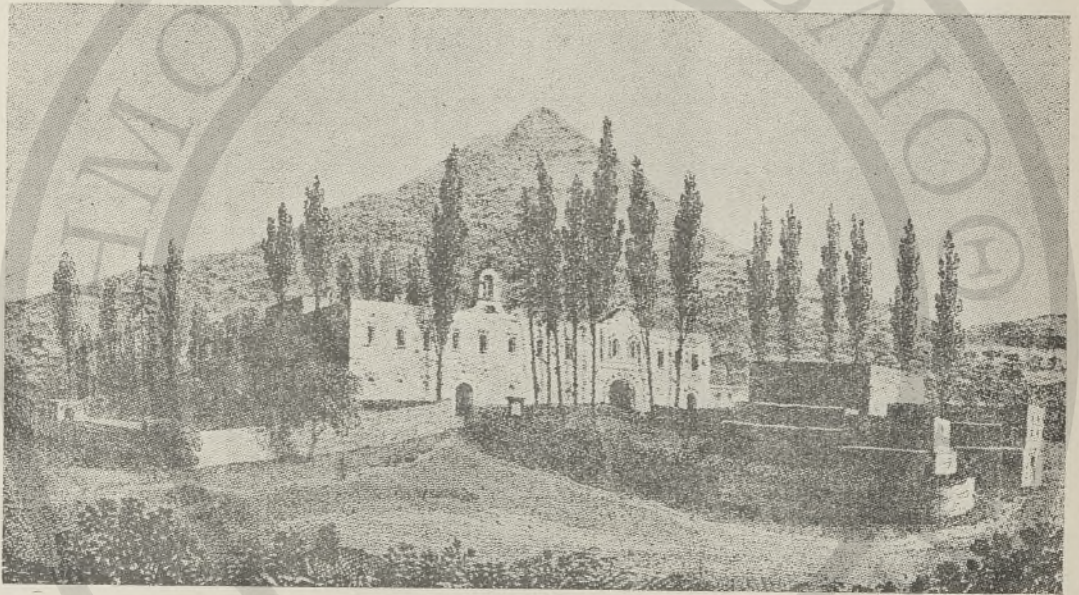
ΑΧ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Πατάγων, συριγμῶν, τριγμῶν ἢ ἔκτασις πληροῦται,
τρέμει ἢ χώρα σείονται οἱ βράχοι οἱ πλησίον.
Καπνοῦ φλογώδους στρόβιλος ὑψούμενος ὄγκοῦται,
ἐγκλείων τὴν καταστροφὴν, τὸν θάνατον ἐγκλείων.

Ἦ μία πτέρυξ τῆς Μονῆς εἰς θρύμματα μυρία
σφενδονισθεῖσα ἔπεσε χαμαὶ συστρεφομένη
τὸ ἔδαφος ἐσάλευσεν, ἐρράγη καὶ ἀγρία
ἢ Ἰδη ἀντεβόησεν ὡσεὶ ἐκπεπληγμένη.

Ἐρείπια, ἐρήμωσις τὴν χώραν κατοικοῦσιν,
ἐδῶ ἔν πτώμα, ἔν ὄστοῦν ἐκεῖ καὶ ἔν κρανίον.
Ἦ νῦξ, ἢ δρόσος, ἐπ' αὐτῶν τὸ λυκαυγὲς θρηνοῦσιν.
Ἄλλὰ τὸ κλέος κατοικεῖ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων.

ΔΗΜ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ Ἀρκάδι

(εἰς τὸ βᾶθος ὁ Ψηλορίτης)

ΑΡΚΑΔΙ! ΑΡΚΑΔΙ!

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βραβευθὲν ἱστορικὸν ἔργον

τοῦ κ. ΧΡΥΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗ

Διαβάτης νιοφερμένος στὸ Νησί, στὴ στράτα τῆς ζωῆς
[ἀποσταμένος.

Στέκει στὴ πόρτα τοῦ Μοναστηριοῦ, ἀμίλητος, σκυφτός τὸ
[βράδου.

Ἄνήμερα, πὺ κόσμος πολὺς ἀπὸ χωριά καὶ πολιτεῖες
[μαζεμένος,

ἔρχεται νὰ λειτουργηθῆ. Μεγάλου πανηγύρι! γίνεται στ' Ἀρκάδι!

Φωνές γυναικοπαίδων πονεμένες, παλληκαριῶν χαροκαμένες
[μάννες,

πολέμου ἐτοιμασιές καὶ ταραχή. Στὸ θεῖο ἔσπερινὸ ἔλατε,

γλυκόφων' ἀντηχοῦνε εἰς τὶς πλαγίες τοῦ Ψηλορείτη οἱ
[καμπάνες

Χριστιανοί! Τὸ Μοναστήρι πὼς γιορτάζει..... μὴν ξεχνᾶτε.

*
**

Διαβάτη μὲ τὴν ὄψι τὴν θλιμμένη, καλῶς ἤλθες στὶς χαρές μου
διάσελα καὶ κορφές ποῦ πέρασες, χιλιάδες οἱ ἐχθροὶ κ' ἄν

[πλημμυρίζουν
χιλιόδοξο τὸ πανηγύρι θὰ γενῆ. Ὅμως τί στέκεις λυπημένος;

[Πές μου;

“Ὅσοι στὴ Κρήτη ἀπίστους πολεμοῦν, χαίρουντε καὶ γλεντοῦνε.
[δὲν δακρίζουν.

Τ' Ἀρκάδι τυράννους δὲν δειλιᾷ, τρόπαιο κι' ἄν πυργώσῃ
[τῆ θυσία

νὰ κτυπηθῆ ποτὲ δὲν σκιάζεται, μιὰ πολεμόχαρη γενιά τῆς
[Κρήτης.

Πανώρηα ἢ Δόξα, ὑπερήφανη, δαφνοστεφάνωτ' ἢ Ἐλευθερία.

Στὴ Κρήτη πὼς θρονιαάζονται ἀθάνατες, τὸ διαλαλεῖ ὁ
[Ψηλορείτης.

Καὶ σὺ καλόγηρε ποιὸς εἶσαι; Μήπως! Σὰν νὰ γνωρίζω
[τὴ φωνὴ σου!]
Μὴν εἶσαι ὁ ἠγούμενος ὁ Γαβριήλ; Τὸ ράσο σου
[αἱματωμένο βλέπω!
«Χριστέ μου! δὸς τοῦ ἀκόμῃ δύναμι, ἀπὸ τῆ θεῖα δύναμι Σου».
Μάρτυρος! ράσο Σαμουὴλ φορεῖ! Κεῖνο πού ὕφαινε στὸ
[Σοῦλι ἢ Δέσπω!

*
**

Ἄστράφτει, σειέται ἡ γῆς, βροντᾶ. Μὴ γίνεται σεισμός;
[Στὸ Μοναστήρι
πέφτουν κανόνια, χιλιάδες τὰ τουφέκια βροντερόφωνα λαλοῦνε.
Οἱ ἀνδρειωμένοι Κρήτες πολεμοῦν, πυρρίχη σέρνουνε χορὸ
[στὸ πανηγύρι.
«Σφίξετε τ' ἄρματα. Ζήτω ἡ Κρήτη» σπαθιά γοργοκίνητα
[χτυποῦνε.

Ποιὸς εἶναι ὁ Διγενῆς πού πολεμᾶ; Ποιὸς ἀπὸ βόλι καὶ
[σπαθὶ δὲν πιάνεται;
Ἄόρατος! Ποιὸς; στίβες τοὺς νεκροὺς σωριάζοντας, τὴν
[πόρτα ἔχει σφαλίσει;
Ποιὸς εἶναι! π' ἀναμμένο ἓνα δαυλὸ βαστᾶ..... καὶ χάνεται!
Ποιὸς! Τ' Ἀρκαδιοῦ τὴν ὁμορφιά θὰ θυμηθῆ νὰ μὴν δακρύσῃ!

Ἀδέλφια! Εἶν' ὁ Καψάλης στὴν πόρτα τοῦ Μοναστηριοῦ
[πού περιμένει.
Πυρπολιτὴ Γιαμπουδάκη: φωτιά! Ἐλευθερία ὁ δαυλὸς
[ἄς γράψῃ!

.....
«Τ' Ἀρκάδι! Κρήτης φλόγα μακρόφωτη στὸν οὐρανὸ ἀνεβαίνει.
Εὐλογημένη κι' ἅγια νᾶν' ἡ ὥρα Μαρτύρων ὀλοκαῦτωμα
[σὰν θάψῃ ».

Κρητική ένδυμασία

Κι' ἄς γίνη Ἀρκάδι...

Τοῦ καπετάν Παύλου Γύπαρη. Γιά τὴν ἐπέτειο
τοῦ ὀλοκαυτώματος τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου.
Κάτρο 10 τοῦ Νοέμβρη, 1941.

Ἐκεῖ στὰ Κρητικὰ βουνά, εἰς τὰ Χανιά πῶς πέρα,
γεμίζει ὁ ἦχος ὁ γλυκὸς μ' ἐλπίδες τὸν αἰθέρα.
Σιγά, σιγά ἀντιλαλεῖ μιὰ μυστικὴ καμπάνα
σὰν νὰ μηνᾶ Ἀνάστασι στὴ σκλάβα μας τὴ Μάννα.
Πόσες ἐλπίδες δὲ σκορπᾶ καὶ πόσα δὲ θυμίζει,
ἐκεῖ ποῦ μὲ παράπονο σιγά, σιγά βουίζει ;
Τοῦ Εἰκοσιένα τοὺς Ἄητούς ξυπνᾶ καὶ τὰ Λιοντάρια,
καὶ ψάλλουν μὲ τὴ λύρα τους : « ὡς πότε παλληκάρια » ;
Στὸ μυστικὸ τραγούδι τους ὁ Ρήγας ζωντανεῦει,
ὁ Μάρκος Μπότσαρης πετᾶ στ' ἀθάνατο λημέρι,
πετιέται ἀπὸ τὴ θάλασσα τὸ φάσμα τοῦ Κανάρη
ἀπὸ πελάγη καὶ στερηγὸς τὸ κάθε παλληκάρι.
Ἄγριεμμένοι φοβεροί, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
στ' Ἀρκάδι σηκωθήκανε, Γούμενος, Καλογέροι
καὶ πάλι γύρω στὴ Μονὴ ἐράγισαν οἱ βράχοι
καὶ σὰ λιοντάρια ξύπνησαν ὅλοι οἱ πολεμάρχοι.
Ὁ Γούμενος ἐστάθηκεν ἀνάμεσα στὸ πλῆθος,
κι' αὐτὰ τὰ λόγια φώναξε μὲ πληγωμένο στήθος :
« Κάμετε τόπο Γερμανοὶ φυλὴ καταραμένη,
σκύψτε νὰ προσκυνήσητε σημαία δοξασμένη,
ἐκείνη ποῦ θριάμβευσε ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια,
ποῦ θέριψε στὰ κύματα καὶ στοῦ βοριά τὰ χιόνια.
Δειλοὶ εἴστε καὶ τρομάζετε μὲ μᾶς νὰ μετρηθῆτε
καὶ μόνο μὲ τὲς μηχανῆς στὲς μάχες προχωρεῖτε.
Μὰ θάρθη ἢ μέρα γρήγορα κι' ἢ βλογημένη ὥρα
δὲ σὰς ἀφίνουμε ἡμεῖς στὴν ἰδική μας χώρα,
στὴν χώρα ποῦ ἐβάφηκαν στὸ αἶμα μας οἱ βράχοι
θὰ φέρουν τὴ σημαία μας οἱ νέοι πολεμάρχοι. »
Εἶπε. Κι' ἀναστηλώθηκε, πέρα μακρὰ κυττάζει
κι' ὕστατο ἓνα σύνθημα σὲ ὅλους μας προστάζει,
ἢ βροντερὴ του ἢ φωνὴ φθάνει ὡς τὸν Ψηλορείτη :
Τοὺς Γερμανοὺς χτυπήσετε κι' ἄς γίνη Ἀρκάδι ἢ Κρήτη.

ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ.

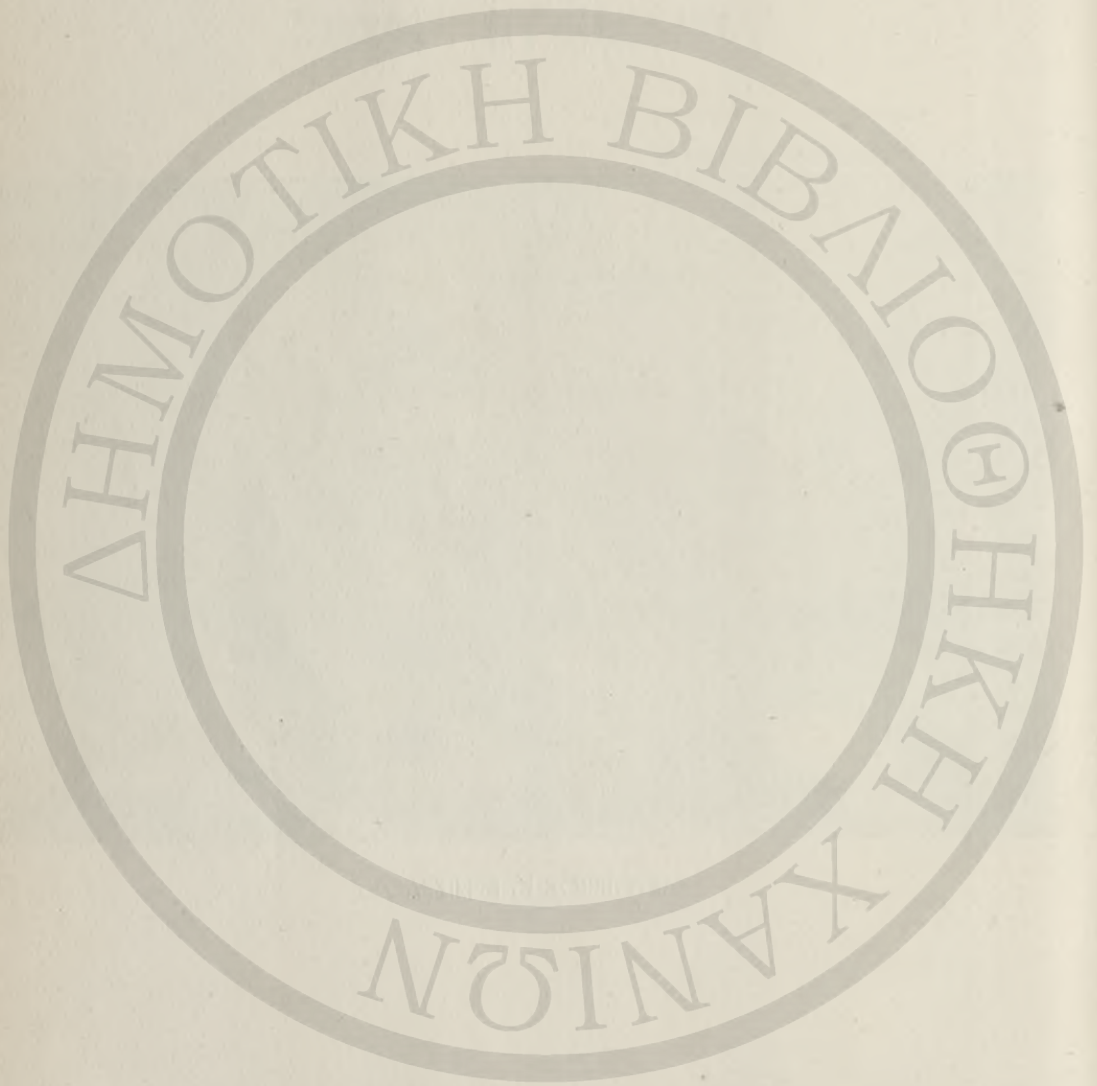
Ἔσβυσε ὁ Μέγας, μεγάλο ἀνάφτε, καθὼς ἐκεῖνος
μνήμα, νὰ εἶν' ἄσπρο, φῶς του ἢ Ἀθήνα, δρόμος του
[ἢ Κρήτη
τοῦ Ὀμήρου ὁ στίχος φωνὴ τοῦ πρέπει, δὲ φτάνει
[ὁ θρῆνος,
τὸ πάτημά του πυρό, τὸ ἀνέβα τοῦ ψηλορεῖτη.
Τῶν ἱερῶν χρόνων, ἀρχαίων καὶ νέων, τὴ λαμπυράδα
γραμμέν' ἢ μοῖρα του νὰ ξυπνήση καὶ ν' ἀναστήση,
οἱ ὄργητες ἄγριες, τὰ πάθη μπόρες, νύχτες τὰ μίση,
τρεμοσαλεύεις ὁ ἀποσπερίτης, λάμπεις ἢ Ἑλλάδα.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Ἄπο τῆ συλλογή τοῦ κ. Εὐαγγέλου Βελοῦδάκη

Εὐλαβικὸ Ἀφιέρωμα

Στὸν ἀείμνηστο Ἑλ. Βενιζέλο
Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ

Ναὸς σοῦ πρέπει Ἐσὲ αὐστηρὸς μὲ Δωρηγῆς κολῶνες
ποῦ ἀπάνω στή μετόπη του βαθειὰ νὰ σκαλισθῆ,
γιὰ τοὺς μελλούμενους καιροὺς καὶ τοὺς πολλοὺς αἰῶνες:

— Ἐλευθερίῳ τῷ Ἐλευθερωτῇ.

Θωρῶ τῆς Κρήτης τὰ βουνά

Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου
ΕΛΕΥΘ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ἐκ τῆς ἀνέκδοτο συλλογῆ τοῦ καπετάν Π. ΓΥΠΑΡΗ

Θωρῶ τῆς Κρήτης τὰ βουνά μαῦρα κι' ἀραχνιασμένα,
παιδιὰ Βοριᾶς τ' ἀράχνιασε γιὰ Νότος τὰ πλακῶνει;
— Μήτε Βοριᾶς τ' ἀράχνιασε, Νότος δὲν τὰ πλακῶνει,
ὁ Βενιζέλος 'πέθανε γι' αὐτὸ πενθοφοροῦνε.

Κλαῖσιν τον κάμποι καὶ βουνά,
κλαῖσιν τον τὰ λαγκάδια.

Καὶ ὁ Ψηλορείτης δέρνεται,
ποτές του δὲν θὰ πάψη,
τὸν Ἄρχηγό του νὰ θρηνηῖ
καὶ νὰ μοιρολογᾶται.

“Ο,τι γιὰ σέν’ κι’ ἄν πάλεψαν

(Στὸ θάνατο τοῦ αἰμῆνηστου Ἑλ. Κ. Βενιζέλου.

Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Παύλου Γύπαρη.)

“Ο,τι γιὰ σέν’ κι’ ἄν πάλεψαν
νὰ κάνουν οἱ ἐχθροί σου.

“Οσο κι’ ἄν ἐπροσπάθησαν
νὰ σβύσουν τὴν τιμὴν σου.

“Οπου κι’ ἄν ρίξαν μόλυσμα,
ὅπου κι’ ἄν εἶπαν ψέμα,
ἀδίκως ἐκοπίασαν.

Ἄγνὸ καὶ τιμημένο,
λευκὸ ὡσὰν τὴν ὄψι σου,
λευκὸ σὰν τὴ ματιά σου,
Θὰ μείνη τ’ ὄνομα σου.

Παιδιά κ' ἴντάνε ἡ καταχνιά

(Στὴ κηδεΐα τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Κ. Βενιζέλου.
Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη).

Παιδιά κ' ἴντάνε ἡ καταχνιά
καὶ τούτ' ἡ κατσιφάρα ;

Παιδιά κ' ἴντάνε ἡ μάζεψι
εἰς τὸν Προφήτ' Ἡλία ;

— Ν' ἄς ἀντρειωμένους πόθανε
καὶ πᾶν νὰ τόνε θάψουν.

— Χάρε καὶ μὴ τὸ καυχηθῆς
πὼς πῆρες ἀντρειωμένο,
τὸν εὖρηκες ξαρμάτωτο,
στὰ ξένα κουρασμένο.

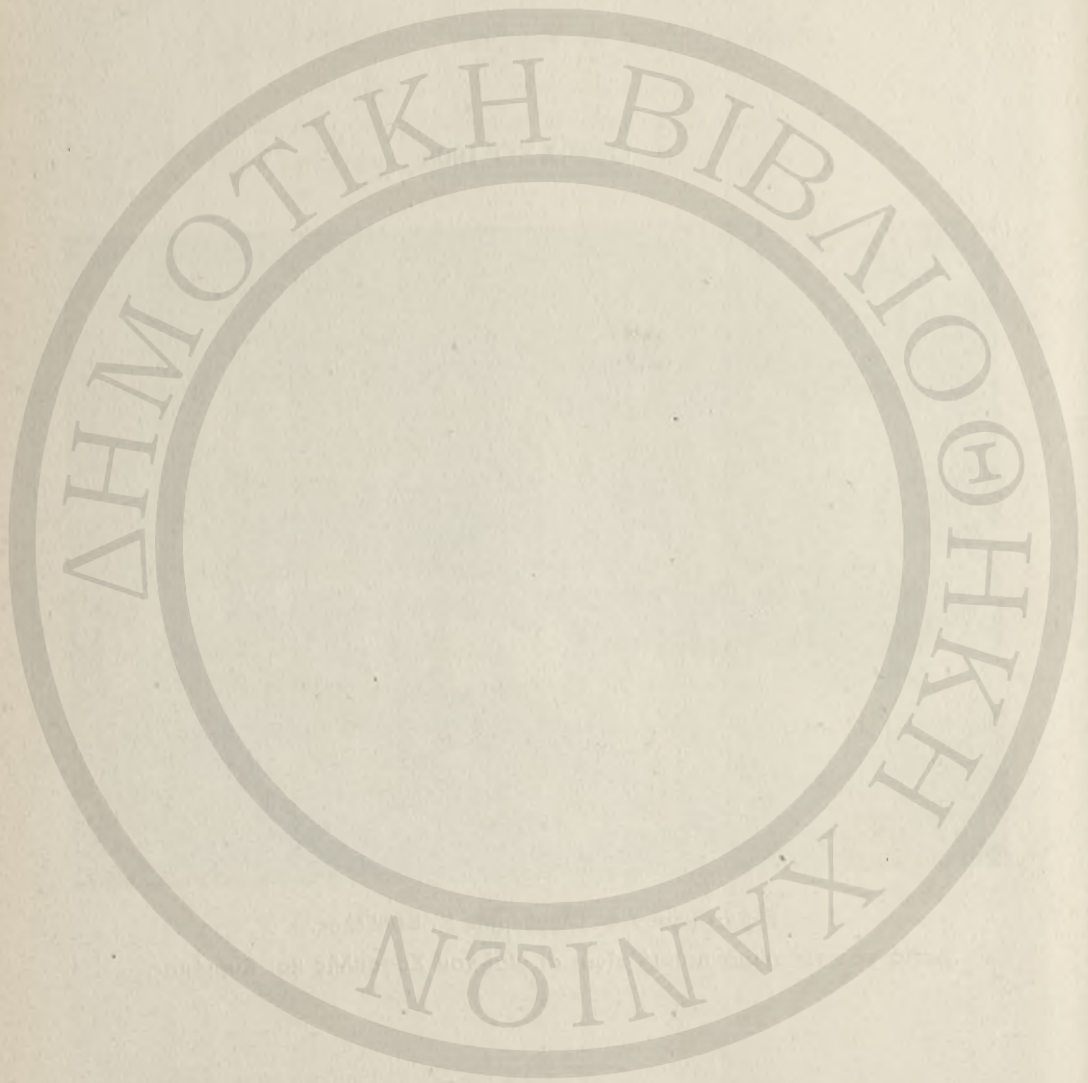
Χάροντα τσοὶ σαῖτες σου νὰ τσοὶ μαλαματώσης,
γιατὶ καρδιά δὲν ἄφησες νὰ μὴ τὴνὲ πληγώσης.

Κατσιφάρα = ὀμίχλη

ΘΕΡΙΣΣΟ 1905

Εἰς τὸ μέσον ὁ Ἐλευθέριος Κ. Βενιζέλος.
Δεξιὰ του τὰ μικρὰ παιδιὰ εἶναι οἱ υἱοὶ του Σοφοκλῆς καὶ Κυριάκος.

Τραγούδι αφιερωμένο εἰς τὸν ἐκλιπόντα
μεγάλον Ἑλληνα Ἐλευθέριον Κ. Βενιζέλον.

(Τοῦ Καπετᾶν Παύλου Γύπαρη)
1915

Παράβγαινε τὶς ἀστραπὲς τοῦ νοῦ του ἢ γρηγοράδα,
ἢ γλῶσσα ντου ἐσκόρπα φῶς καὶ λάμπες στὴν Ἑλλάδα.
Ἦταν μέγανος σὰν βουνό, λευκὸς ὡσὰν τὸ χιόνι
εἶχε στὸ στήθος ἓνα σκοπὸ καὶ τότε μεγαλώνει.
Καὶ τ' ὄνειρο τὸ μαγικὸ τοῦ Ἔθνους τὴ λαχτάρα
καὶ τοῦ ἀπίστου μας ἐχθροῦ τὴν πῖδ φριχτὴ τρομάρα
τόθρεψε μὲς τὸ στήθος του τοῦδωσε τὴν ζωὴν του
τοῦ φύσηξε βαθεῖα πνοὴ μέσ' ἀπὸ τὴ ψυχὴν του
καὶ τὸ ζωντάνεψε τρανὸ ἔξαφνα μίαν ἡμέρα,
δλόχαρο τὸ χάριζε στὴ θεία μας μητέρα.
Μεγάλον πρᾶγμα ἀληθινὰ τὴν πρὶν φτωχὴ Ἑλλάδα
ὅπου τὸ σῶμα τζη ἔκαψε στοὺς ἰσχυροὺς λαμπάδα.
Οἱ ἰσχυροὶ τώρα μὲ μιᾶς, οἱ ἰσχυροὶ σὶ ἀλήθεια
τὴν θέλανε γιὰ σύμμαχο τὴν θέλαν γιὰ βοήθεια.
Τὴν θέλαν πρώτη νάμπαινε πρώτη αὐτὴ στὴν πόλι
καὶ τ' ὄνειρο ἀλήθευε πὺ χρόνια τρέφαμ' ὄλοι.
Μὰ στὸ μέγανον δρόμο του ξάφνου τοῦ εἶπαν στάσου
καὶ πῶς ξεχνᾶς τοὺς Γερμανούς, τοὺς φίλους μας στοχάσου.
Καὶ κείνος παραμέρισε μὲ πόνο μὲς στὰ στήθια
καὶ πάλι τότε τὰ ὄνειρα ἐγίναν παραμύθια.

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

(Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου Ἑλ. Κ. Βενιζέλου
Ἰ. Π. Ζαχαροπούλου)

Σιγαλιὰ νεκρικὴ βασιλεύει,
ἀντηγεῖ θρηῆνος μάννας πικρός,
ἡ Πατρίδα θρηνεῖ καὶ κηδεύει
τὸν Ἐθνάρχη ποῦ κεῖται νεκρός.

Μαυροφόρο τὸ σκῆνος σιμόνει
τοῦ θανάτου λαμπάδα ν' ἀνάψη,
συντριμμένη καὶ κλίνει τὸ γόνυ
τὸ παιδί της μὲ πόνο νὰ κλάψη.

Μοιρολόι ἀρχινᾷ θλιβερὸ
δάκρυ χύνει πικρὸ καὶ στενάζει
εὐτυχίας θρηνεῖ τὸν καιρὸ,
Δυστυχία: τὸ Ἔθνος φωνάζει.

«— Γλυκύτατον τέκνον μόνη χαρὰ
ὁ γλυκός σου ὁ ὕπνος ἀφίνει
αἰωνία ἀδελφῶν συμφορὰ,
τῆς μητέρας τὰ ὄνειρα σβύνει.

Συμφορὰ δυστυχία μεγάλη
ὁ χαμός σου παιδί μου σκληρὸς
ἡ φυλὴ θλιβερὰ θὲ νὰ ψάλλη
ποιᾶς δόξης παρῆλθε καιρός.

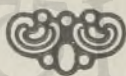
Ποῖος θὰ εἶναι κοινός μας προστάτης ;
τοῦ ἐχθροῦ ἢ πνοῆ σὰν κυλᾶ.
Ποῖον πρόχωμα θ' ἄρη μπροστά της ;
σὰν σὺ φεύγεις γιὰ πάντα ψηλά.

Μὴ θρηνεῖς ᾧ καρδιά μὴ ραγίζεις !
διότι ὁ ἥλιος λαμπρὸς ἀνατέλλων ;
Μὴ νεκρὸν ποτὲ τὸν νομίζεις,
λευκὴ φέρει στολὴ τῶν ἀγγέλων.

Τοῦ θνητοῦ ὕπνον τώρα κοιμᾶται,
κουρασμέν' ἀναπαύει κορμί του,
σ' οὐρανοὺς εὐτυχίας πλανᾶται,
ἢ ἀμόλυντος θεία ψυχὴ του.

Μὴ θρηνεῖτε παιδιά, μέγα κρῖμα,
εἰν' τοῦ πλάστου βουλή, μᾶς ἀφίνει,
Ἡ πνοὴ Του καὶ περ' ἀπ' τὸ μνήμα,
σύντροφός μας γιὰ πάντα θὰ μείνη. »

Σταματᾶ τὸ πικρὸ μοιρολόι
μιὰ στερνὴ της εὐχὴ διδ' ἀκόμα :
« Ἁγιασμένη ἢ πλάκα, ἢ χλόη,
ποὺ θὰ σκεπάσουν τὸ θεῖο σου σῶμα ».

Τῆς Κρήτης τὸ παράπονο

ΓΕΩΡ. Ν. ΜΠΙΣΤΗ

Γιατὶ τῆς Κρήτης τὰ βουνὰ κορφοσυννεφιασμένα
βαθειά, βαθειά, στὰ σπλάχνα τους βογγοῦνε λυπημένα ;
Κεῖ ποῦ φιλιέτ' ἡ ρίζα τους καὶ μὲ τὸν κάμπο σμίγει
ὡς κεῖ ποῦ φθάνει ἡ ἐλευθεριὰ κι' ὁ ἀητὸς κυνήγι ;
Πάρε τὴ ράχι τοῦ βουνοῦ κι' ἀνέβα πέτρα πέτρα
σὲ κάθε πέτρα, ποῦ πατεῖς ἕνα ἀγῶνα μέτρα
ἀγῶνα, ποῦ τὸ μάρμαρο τὸ κρῦο τὸ ραῖζει,
μὰ καὶ τὴν πιὸ σκληρὴ καρδιὰ τὴν καίει, τὴν ξεσχίζει.
Γιατὶ σὲ μαῦρα σύννεφα ὁ Ψηλορείτης χάθηκε
κι' ἀκούεται ἀπ' τὲς Μουρνιές κλάμα καὶ μοιρολόϊ ;
Τὶ ἄραγε νὰ ἔπαθε τ' Ἀρκάδι καὶ ταραχθηκε
κι' ἀπὸ τὴ Μαλάξ, ἀκούονται ὄλοφυρμοὶ καὶ γόοι.
Προφήτ' Ἴηλία, Θέρισσο, Ἀρχάνες καὶ Χανιά
τί πάθατε καὶ κλαίετε ; Τὶ σὰς συνέβη πάλι,
κι' ἀπὸ τίς μάνδρες σκόρπισαν δῶ κείθε τ' ἀρνιά
κι' ἄλλοῦ τραβάει ὁ βοσκὸς κι' ἄλλοῦ ναι τὸ κοπάδι ;
Μήπως ἡ Κρήτη γύρισε εἰς τὴ σκλαβιά καὶ πάλι
κι' ἀπὸ τῆς Μάννας τὴ γλυκειὰ ἔφυγε τὴν ἀγκάλῃ ;
« Ὁ Βενιζέλος πέθανε » ὁ κῆρυξ τὸ φωνάζει
κι' ὄλη ἡ Κρήτη σεῖεται κλαίει κι' ἀναστενάζει.
Μὰ μὲς τὸ τόσο βογγητὸ καὶ μὲς τὸ τόσο κλάμα
μον' ἡ Χαλέππα ἔμεινε ἀδάκρυτη ! Γιατὶ ;
Μὴ δὲν τῆς ἦλθε μῆνυμα, μὴ δὲν τῆς ἦλθε γράμμα
ὅτι ἡ Κρήτη ἔχασε μεγάλο μαχητὴ ;
Πῶς δὲν τὸ ξέρει... Τὸν κρατεῖ Νεκρὸ στὴν ἀγκαλιά της
μὲ τὸ στυγνὸ τὸν πόνο της πνίγει τὰ δάκρυά της
τοὺς ξένους νὰ ὑποδεχθῆ ποῦρθαν νὰ προσκυνήσουν
καὶ μὲ στεφάνια δάφνινα τὴν Μνήμην νὰ τιμήσουν
Ἐκείνου ποῦ ἐσήκωσε μιὰ φωτεινὴ λαμπάδα
καὶ εἰς τὸν κόσμον ἔδειξε Μεγάλῃ τὴν Ἑλλάδα.
— Πῶς νὰ μὴ κλάψῃ φανερά τὸ μόνο της καμάρι,
ποῦ ξαφνικὰ χάθηκε μεσ' ἀπ' τὴν ἀγκαλιά της...
— Πῶς νὰ σταθῆ ἀδάκρυτη... δὲν κάμη πιά τὴ χάρι...
— κλαίει καὶ βρῦση τρέχουνε θερμὰ τὰ δάκρυα της.

ΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ

ΠΑΥΛΟΥ ΓΝΕΥΤΟΥ

Ξένα τραγούδια τόσα τραγουδοῦσα
καὶ θλιβερὸ εἶνε τώρα τὸ δικό μου
Ἔλα κοντά βοήθησέ τη, Μοῦσα,
τὴ λύρα μου νὰ κρούσω τὸν σκοπό μου.

Νεραΐδα τοῦ γιालοῦ, πενθηφοροῦσα,
ἦρτε, τῆς μίλησα, εἶπε — ναὶ — κ' ἐχάθη
καὶ τὰ μαργαριτάρια ποῦ ζητοῦσα
μοῦ τᾶφερεν ἀπ' τῶν γιालῶν τὰ βάθη.

Καὶ τὰ περνῶ σ' ἓνα χρυσὸ συρίτι
μὲ φυλλαράκια ἐληᾶς ἀπ' τὴ χώρα
τῆς Ὀλυμπίας κι' ἀπὸ τὸ Ψηλορείτη.

Καὶ τὸ στεφάνι τῷπλεξα καὶ τώρα
βρεγμένο ἀπὸ τὰ δάκρυα μας τὸ στέλλω
γιὰ τὸ νεκρὸ σου, Δευτέρη Βενιζέλο.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΑΕΤΟΣ

(άλληγορικός ύμνος Ἐλευθερίας. Περιφημοσυμποσιακὸν ᾄσμα (τῆς τάβλας) ἀδόμενον μεῖ ἰδιαιτέραν συγκίνησιν ἀπὸ τοῦς Κρητικοῦς).

Σὲ ψηλὸ βουνό, σὲ ριζιμιδὸ χαράκι,
κάθεται ν' αἰετὸς βρεμένος, χιονισμένος ὁ καημένος.
Καὶ περικαλεῖ τὸν ἥλιο ν' ἀνατείλῃ:
— Ἦλιε ἀνάτειλε, Ἦλιε λάμψε καὶ δόσε
γιὰ νὰ λυώσουνε χιόνια ἀποῦ τὰ φτερά μου
καὶ τὰ κρύσταλλα ἀπὸ τὰ ἀκρόνυχά μου.

Συμβολικὰ παρουσιάζει τὴ σκλάβαν Κρήτη μετὸν αἰετό, ποῦ τὰ νύχια τοῦ βρίσκονται καρφωμένα στὰ κρύσταλλα, καὶ τὰ φτερά τοῦ βαρεῖα ἀπὸ τὰ χιόνια καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πετάξῃ. Στενάζει καὶ παρακαλεῖ ν' ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, νὰ θερμάνῃ τὴν καταχνιά καὶ τὰ σκοτάδια τῆς σκλαβιάς, γιὰ νὰ λυώσουνε τὰ χιόνια καὶ νὰ ξεπεταχθῇ στὸν ἐλεύθερο ἀέρα.

Τὸ Λουτρὸ τῶν Σφακίων

Η ΤΑΒΛΑ

Ἄφῃστε τση τση ἀθιβολές και τση πολλές κουβέντες,
πέτε τραγούδι τοῦ σκαμνιοῦ, τῆ τάβλα νὰ πρεπίση,
γιατὶ κ' ἡ τάβλα θέλει το κ' οἱ γι' ἄντρες πεθυμοῦν το
κι' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ κρυφὸ καμάρι τό χει.

Τάβλα = συμποσιακὴ τράπεζα. Πανάρχαιη Κρητικὴ παράδοσι ἔχουσα τὴν ἀφετηρίαν της ἀπὸ τὰ «ἀνδρεῖα» τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς. Τ' ἄσματα τῆς τάβλας τραγουδιοῦνται μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τοὺς ὄρεσιβίους Κρήτας ὀνομάζονται δὲ καὶ ριζίτικα καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαιτερον κύκλον ἄσμάτων ἰδίᾳ πολεμικῶν.

Μὰ γὼ θωρῶ τὴν τάβλα μας

Μὰ γὼ θωρῶ τὴν τάβλα μας κ' εἶναι καλὰ στρωμένη
μὲ μόσχους καὶ μὲ ζάχαρες καὶ μὲ τὰ κυπαρίσια,
κ' ἡ ζάχαρι ναι τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασ' εἶν' ὁ μόσχος
τὰ κυπαρίσια τοῦ σαμνιοῦ εἶναι τὰ παλληγάρια.

Τραγουδιέται ἀπὸ ὄλους τὴν ὥρα ποὺ ἀρχίζου νὰ τρῶνε.

ΑΦΗΣΤΕ ΤΣΗ ΤΣ' ΑΘΙΒΟΛΕΣ

Ἄφῃστε τση τσ' ἀθιβολές και τὰ ροζοναμέντα,
και μὴν τὰ ροζονάρατε, μὴ ντὰ μεταδιγᾶστε.
Κοπιάστε σόντας λάχαμε νὰ φᾶμε και νὰ πιούμε,
πρὶν νὰ ρθ' ὁ χάρος νὰ μᾶς βρῆ νὰ μᾶσε διαγουμίση.
Νὰ διαγουμίση τση γεννές και νὰ διαλέξη τσ' ἄντρες.
Νὰ πάρη νιές σάν τσοὶ μηλιές και νιοὺς σάν κυπαρίσια,
νὰ πάρη και τσοὶ γέροντες, τῶν περβολιῶ τσοὶ φράχτες,
νὰ πάρη και μωρὰ παιδιὰ, βασιλικοῦ κλωνάρια.

Ἄθιβολές = ἀναμνήσεις, λόγια.
Ροζοναμέντα = κουβέντες, λόγια.
Ροζονάρω = κουβεντιάζω, ὁμιλῶ.
Σόντας = τώρα ὅποτε.

ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. ΓΥΠΑΡΗ)

Γιατὶ στῆς Κρήτης τὰ βουνά, στὸν κάμπο, στὸ λαγκάδι,
γέμισαν μαύρα σύννεφα καὶ ἔγινεν σκοτάδι,
τρέμουε ὅλα τὰ βουνά, βογγοῦν ὅλα τὰ πεύκα
στὸ ρέμα γέρνει ἢ ἐτιὰ κι' ἀνατριχιάζ' ἡ λεύκα;
Τὶ ἔχει ἡ Κρήτη καὶ φορεῖ ὀλόμαυρα σὰ μάννα
καὶ τοοὶ ἐκκλησιῆς κτυποῦσινε τὴν νεκρικὴ καμπάνα;
Μικροὶ μεγάλοι κλαίσινε, ἓνα Δασκαλογιάννη,
γιὰ δὲν ἐπίστευε κανεὶς ποτὲς πὼς θὰ πεθάνη!
Δάσκαλε, Γιάννη τῶν Σφακιῶν τῶν χριστιανῶν κεφάλι,
μ' αἷμα σοῦ γράφω ποίημα κι' ὄχι μὲ μελάνι.
Τὴν Κρήτη ἀπεφάσισες νὰ τὴν ἐλευθερώσης,
ἀπὸ τὰ νύχια τῆς σκλαβιάς νὰ τὴν ἀπολυτρώσης
Γι' αὐτὸ ὅλοι τὴν εἰκόνα σου, πού εἶναι ἀγιασμένη,
Τραγοῦδια θὰ τῆς λέμενε ὥσπου ζωὴ μᾶς μένει.

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ
Ἄρχηγός τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1870.

Ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Κρήτης
Ι. Δ. Μουρέλλου.

Ἐπαινοὶ πρὸς τὸν νοικοκύρην

(τῆς τάβλας)

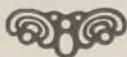
Μὰ γὰρ θεωρῶ τὴν τάβλα μας κ' εἶναι καλὰ στρωμένη
μὲ μόσκους καὶ μὲ ζάχαρες περιτριγυρισμένη.

Ἄς εἶν' καλὰ ἀποῦ στρωνε κι' ἀποῦ βανε μαντήλι
κι' ἔκατσαν γύρω, τρίγυρω οἱ γι' ἔδικοι κι' οἱ φίλοι.

Κ' ἀποῦ τὴν ἔμαργέλωνε τρεῖς γύρους μὲ τὰ πιάτα
καὶ μὲ κανάτες δεκοχτὼ καὶ μὲ ψωμι πιτήδειο.

Στὴ μέση βάλε βάσαρμο τσοὶ γύρους βάλε μόσκο.

Μὰ τὸ φαγί' ν' ἢ ζάχαρι καὶ τὸ κρασί' ν' ὁ μόσκος
νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνωμε καὶ νὰ χαροκοποῦμε.

μαργελώνω = στολίζω, κοσμῶ

χαροκοπῶ = διασκεδάζω

Ο ΑΛΙΦΙΕΡΗΣ

Στὸ Θέρισσ ψυχομαχεῖ ὄμορφος Ἀλιφιέρης,
κλαῖν τον οἱ μπάντες, κλαῖν τονε, κλαῖν τονε
[κ' οἱ διαβάτες.

Μ' ὡσάν τὸν κλαι' ἡ μάνα ντου κιανεὶς δὲν τότε κλαίει.

— Ποθαίνεις Ἀλιφιέρη μου κι' ἴντα μοῦ παραγγέλνεις;

Τίνος τ' ἀφίνεις τὰ ῥφανά;

Ἀλιφιέρης = πολεμιστής
Μπάντες = πλαγιές

Ἄητὲ ποῦ κάθησε ψηλὰ
(τῆς τάβλας)

Ἄητὲ ποῦ κάθησαι ψηλὰ στ' ὄρος τὸ χιονισμένο
τρώεις τὸ δρόσος τοῦ χιονιοῦ, πίνεις νερὸ κατάκρυο
λαγὸν κ' ἄν πιάσης γεύγεσαι, περδίκι καὶ δειπνᾶς το
φιλεῖς καὶ κόρην ὄμορφη.

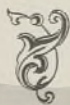
Γεύγεσαι = τρώγεις

Εἰς τὴν ἠρωίδα

ΣΓΟΥΡΟΜΑΛΛΙΝΗ ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ καπετάν ΠΑΥΛΟΥ ΓΥΠΑΡΗ)

- Μόνο γιὰ τὴν Ἐλευθερίᾳ ἤσουνε γεννημένη
καὶ τώρα βρίσκεσαι ψηλὰ δαφνοστεφανωμένη
- Καὶ γύρω ἀπὸ τὸ τάφο σου μιὰ δάφνηνη ἀλυσίδα,
δείχνει πῶς ἐσκοτώθηκες γιὰ τὴ γλυκειὰ πατρίδα.
- Ἦσουν γυναῖκα ἀντάξια ἑνὸς Δασκαλογιάννη
ποῦ τ' ὄνομά ντου τὸ χρυσὸ ποτὲς δὲν θὰ πεθάνη.

Ἡ περίφημη Σγουρομάλλινη, σύζυγος τοῦ Δασκαλογιάννη
ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1770.

Ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Κρήτης
Ι. Δ. Μουρέλλου.

Τὸν ἀντρειωμένο μὴ τὸν κλαῖς

(Ἔνα ἀπὸ τ' ἀγαπημένα τραγούδια τοῦ ἀειμνήστου
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ)

Τὸν ἀντρειωμένο μὴ τὸν κλαῖς,
ὅσο κι' ἂν ἀστοχήση.
Κι' ἂν ἀστοχήση μιὰ καὶ δυὸ
πάλι ἀντρειωμένος εἶναι.
Πάντα εἶν' ἡ πόρτα του ἀνοιχτὴ
κι' ἡ τάβλα του στρωμένη
καὶ τ' ἀργυρό του τὸ σπαθὶ
ὁμορφοστολισμένο.
Χαροκοποῦν οἱ φίλοι ντου
καὶ γειὰ στὸν ἀντρειωμένο.

Τάβλα = τραπέζι, γεῦμα

Χαροκοπῶ = γλεντῶ, διασκεδάζω

Ἄγρίμια κι' ἀγριμάκια μου

(Ἄλληγορικὸ)

Ἄγρίμια κι' ἀγριμάκια μου
λάφια μου μερωμένα.

- Πές τε μου ποῦνε οἱ τόποι σας
- Ποῦνε τὰ χειμαδιά σας;
- Βουνὰ εἶναι μᾶς οἱ τόποι μας,
λέσκες τὰ χειμαδιά μας,
τὰ σπηλαράκια τῶν βουνῶν
εἶναι ἢ κατοικιά μας.

ΠΟΤΕΣ ΘΑ ΚΑΜΗ ΞΕΣΤΕΡΙΑ

Πότες θὰ κάμη ξεστεριά πότες θὰ Φλεβαρίση
νὰ πάρω τὸ τουφέκι μου τὴν ὄμορφη πατρῶνα
καὶ ν' ἀνεβῶ στὸν Ὅμαλὸ στὴ στράτα τῷ Μουσοῦρω,
νὰ στέσω τὸ καλύβι μου στὸν καθαρὸ ἀέρα,
καὶ πότες λίγο χαμηλὰ νὰ κάνω μιὰ σκεράδα,
νὰ βρῶ δικούς κι' ἀδερφοχτούς ψωμί, κρασί νὰ φέρουν.
Κι' ἂν λάχη ὄχτρος νὰ παίξωμε, σημάδι μὲ σημάδι,
νὰ κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
κι' ἄς κάμω καὶ τὴν ἀγαπῶ τὰ μαῦρα νὰ φορέση.

Φλεβαρίση = θὰ ἔλθῃ ὁ Φεβρουάριος
Πατρῶνα — δίδυμη μπιστόλα

Εἰς τὸν Στρατάρχην Χάλῃ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. ΓΥΠΑΡΗ)

Ὁ Χάλῃς δὲν ἀπέθανεν, κοιμᾶται θὰ ξυπνήσῃ
μὲ τὸν βαρὺ τὸν ὄπλισμὸ θάρθη νὰ πολεμήσῃ.
Στρατάρχῃς ἦταν κι' ἔτρεμαν τὸ κοφτερὸ σπαθὶ του
γιατὶ ὁ Θεὸς τοῦ ἔχυσε τὴν πίστι στὴν ψυχὴ του.
Μὲ τρεῖς χιλιάδες Κρητικούς, ἀκοίμητα ξευτέρια,
πετούσενε περήφανα σὲ σύννεφα κι' ἀστέρια.
ᾠ! Σήκω! Σήκω! Οἱ ἐχθροὶ θὰ τρέμουνε μπροστά σου!
Δόξασε ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ ἔνδοξα ἄρματα σου!
Ἄλλους ἐχθροὺς χειρότερους, σήκω νὰ πολεμήσῃς
καὶ γύρισε στὸν τάφο σου, ἀφοῦ τοὺς τιμωρήσῃς.

Ὁ Στρατάρχης Βασ. Χάλης

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ
Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

ΑΥΓΙΤΣΑ ΘΕ ΝΑ ΣΗΚΩΘΩ

Αυγίτσα θὲ νὰ σηκωθῶ ἴπου τοῦ βουνοῦ τὴ ρίζα
νὰ σύρω νὰ ξημερωθῶ, βουνό μου, στὴν κορφή σου
νὰ κάμω κύκλο στὸ βουνό βόλιτα στὴ μαδάρα,
νὰ βρῶ μιὰ πέτρα ριζιμιὰ νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω
ν' ἀκούσω γερακιοῦ φωνὴ καὶ φάλκο νὰ λαλήση,
ν' ἀκούσω καὶ τὴν πέρδικα νὰ γλυκοκελαδίση.

Βόλιτα = περίπατος

Ριζιμιὰ = στερεὰ

Φάλκο = κότσουφας

Μαδάρα = ὄροσειρὰ

Ἀποχαιρετισμὸς πολεμιστοῦ

(Τῆς συναίπαρσιός)

Μιά κόρη ἐσυχναπόβγανε τὸν ἄντρα τῆς στὰ ξένα.
Βαστᾶ κερὶ καὶ φέγγει του ποτήρι καὶ κερνᾶ τον.
Μ' ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾶ, τόσα λόγια τοῦ λέει :
— Μισεύγεις χαϊδεμένε μου κι' ἴντα μοῦ παραγγέλνεις ;
— "Ἄν λείπω μῆνα, μὴ λουστῆς κι' ἄν χρόνο μὴν ἀλλάξης
κ' ἄν λείπω σαραντόχρονο στὴν πόρτα μὴ προβάλλης.

Συναίπαρσιά = συνοδεία τῆς νόμφης
Μησεύγεις = τώρα ποὺ φεύγεις

Παράπονο ξαρματωμένου παλληκαριού

(Ἀλληγορικό τῆς τάβλας)

Ἄντρες γι' ἄντα μὲ διώχνετε, γι' ἄντα μ' ἀπελαλλεῖτε,
ὄξω κι' ἂν εἶμαι μοναχὸς κι' εἶμαι ξαρματωμένος ;
Μ' ἀφήστε με ν' ἀρματωθῶ νὰ βάλω τ' ἄρματά μου.
Τότες νὰ δῆτε πόλεμο τὸν κάνουν οἱ ἀντρειωμένοι,
τὸν κάνουν οἱ ἄντρες οἱ καλοὶ οἱ καστροπολεμάρχοι,
ἀποῦ τὰ κάστρα πολεμοῦν.

ὄξω = μήπως

ἀπελαλλεῖτε = ἀποφεύγετε

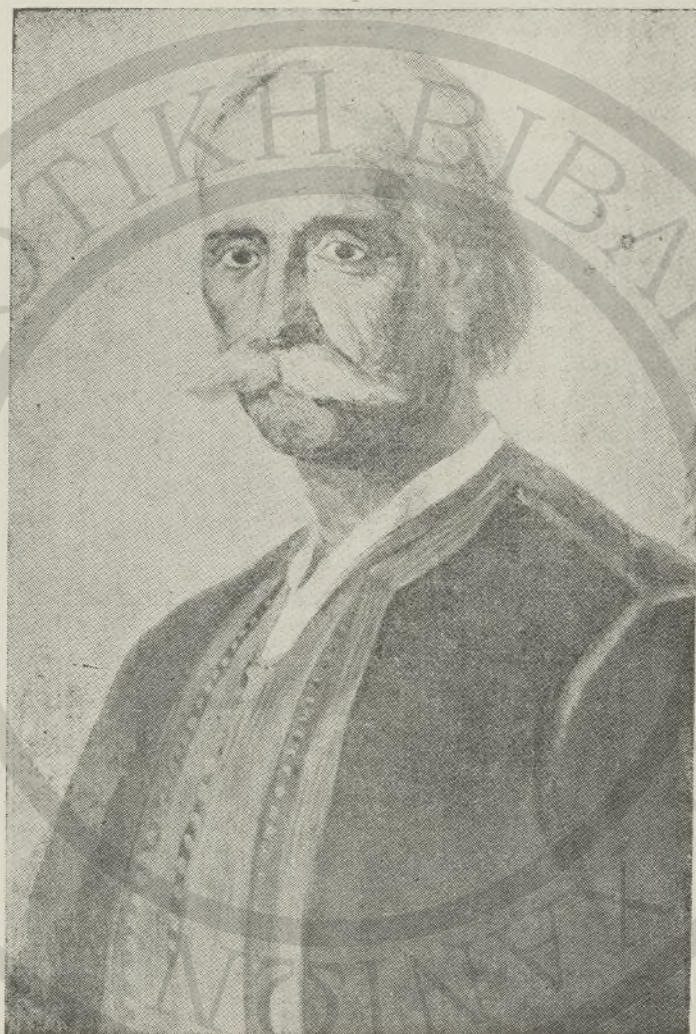
Εἰς τὸν Ἀρχηγόν

ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΤΣΟΥΔΕΡΟΝ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετὰν Π. Γύπαρη).

Φωθιά ἐσκόρπα στοὺς ἐχθροὺς μονάχα τ' ὄνομά του,
μύριες φορὲς ἐβάψανε στὸ αἷμα τ' ἄρματά του.
Πολὲς φορὲς ἀντίκρουσε τοῦ χάρου τὸ δρεπάνι
ἀπὸ τὸ μνῆμα τῆς σκλαβιάς προτίμα νὰ πεθάνη.
Γίγαντας καὶ ἀτρόμητος ἦταν σὲ κάθε μάχη,
κ' ἦταν μαζί του διαλεχτοὶ τριακόσιοι πολεμάρχοι.
Μὰ ὁ Χάρος τοῦπε κάποτε σταμάτα τὴν ὁρμή σου
καὶ μὴ χτυπᾶς ἀλλόφυλους νὰ χαιρεται ἡ ψυχὴ σου.
Στολίδι τῆ παλληκαριᾶς σὲ νίκησεν ὁ χάρος,
μ' ἄφηκες κιἄλλους Τσουδεροὺς ἀντάξιους σὲ θάρρος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ
Στρατάρχης 1821

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ
Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

ΧΕΛΙΔΟΝΑΚΙ ΜΟΥ ΓΟΡΓΟ

Χελιδονάκι μου γοργό, γοργό μου χελιδόνι,
μπέμφω σὲ θέλω κι' ἄγομαι, μπέμφω σὲ θέλω κι' ἄμε,
κει' ἀπού χω μιὰν παλιὰ φωλιὰ καὶ μιὰν καινούργι' ἀγάπη
κ' ἔχω καιρὸ νὰ τὴν ἰδῶ χρόνους νὰ τὴ νταμώσω,
νύχτα νὰ πάγω δὲν μπορῶ καὶ μέρα δὲ μου μοιάζει,
φοβοῦμαι τὰ περάματα καὶ τσοὶ κακοὺς ἀνθρώπους,
μ' αὔριο θὰ πᾶ νὰ τὴν ἐδῶ νὰ ξεμολογηθοῦμε.

ἄγομαι = φέρομαι

κι' ἄμε = καὶ πήγαινε

ξεμολογηθοῦμε = νὰ συνεννοηθοῦμε, νὰ τὰ ποῦμε.

Μιά μάννα εἶχε τρία παιδιά

Μιά μάννα εἶχε τρὰ παιδιά στὸν πόλεμο στελμένα
πέστε τση, μὴ τὰ καρτερῆ καὶ μὴ τὰ περιμένη
μὰ κεῖνα σκοτωθήκανε τσοὶ Λάγκους εἰς τὴ μάχη,
ἀνάμεσα στὸ Θέρισμα στὸν ποταμὸ «Καιρίτη»
κι' ὁ ποταμὸς σέρνει κλαδιά, δένδρα ξεριζωμένα
σέρνει καὶ μιὰ γλυκομηλιὰ τὰ μῆλα φορτωμένη
στὰ παρακλωναράκιαν τση σφαγμένα τρὰ δερφάκια,
παιδιά ποιά μάννα τά καμε;

ΕΣΙΓΑΝΕΨΑΝ ΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

Ἐσιγανέψαν οἱ καιροὶ κ' ἐπάψαν κ' οἱ γι' ἀνέμοι
πάψαν κι' ἐμένα οἱ στράτες μου κόρ' ἀποῦ τὴν αὐλή σου,
μπλιό μου τσ' αὐγὲς δὲν πορπατῶ τσοὶ νύχτες δὲν γυριζῶ
παρ' ὄντεν εἶμαι μοναχὸς καὶ θυμηθῶ τσ' ἀγάπης
τὸ πάπλωμ' ἀγκαλιάζομαι.

Στράτα = δρόμος

Εἰς τὸν Ἄρχηγόν

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΝ ΧΑΙΡΕΤΗΝ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

Σήκω Χαιρέτη χύμηξε γοργὸς μὲ τὸ σπαθί σου
καὶ δεῖξε εἰς τοὺς Γερμανοὺς πᾶ εἶναι ἡ φυλή σου
καὶ πέτα στὰ ποδάρια σου κεφάλια ἀποκομμένα
γιατὶ κι' αὐτοὶ ἐσφάξανε παιδιὰ σου ἀγαπημένα.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΧΑΙΡΕΤΗΣ
Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1841

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ καὶ ἐστόλισε τὸν κόσμον
μὰ ὁ Κύριος τρία πράγματα δὲν ἔκαμε στὸν κόσμο:
γεφύρια εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαερμό ᾧ τὸ Νάδη
καὶ σκάλες εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πγαίνου καὶ γιαγέρνου

Γαερμός = ἐπάνοδος, ἐπιστροφή
Γιαγέρνω = ἐπιστρέφω, πηγαίνω-ἔρχομαι

Ἵντα χετέ γυροῦ, γυροῦ

Ἵντα χετέ γυροῦ γυροῦ
κ' εἶναι βαρὰ ἡ καρδιά σας,
δὲν τρώτε καὶ δὲν πίνετε
καὶ δὲν χαροκοπᾶτε,
πρὶν νὰ ρθῆ ὁ χάρος νὰ μᾶς βρῆ
νὰ μᾶς σὲ διαγουμίση ;
Νὰ διαγουμίση τσοὶ γενιές
καὶ νὰ διαλέξη τσ' ἄντρες,
νὰ πάρη νιοὺς γιὰ τ' ἄρματα
καὶ νιές γιὰ τὸ σαῖνι,
νὰ πάρη τσ' ἄντρες τσοὶ καλοὺς καλοὺς, τσοὶ
[καстроπολεμάρχους
ἀποῦ τὰ κάστρα πολεμοῦν.

Χαροκοπῶ = διασκεδάζω, γλεντῶ
Διαγουμίζω = διαλέγω, ἐκλέγω

Γεννές, γεννές τὸ πέρνουνε
τὸ καπετανιλήκι

Γεννές, γεννές τὸ πέρνουνε τὸ καπετανιλήκι
τσοὶ Λάγκους οἱ Γιαννάριδες, Πρωῖμοι καὶ Μπολάνοι
Σαρηδες καὶ Παρασκιανοί, Μαντάκοι καὶ Σκουλάδες
κ' εἶναι κι' οἱ Νικολούδηδες,

Καπετανιλήκι = ἀξίωμα ἀρχηγοῦ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΧΗΓΟ ΖΟΥΡΙΔΙ

(ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

- Ζουρίδι ἡρωϊκὴ μορφή τῆς Κρήτης μας καμάρι
π' οὔσουν θεὸς στὸν πόλεμο σὰν τὸν θεὸ τὸν Ἄρη
- Λακιῶτες σ' ἀκλουθούσανε ἄτρομα παλληκάρια
καὶ πυραμίδες ἔστεινες τὰ ἐχθρικὰ κουφάρια
- Χίλιες φορὲς τὸ ζώσανε ἢ σφαῖρες τὸ κορμί σου
καὶ δυὸ χιλιάδες τ' ὄβαψες στὸ αἷμα τὸ σπαθί σου.
- Κι' ἡ Δόξα λαμπροσιόλιστη σὲ πῆρε στὰ φτερά της
κι' ἡ Κρήτη σέβαλε δεξιὰ στὰ διαλεχτὰ παιδιὰ της.

Ὁ γέρω Ἀρχηγός Ζουρίδης

Ἔργο τοῦ Κρητικοῦ ζωγράφου Δ. Κοκότη

ΤΩΝ ΑΝΤΡΩΜΕΝΩ Τ' ΑΡΜΑΤΑ

Τῶν ἀντρωμένω τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιοῦνται.
Μὰ πρέπει νὰ γιαλίζονται στὸ τοῖχο νὰ κρεμοῦνται.
Νὰ ντὰ θεωροῦν οἱ γι' ἄλλοι νοιοί.

Τὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς Κρήτης

Τρία βουνὰ μαλώνουνε κι' εἶναι νὰ σκοτωθοῦνε,
τὸ Κέντρος καὶ τὸ Σφακιανὸ καὶ τ' ἄλλο ὁ Ψηλορείτης
κι' ἐμήνυσε τὸ Σφακιανὸ κι' εἶπε στὸν Ψηλορείτη :

« Σταθῆτε σεῖς τὰ δυὸ βουνὰ μὰ γώ μαι τὸ θεργιό σας »

— Κι' ὁ Ψηλορείτης ἤπενε βουνὰ μὴ σκοτωθῆτε
μὰ σὰν ἐμὲ ψηλὸ βουνὸ ἐσεῖς ψηλὰ δὲν εἶσται.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Χριστέ μου νὰ ξεδιάλυνε τ' ὄνειρο, ποῦ εἶδ' ἀπόψε.
Τὸ μπέλο μου εἶδα κυνηγό, τὸν ἄντρα μου ἀγρίμι.
Χριστέ καὶ νὰ τὸ σκότωνε ὁ κυνηγὸς τ' ἀγρίμι.
νὰ φάω ἀπὸ τὸ σκότι ντου
νὰ δροσισθῆ ἢ καρδιά μου,
νὰ πάρω ἀπὸ τὸ αἷμα ντου
νὰ βάψω τὰ μαλλιά μου.

Μπέλος = εἶνε ὁ ἀγαπημένος καὶ παρομοιάζεται μετὰ τὴν ἐλευθερίαν,
Ἄντρας = ἡ σκλαβιά.

ΤΟ ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΟ

Χήρες τὰ μαῦρα βγάλετε, τ' ἄσκημα ρίξετέ τα,
κ' οἱ κλέφτες ἐμερώσασι καὶ γίνουντ' ἀραγιάδες.
Κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲ θέλει νὰ μερώση,
δὲ θὲ νὰ γένη ἀραγιάς χαράτσι νὰ πλερώση,
μὰ καρτερεῖ τὴν ἄνοιξι νὰ μπῆ τὸ καλοκοῖρι,
νὰ σύρη νὰ βγῆ στὰ βουνά.

ἐμερώσασι = ἐγένοντο ἡμεροί
Χαράτσι = κεφαλικὸς φόρος

ΙΩΣΗΦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑΚΗΣ
ὁ περίφημος Σήφακας
Ἄρχηγός 1821

Ἄπο τὴν Ἱστορία τῆς Κρήτης
Ι. Δ. Μουρέλλου.

Εἰς τὸν Ἀρχηγόν

ΣΗΦΑΚΑ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. ΓΥΠΑΡΗ)

Πέταξε ἀπο τὸν τάφο σου Σήφακα νὰ σὲ ἰδοῦνε
οἱ σκλάβοι στὴν πατρίδα μας νὰ παρηγορηθοῦνε.
Κι' ἂν δῆς ἀγκιλωτὸ σταυρὸ κτύπα μὲ τὸ σπαθί σου
γιατὶ δὲν εἶνε Χριστιανοὶ, αὐτοὶ θᾶναι οἱ ἐχθροὶ σου.
Ἄπο τὸν Ἄδη μάζεψε φωθιά κι' ἀστροπελέκι
ρῖξε σὲ κάθε Γερμανὸ στὴν Κρήτη ἐκεῖ ἀποῦ στέκει.

Τ' ΑΤΡΟΜΟ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙ

Ἴδὲ στραθιώτης κι' ἰδὲ νιὸς στρογγυλομαυρογένης,
ποὺ πῆρε τὸ τουφέκι ντου καὶ τὰ λαγωνικά ντου,
κι' ἐβγήκε κι' ἐκυνήγησε στοῦ Δράκο τὸ πηγάδι
κι' ὁ Δράκος τὸν ἐβίγλισεν ἀπὸ ψηλὸ μουράκι :
« Ποιὸς εἶν' ὁ νιὸς ὁ κυνηγὸς ὁ νιὸς ἀγριμολόγος ;
ποὺ δὲ φοβᾶται τὸ θεργιὸ καὶ δὲν τρομάσσει Δράκο ; »
« Ἐγὼ μαι ὁ νιὸς ὁ Κωσταντῆς τ' ἄτρομο παλληκάρι ».

Βιγλίζω = παρατηρῶ ἀπὸ ψηλὸ μέρος
ἀγριμολόγος = ὁ κυνηγὸς ἀγριμιῶν

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ

(Ἀλληγορικὸ τῆς τάβλας)

Προβάλετε φωνιάξετε τοῖ Λάγκους κ' εἰς τ' Ὁρθοῦνι
νὰ ρθοῦν τοῦ Λάπαθεν οἱ γυιοὶ καὶ τοῦ Μπιμποσταμάτη,
κ' ἕνα λαγὸν ἐτόπωσα στοῦ κάτω Δρῦ τὸν πόρο.

Νὰ μὴ θαρροῦν πὼς εἶν' λαγὸς νὰ πρεμαζώνου σκύλους.

Ἄποῦ χει ἄρματ' ἄς τὰ βαστᾶ κι ἄποῦ δὲν ἔχει ἄς εὔρη.

Τοπώνω = βλέπω, ἀνακαλύπτω
πρεμαζώνω = μαζεύω, συναθροίζω

Στὸν Ἀρχηγό

ΚΟΡΑΚΑ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ καπετάν ΠΑΥΛΟΥ ΓΥΠΑΡΗ)

- Ὁ Κόρακας! τὶ ὄνομα! τ' ἀντιλαλοῦν ἀκόμα
σπηλιές καὶ βράχοι κ' οἱ ἐχθροὶ μὲ τρομαγμένο στόμα.
- Θεὸς στὸν πόλεμο μπροστὰ ἐχύνουσιν ἀπ' ὄλους
λὲς μὲ τὸ ἐχθρούς σου ἔπαιζες χαρούμενος τσὴ βόλους.
Οἱ σφαῖρες ἔπεφταν βροχὴ μὰ σὺ σὰν τὸ λιοντάρι
ἔμπαινες μέσα στὴ φωτιά, ἄτρομο παλληκάρι.
- Ὡσὰν Ἀκρίτας Διγενῆς δὲν ἔκλινες τὸ μάτι
ἐπάνω σου ἐχάραξεν ἡ Δόξα μονοπάτι.
- Ἡ ἱστορία π' ἔγραψες εἰς τὸ Νηοὶ τῆς Κρήτης
θὰ στέκει ὥστε νὰ στέκεται ὁ γέρω Ψηλορείτης.

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΡΑΚΑΣ
Γενικός Ἀρχηγός 1821

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ
Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

Αὐγερινὸς θεὸς νὰ γενῶ

Αὐγερινὸς θεὸς νὰ γενῶ νὰ ρθῶ στὴν κάμερή σου
νὰ ἰδῶ τὴν τάβλ' ἀποῦ δειπνᾶς, τὴν κλίν' ἀποῦ κοιμᾶσαι,
τὴν κόρ' ἀπ' ἀγκαλιάζεσαι ἂν εἶν' κάλλ' ἀπὸ μένα,
ἂν εἶναι γαῖτανόφροϊδη κι' ἄλυσιδοπλεμμένη
κι' ἂν ἔχη τὰ μαλλάκια τῆς Πολίτικα πλεμμένα,
κι' ἂν ἔχ' ἀχειλί κόκκινο.

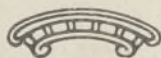
Τάβλα = τραπέζι

γαῖτανόφροϊδη = ἡ ἔχουσα πυκνὰς ὀφρεῖς

ἄλυσιδοπλεμμένη = ἡ ἔχουσα πλοκάμους μαλλιῶν μακροῦς καὶ
πλεγμένους ὡς ἄλυσίδα.

Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ

Ἦλιε παραπονοῦμαι σου, γιατί δὲ βασιλεύεις,
νὰ κατεβῶ σ' ὅπου χωριό, νὰ βρῶ ψωμί νὰ φάω,
νὰ βρῶ ψωμί νὰ βρῶ κρασί καὶ ροῦχα νὰ πλαγιάσω,
κι' ἡ λέρα τρώει τὰ ροῦχα μου κι' ἡ σκούρα τ' ἄρματά μου,
κι' ἔφαν' κ' ἡ καρμπίνα μου τὰ μπαρουτοβολά μου.
Γιατὶ κοιμοῦμαι στὰ κλαδιὰ στὰ χιονισμένα δάση,
κ' ἔχω τὰ δένδρι σκέπασμα, πέτρα προσκεφαλάδι
καὶ κατοικιά μου τὸ βουνό, γιὰ τὴ σκλαβιά τὴ μαύρη.

Ἄγγουρος ἀπ' Ἀνατολῆ
κόρ' ἀγαπᾶ στή Δύσι

Ἄγγουρος ἀπ' ἀνατολῆ κόρ' ἀγαπᾶ στή δύσι
κι' ἀγάπα την κι' ἀγάπα τον κιανεις δὲν τὸ κατέχει
παρὰ ὁ Θιὸς κ' ἐκεῖν' οἱ δυὸ πὺν στέκουν κι'
[ἀπαντέχουν.

Θέλησ' ὁ Θιὸς κ' ἡ Μᾶ τοῦ νιοῦ τὸν γυιὸν τση νὰ
[παντρέψη
κι' οὔλον τὸν κόσμο τὸν καλεῖ καὶ οὔλον τὸν
[πρεμαζώνει.

Μάννα, τὸ κόσμο τὸν καλεῖς, τὸ κόσμο πρεμαζώνεις
τὴν ἀγαπῶ δὲ τὴ καλεῖς; τὴν ἀγαπῶ δὲ θέλεις;
Γυιέ μου κ' ἐπᾶ ναι ὁ καλεστής πέ του νὰ τὴ καλέση.

Ἄγγουρος = νεανίας

ἀπαντέχω = ἐλπίζω, προσδοκῶ

πρεμαζώνω = μαζεύω, συναθροίζω

Εἰς τὸν Ἀρχηγόν

ΣΤΡΑΤΗΝ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΚΗ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετὰν Π. Γύπαρη)

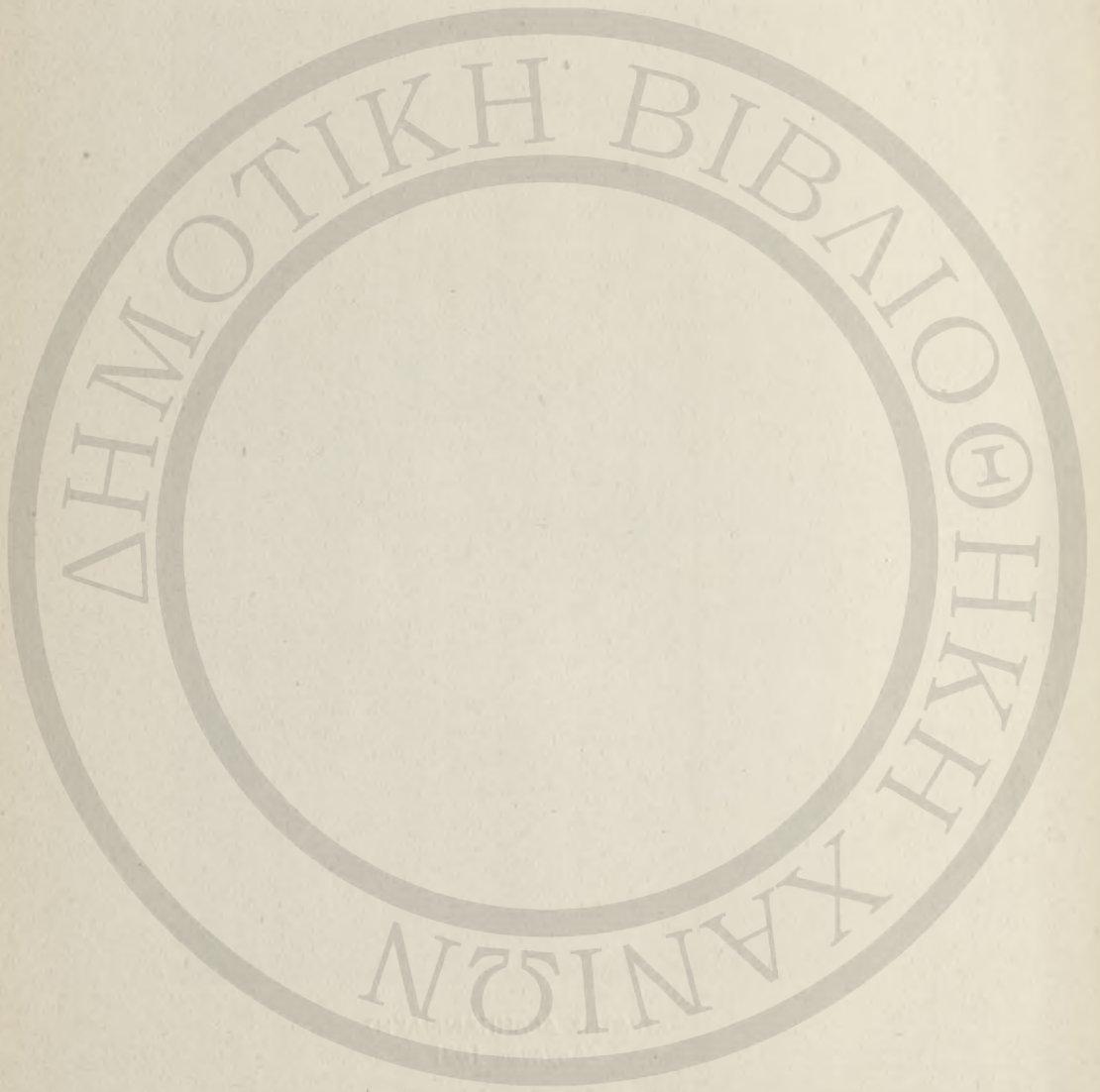
- Κάτω στὸ Φραγγοκάστελλο τοῦ Πατσιανοῦ τὸ δρόμο
πετᾶ ν' ἄς Κρητικὸς αἰτὸς μὲ τὸ σπαθὶ στὸν ὤμο.
- Καὶ κράζη ἀπὸ ψηλὴ κορφὴ ἦρωα τ' ὄνομά σου.
σιὸ ντόπο ποῦ τὰ δόξασες περίσια τ' ἄρματά σου.
- Δεληγιαννάκη ξακουστὲ ἄτρομο παλληκᾶρι
Στὴ Κρήτη στέκεις διαλεχτὸς μὲ δύναμι καὶ χάρι
- Σηκώσου πάλι στ' ἄρματα, πέταξ' ἀπὸ τὸν Ἄδη
καὶ βάλε κάθε Ἰταλὸ καὶ Γερμανὸ σημάδι.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
Ἄρχηγός 1821

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ
Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

Small, faint text at the bottom of the page, likely a library identification or archival mark.

Μιά μαύρη μάννα ζύμωνε

Μιά μαύρη μάννα ζύμωνε τοῦ γιουῦ τση παξημάδια
καὶ μὲ τὰ δάκρυα ζύμωνε καὶ μὲ τὰ μοιρολόγια
καὶ μὲ τοὶ ἀναστεναγμοὺς ἐπύρωνε ντὸ φοῦρνο :

— «Μισεύγεις γυιέ μου στὰ μακρὰ κ' εἰς τὸν ἀλάργον
κι' ἄτζεμπα νὰ σὲ ξαναἰδῶ ;» [κόσμο

Πυρώνω = ἀνάπτω, ζεσταίνω

ἄτζεμπα = ἄρα, ἄραγε, τάχα

ΠΕΡΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

Πέρα στην πέρα γειτονιά πέρα στην πέρα ρούγα
κοιλοπονοῦν δυὸ λυγερὲς μιὰ πλούσια καὶ μιὰ φτώχεια.
Τσῆ πλούσιας μπενοβγαίνουνε ἑκατοδυὸ μαμηδες
καὶ τσῆ καημένης τσῆ φτωχιάς ἡ Παναγιὰ κι' ὁ Γυιὸς τση
καὶ κἀν' ἡ φτώχεια νὰ παιδὶ κ' ἡ πλούσια ἓνα φεῖδι
Παίρνουν τσῆ φτώχιας τὸ παιδὶ καὶ πᾶνέ το τσῆ πλούσιας
καὶ τὸ παιδὶ ἐμίλησε πάνω τσῆ τρεῖς ἡμέρες
ἄμέτε με τσῆ μάννας μου νὰ μὲ γλυκοβυζάξη
γιατὶ 'νιε τουτησὲς πρικιὸ φαρμακογαλισμένο
καὶ μὲ φαρμάκεψε κ' ἐμέ.

ρούγα = γειτονιά, σοκάκι
ἄμέτε με = νὰ μὲ πᾶτε
πρικιὸ = πικρὸ
φαρμακογαλισμένο = φαρμακεμένο, πικρὸ.

Γυιέ μου καὶ ποῦ σουν ὄψαργάς

Γυιέ μου καὶ ποῦ σουν ὄψαργάς, ὄντε σ' ἐδιαλαλοῦσαν;
ὄντεν σ' ἐτρουμπετάρανε, ποῦ σουν καὶ δὲν ἐφάνης;
ποῦ κλεφτες καὶ ποῦ σκότωνες; ποιά μονοπάθι'
[ἐκράθιες;

— Ἄφέντη μου δὲν ἦμουν πᾶ, μὰ στρατεμμένους ἦμουν
Στὸ Τήθι ἐκατέβηκα στὰ ρημοκούραδά μας
κ' ἐμέτρον κ' ἐλογάριζα πόσους βοσκούς θὰ βάλω.
Δώδεκα θέλουν τὰ σφαχτὰ καὶ δεκαπέντ' οἱ αἰγες.

Διαλαλῶ = φωνάζω, διακηρύττω
τρουμπετάρω = φωνάζω σαλπίζω
ἀφέντης = πατέρας, κύριος
στρατεμμένος = ἦμουν στὴ στράτα, στὸ δρόμο
ρημοκούραδα = ἔρημα, κοπάδια
σφαχτὰ = πρόβατα

Εἰς τὸν Ἀρχηγὸν

ΚΑΖΑΝΗΝ

(ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

Καζάνη ἐθαυματούργησε στὶς μάχες τὸ σπαθὶ σου
Χίλιες φορές σοῦ ἀνοίξανε τὸν δρόμον οἱ ἐχθροὶ σου.
Μὰ σὲ κτυπῆσαν ἄνδρα εἰς τὰ σμιχτά σου φρύδια
καὶ πιά δὲν θὰ σφυρίζουνε τὰ βόλια σου σὰν φεΐδια.
Σὰν ἥλιος θ' ἀχτιδοσκορπᾶ στὴν Κρήτη τ' ὄνομά σου
καὶ στὸ Μουσεῖο θὰ χουνε αἰῶνες τ' ἄρματά σου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΖΑΝΛΗΣ
Ἀρχηγός 1821

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ
Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

Ο ΠΙΣΤΟΣ ΦΙΛΟΣ

Ούλον τὸν κόσμον γύρῃσα, πονέντε καὶ λεβάντε,
νὰ βρῶ να φίλο μπιστικὸ σὰν καὶ τὸν ἀπατό μου
Δὲν ἤῤρα φίλο μπιστικὸ μηδ' ἀδερφὸ καλλιάν του,
σὰν τὸ σπαθάκι μ' ἀδερφὸ, σὰν τὸ πουγγί μου φίλο.
Κι' ὅπου καυγᾶς καὶ πόλεμος, πολέμα σὺ σπαθί μου,
κι' ὅπου ναι γάμος καὶ χαρὰ ξόδιαζε σὺ πουγγί μου.

ΤΑ ΚΑΤΕΡΓΑ

Οὔλα ντὰ κάτεργά ρχονται κι' οὔλα περνοδιαβαίνουν,
τοῦ Μυριολῆ τὸ κάτεργο μηδ' ἦρθε μηδ' ἐφάνη,
δοῦ χει Κρητικόπουλα, ὄμορφα παλληκάρια,
π' ὄντε σειστοῦν καὶ λυγιστοῦν καὶ παίξουν τὴν τρουμπέτα
τρᾶ μίλια πᾶ τὸ κάτεργο.

Κάτεργο = τριήρης κωπήλατος.

Ποὺ θὲ νὰ ἰδῆ καὶ νὰ χαρῆ

Ποὺ θὲ νὰ ἰδῆ καὶ νὰ χαρῆ ὄμορφα παλληκάρια
ἄς πᾶ στὴ Χώρα τῷ Σφακιῶ νά ναι τ' ἅγιου Νικήτα,
νὰ κατεβοῦν τὰ δυὸ χωριά, Νίμπρος καὶ Καλλικράτης.
Νὰ ἰδῆ μακροὺς γιὰ τὸ σπαθί, κοντοὺς γιὰ τὸ λιθάρι,
νὰ ἰδῆς καὶ κόρες ὄμορφες σὰν τὸ μαργαριτάρι.
Νὰ ἰδῆς καὶ γαϊτανόφροιδες κι' ἄλυσιδοπλεμμένες.

λιθάρι = δίσκος, σφαῖρα ἀγωνιστικῆ

Οί τελευταῖοι Ὑπερασπισταὶ τοῦ Βυζαντίου

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο ἱστορία τῆς Κρήτης
(† Ἰωάννου Σταυρουλάκη)

Στὰ χίλια τετρακόσια κι' ἔτη πενήντα τρία,
ποὺ τὴν Κωνσταντινούπολι μᾶς πῆρεν ἡ Τουρκία,
τριακόσιοι Κρηῖτες ἦσανε μὲ πλοῖα πηγαιμένοι
τοῦ Ἐθνισμοῦ ἐπίκουροι πάρα πολλὰ ἀνδρειωμένοι.
Στοῦ Βασιλεῖοῦ Ἀλέξιου τὸν πύργο ὠχυρωθῆκαν
κι' ἦσαν οἱ μόνοι μαχητὲς ποῦ δὲν παραδοθῆκαν.
Στοῦ Πορθητῆ τῆ δύναμι, π' ἀνίκανος ἐγίνει,
ταπεινωμένος νικητῆς πολλὰ τὴν ὥρα ἐκείνη.
Π' ἐπάσχισε κι' ἐθαύμαζε κι' ἐστατικὸς ἐθώρει,
νὰ πολεμοῦν οἱ Κρητικοὶ π' ὀλόκληρος ἡ Πόλι,
ἀπ' τὸ πρῶτ' ἐγονάτισε, σκλάβα ταπεινωμένη!
μὰ ὁ Πύργος ποῦν οἱ Κρητικοὶ ἀσάλευτος πομένει.
Ἀκλῶνητοι, ἀκατάβλητοι τὴν τελευταία ὥρα
ὅταν τὰ πάντα χάθηκαν καὶ ἐκυριεύθη ἡ χώρα,
ἐκεῖνοι ἀκόμη μάχουνταν καὶ δεῖξασιν ἀνδρεία,
πῶς πολεμοῦν οἱ Κρητικοὶ γιὰ τὴν Ἐλευθερία!
Σαράντα μείναν μοναχά, κι' ὅμως ξακολουθοῦσαν
νὰ πολεμοῦν, καὶ τὴν τιμὴν τ' Ἐθνους ψηλά κρατοῦσαν,
κατὰ Φραντζῆ τοῦ Ἱστορικοῦ τῆ δήγησι ὡς γροικοῦμεν
καὶ τοὺς ἐγκωμιάζομεν καὶ τοὺς ἐξιστοροῦμεν.

Γιατ' ὅπως γράφει ὁ ἱστορικός, μεγάλη γενναιότη
ἔδειξασιν οἱ Κρητικοὶ στὴ Πόλι ὄντεν ἀλώθη.
Μάλιστα ὅσοι ἀπομείνασιν στὴ τρομερῇ θυσίᾳ
ὁ Πορθητῆς Μωάμεθ τοὺς ἔδωσ' ἀμνηστία.
Κι' εἶπε, πολλὰ θαυμάζοντας τὴν γενναιότητά των
νὰ φύγουνε ἐλεύθεροι μαζί με τ' ἄρματά των.
Μὲ πλοῖα ἀναχωρήσασι καὶ εἰς τὴν Κρήτη ἐφθάσαν
τὸ ἄγγελμα τὸ θλιβερὸ τὴν πόλι πὼς ἔχασαν.
«Κι' ἀπὸ τὰ πάθη οἱ Κρητικοὶ ποτὲς δὲν ἤσυχάσαν».

Ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Σταυρουλάκης ἀσχολήθηκε εἴκοσι περίπου χρόνια διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Κρήτης σὲ δίστιχα στὴ δεκά-πεντασύλλαβο Κρητικὴ ρίμα καὶ στὴ καθάρια Κρητικὴ διάλεκτο, ποὺ συναντοῦμε στὸν «Ἐρωτόκριτο» τοῦ Κορνάρου καὶ στὴν «Ἐρωφίλη», τοῦ Ρεθεμιώτη Γεωργίου Χορτάτζη.

Πρόκειται περὶ ἑνὸς ἔργου μεγάλης ὑπομονῆς καὶ ἀξίας, περιλαμβάνοντος 9640 δίστιχα πραγματευόμενα τὴν πολυδαίδαλο Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς Προ-Μινωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν μέσων τῆς Τουρκοκρατίας. Στέκει ἱστορικῶς τόσο ἐπ' ἀκριβῶς τελείως, ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ ἔργον αὐτὸ «ὡς μνημεῖον τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ».

Ἀπάνω σ' αὐτὸ — κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἀείμνηστου πατρός του — ὁ πράγματι μύστης τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας καὶ Λογογραφίας κ. Χριστόφορος Σταυρουλάκης δουλεύει στὰ ἴδια χνάρια, χτενίζοντας καὶ τοποθετώντας ἀκριβέστερον τὰ γεγονότα βάσει τῶν τελευταίων ἱστορικῶν πηγῶν γιὰ ν' ἀποτελειώσῃ τὸ ἔργον.

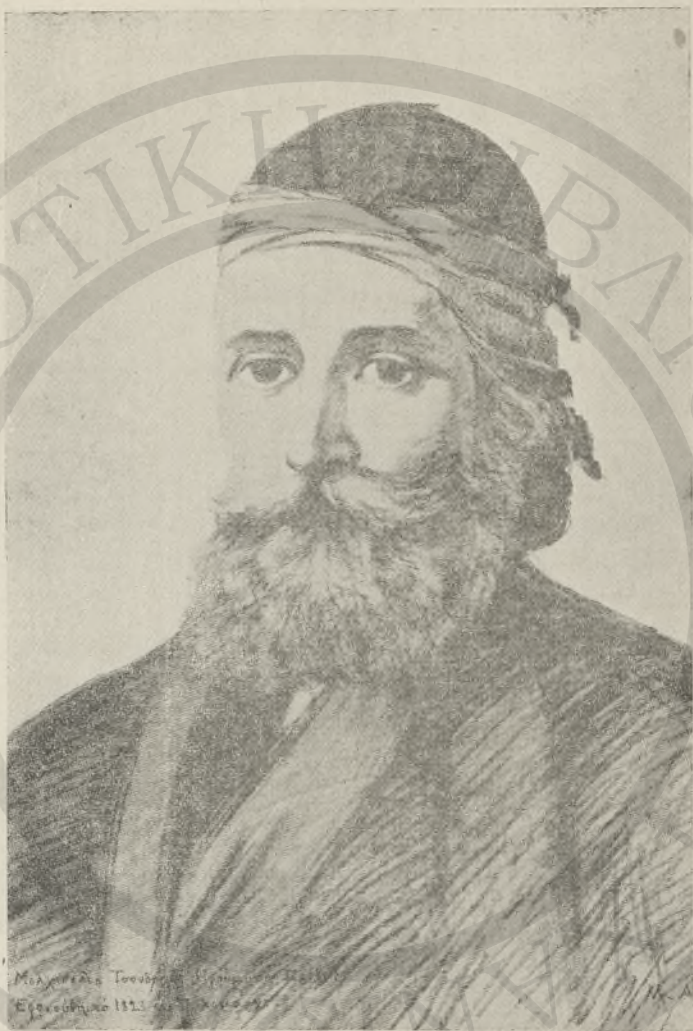
Ἀποσπάσματα ἔχουν δημοσιευθῆ κατὰ ἐποχὰς εἰς ὅλας τὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῆς Κρήτης, ἀλλὰ τὸ ἔργον εἶναι ἀνέκδοτο, γιὰτι καὶ δὲν ἔχει τελειώσῃ ἀκόμη.

Ἡ Κρήτη πρὸς τὴν Χίον

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον Ἱστορίαν τῆς Κρήτης
+ Ἰωάννου Σταυρουλάκη)

(Ἀπὸ τὴ καταστροφὴ τῆς Χίου 1824)

Δυστυχισμένη μου ἀδελφή, χιλιόκλωνε ἀνθῶνα,
π' ἔπαθες μιὰν καταστροφὴν σὲ τοῦτον τὸν αἰῶνα.
Μεγάλῃ ἀλήθεια! καὶ φριχτῇ, ποιά παρὰ κάθε ἄλλη,
μὰ στράφου, ρίξε μιὰ μαθιὰ κ' εἰς τὰ δικά μου κάλλη,
Ποῦ ὄχι μιὰ, παρὰ ἑκατὸ φορὲς θυμήσου,
πὼς πνίγηκα στὸ αἷμα μου, λίγο παρηγορήσου!
Θλίβομαι καὶ σὲ συμπονῶ μέσ' ἀπὸ τὴν καρδιά μου,
κι' ἂν εἶχ' ἂν ἤμουν λεύτερη νὰ πέσω τὰ παιδιὰ μου,
νὰ σοῦ βοηθήξουν κάτεχε, πὼς τ' ἀκριβὰ σου κάλλη
δὲν τὰ πατοῦσε ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, μὰ χει ὁ Θεὸς καὶ πάλι,
γυρίσματα, ἀποῦ μπορεῖ νὰ γειάνουν τὰ φτερά μας,
Ἐλευτεργιὰ νὰ δούμενε καὶ μεῖς καὶ τὰ παιδιὰ μας.
Μ' ἀνδρειέψου, στάσου δυνατῇ! Ποτὲ μὴ γονατίσης
στὸ πῖβουλο κατακτητῆ καὶ τότες θὰ νικήσης.

Μελχισεδεξ Τζουδερος, Μονή Πρέβελι
Ερωτήματα 1813, σελ. 100, αριθ. 100

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ ΤΖΟΥΔΕΡΟΣ

Φιλικός καὶ ἐκ τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Κρητικῆς
Ἐπανάστασεως τοῦ 1821

Ὁ περίφημος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πρέβελι.

Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ
Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.

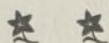
ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

(Ἀπὸ τὴν ἄλωσι τοῦ Ἡρακλείου 1669)

Κάστρο καὶ ποῦν οἱ Πύργοι σου καὶ τὰ καμπαναριά σου
καὶ ποῦν οἱ ἀντρειωμένοι σου τὰ ὄμορφα παλληκάρια!

— Μὰ μένα οἱ ἀντρειωμένοι μου τὰ ὄμορφα παλληκάρια
ἢ μαύρη γῆς τὰ χαίρεται τ' ἀραχνιασμένο ν' Ἄδη.

— Δὲν ἔχω ἀμάχη τῆ Τουρκιάς μουδὲ κακιὰ τοῦ Χάρου,
μόν' ὄχω ἀμάχη καὶ κακιὰ τοῦ σκύλου τοῦ προδότη
ἀποῦ μοῦ τὰ κατάδουσε.

ἀμάχη = ἔχθρα, μῖσος

Τὸ Κάστρο (τὸ Ἡράκλειον Κρήτης ἢ Χάνδαξ) ὑπῆρξε κατὰ τὸ Μεσαιῶνα τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον φρούριον τῆς Ἀνατολῆς. Στὰ περίφημα ὀχυρωματικὰ του ἔργα, λογάριάζαν οἱ Βενετσιάνοι ν' ἀνακόψουν τὸν τρομερὸ χεῖμαρο τῶν Τούρκων.

Ἐπολιορκεῖτο καὶ ἐμάχετο 24 ὀλόκληρα χρόνια, ἀπὸ τοῦ 1645-1669 ἔπασαν δὲ γύρω ἀπὸ τὰ τείχη του ἑκατοντάδες χιλιάδες Τούρκων καὶ 14 πασάδες.

Τέλος ἔπεσε μὲ προδοσίαν.

Τελευταῖος ὑπερασπιστὴς του ὑπῆρξε ὁ Μοροζίνης ὁ καταστρέψας βραδύτερον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Περίφημο γιὰ τὸ πλοῦτο, τοὺς Πύργους καὶ τὰ μέγαρα τῶν εὐγενῶν Βενετσιάνων καὶ τὰ κωδωνοστάσια 149 ἐκκλησιῶν του, τὸν ἡρωϊσμό του καὶ τὴν ἐγκαρτέρησι τῶν μαχητῶν του ἔγινε θρῦλος εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον.

Τραγούδι τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Κρήτης

(Ἀπὸ τῆ συλλογῆ Ἱστορικῶν Ἀσμάτων τοῦ
κ. Χριστοφύρου Σταυρουλάκη)

Ἄπάνω ἄπάνω στὰ κλαδιὰ ἄπάνω στὰ λουλούδια,
πουλάκ' ὄμορφο κηλαῖδει τῶν Ἀρχηγῶν τραγούδια.
Μὲ γλυκ' ὄμορφοκηλαῖδει καὶ μόν' ἀγάλι ἄγαλι,
ἄμε καημένε Κόρακα καὶ σὺ Χατζῆ Μιχάλη.
Ποὺ τῆ μίαν ἄκραν εἶν' ὁ γεῖς κι' ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλλη,
τῆς Κρήτης, μὰ ὡσὰν ἐσᾶς δὲν ἐβρεθῆκαν ἄλλοι.
Μὰ γιὰ τὸ ἄντρείες σας ἔπαινο δὲ λέω τὸ καημένο,
γιατ' εἶν' ἡ γλῶσσά μ' ἄρωστη κι' ὀπίσω ἀπομένω.
Ἦρω Κριγιάρη, Σήφακα, Σκαλίδη καὶ Κορκίδη,
τῆς Κρήτης εἶστε τὰ θεργιὰ τ' ἑλληνισμοῦ στολίδι.
Μαθιὲ καὶ γέρω Γογονῆ καὶ γέρω Κώστα ἴκομη
Μπασιᾶ καὶ γέρω Μαλινὲ ποὺ δὲ σᾶς πιάνου φόβοι.
Μάντακα, ἀθάνατη γενιά, καὶ σὺ Ἀνδρουλακάκη,
σὰν ἀετοὶ τῆς λευτεριάς σὲ ριζιμιὸ χαράκι.
Ἔσεῖς τὴ πολεμήσετε τὴ βάρβαρη σκλαβιά μας
καὶ ἐθυσιαστήκατε γιὰ τὴν ἐλευτεριά μας.
Ποῖδς εἰμπορεῖ νὰ τ' ἀρνηθῆ; καὶ σεῖς πὸς εἶστ' αἰτία,
κ' εἶδεν ἡ Κρήτη σήμερο τούτῃ τὴ λευτερία;
Ἔσεῖς ἐπολεμήσετε μὲ οὐλὴν τὴν ἀντρεία,
τὰ ἔχη σας ἐχάσατε γιὰ τὴν ἐλευτερία.
Ἄχι παπᾶ Μαρουλιανὲ μὲ τὴν πολλὴν τιμὴ σου,
ποὺ σα' ἀρχηγὸς τῆς πίστες σου καμάρι τῆς πατρίδος σου.
Ἔσᾶς ἡ Κρήτη χαιρετᾶ καὶ δυνατὰ φωνάζει
καὶ τὸν ἐχθρὸν τὸ ἀπὸ μακρὰ τὸν κάνει καὶ τρομάζει.

ριζιμιὸ = ριζωμένο

χαράκι = βράχος

τὰ ἔχη σας = τὰ ὑπάρχοντά σας, τὴν περιουσία σας.

Στὸν Ἀρχηγὸ

ΠΕΤΡΟΜΑΡΚΟ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

Ἀντιλαλοῦνε τὰ βουνὰ καὶ λένε Πετρομάρκο,
ὅλοι τὸν ὠνομάζανε τὸ Ἄση-Γωνιάς τὸ Δράκο.
Χίλιες φορὲς ὁ θάνατος ἐπάλαιψε μαζί του
στήθος μὲ στήθος, μὰ ποτὲ δὲν δείλιασε ἡ ψυχὴ του.
Σ' ὅλη τὴν Κρήτη ἔγινεν ὁ Πετρομάρκος θρυλος,
σὲ κάθε ἐπανάστασι ἦτανε πρῶτος στῦλος.
Ἀκρίτας εἶχενε μαζί σὴ δόξα του τὴν πρώτη
πολλοὶ πασαδες πάλαιψαν μὲ τὸν Ἄση-Γωνιώτη.
Τόσες ἀλλάξαν ντουφεκιὰς σὲ κάθε του λημέρι
μὰ μείνε πάντα ἀκλόνητος μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.
Στοῦ Βάμου ἐνικηθῆκανε οἱ ἐχθροὶ του πέρα-πέρα,
γιατὶ εἶχε λιονταριοῦ καρδιὰ καὶ τὰ φτερὰ τ' ἀγέρα,
Στὶς Βρυῦσες κεῖ στοῦ Τσιβαρᾶ θριάμβους κατορθώνει
στὴν Πισκοπὴ τοὺς κυνηγᾶ καὶ τοὺς κατατροπώνει.

Στὸν Ἄρχηγό

ΜΥΛΟΝΟΓΙΑΝΝΗ ἢ ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΘΙΟΝ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

Στήσετε πύργο ὄμορφο, μπαρουτοκαπνισμένο,
ψηλὰ στὸν Ἀποκόρωνα γιὰ ἕναν ἀντρειωμένο.
Νὰ μπῆ ὁ καπετάν Μαθιὸς τὸν πόλεμο ν' ἀρχίσῃ
νὰ μετρηθῆ μὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ τοὺς δεκατίσῃ.
Νὰ ρίξῃ πάλι τουφεκιές, τὸ βόλι νὰ σφυρίξῃ,
πάλι γιὰ τὴν ἐλευθεριὰ τὸν πόλεμο ν' ἀνοίξῃ.
Βάλλετε δάφνη πράσινη στὸν πύργο γιὰ στεφάνι,
τοὺς ἀντρειωμένους νὰ καλῆ, συμβούλια νὰ κάνῃ.
Αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦσανε καὶ δὲν φοβούνταν Χάρο
καὶ δίνανε στοὺς Χριστιανούς ἐλευθεριὰ καὶ θάρρος.

Ἱστορικὸ Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς

1866

« Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη Ἱστορία τῆς Κρήτης

† Ἰωάννου Σταυρουλάκη ».

- Δίπλα στὸ τίμιο Σταυρὸ ~~στα~~ στ' Ἀσῆ-Γωνιᾶς τὰ μέρη βρῖσκειτ' ὁ Χαϊνόσπηλιος ἀρματωλῶν λιμέρι.
- Ψηλά, μέσα σὲ φάραγγα ποῦ μόνο αἴτιοι φωληάζουν τὸ Ἀσῆ Γωνιᾶς οἱ σταυραῖτοὶ στὸ σπήλιο λειμεργιάζουν.
- Ἐκεῖ πὸν ἀνυπόταχοι βρῖσκουντ' Ἀσῆ Γωνιώτες τοῦ ξηνιαῆξ' ἢ Πιτροπὴ μαζώνει τσοὶ στρατιῶτες.
- Κι' ἀποφασίζη πόλεμο νὰ στήσῃ τοῦ Σουλτάνο. στὰ χίλια ὀχτακόσια ~~στὰ~~ ἐξηνιαῆξ' ἀπάνω.
- Ἦταν ὀχτὼ οἱ Ἀρχηγοὶ πὸν λάβαν ἀποφάσεις καὶ μεῖναν ὅλοι σύμφωνοι τότε ν' ἀρχίσ' ἢ Δραῖσις.
- Πρίχου νὰ ξεφανερωθοῦν πρὶν ἀρχινήξ' ἢ ρῆξις Ἀσῆ-Γωνιώτες σκόρπισαν στὴ Κρήτη προκηρύξεις.
- Κι' εἶπαν νὰ σηκωθοῦσινε γιὰ τὴν Ἐλευθερία. ν' ἀποτινάξουν τὴ σκλαβιὰ τὴ μαύρη τυραννία.
- Τυπογραφεῖο ἤγχενε στὸ σπήλιο αὐτὸ στημένο. Καλαϊτζάκις Στελιανὸς π' οὔχεν ἀποσταλμένο.
- Ὁ Βιβιλάκις ὁ καλὸς καὶ μέγας πατριώτης ποῦβγανε τὸ «Ραδάμανθυ» κ' εἶτονε Ρεθεμιώτης.
- Συνταγματάρχης ἦτονε στὴ φάλαγγα γραμμένος ἄξιος καὶ μπορεζάμενος περίσσια τιμημένος.
- Πὸν στὴ Γραμποῦσας τὸ νησὶ νὰ πάει τὸ Ψηλορείτη βρεθῆκαν ἄντρες διαλεχτοὶ ποῦ βγάνει ἢ μάνα-Κρήτη

- Κι' Ἀσῆ-Γωνιῶτες σταυραῖτοὶ στὸ σπήλιο ἐβιγλίζαν
καὶ τὴ σημαία στήσανε τσ' ἐχθροὺς των φοβερίζαν.
- Μελάδες καὶ Γυπάριδες, Πέτρακοι, Κιμνιωνῆδες
Σταυρούλιδες καὶ Μπλώμιδες, Μπίκηδες Μπερβανίδες
- Σπμοίρηδες, Δραμιλάριδες, Γλεντζῆδες καὶ Κουντουῖροι.
Μύγιδες καὶ Κοκκίνηδες, Μαντώνιδες, Μπαρμποῦνοι.
- Πάτεροι καὶ Ψυχούντιδες Παπαδιάντι ἀνδρειωμένοι
στὰ ὄπλα σηκωθήκανε ὡς ἦσαν μαθημένοι
- Ἀσκέρι ἀναρίθμητο τσ' εἶχε πολιορκήσει
κι' ἔγραψε στὴν Ἐπιτροπὴ νὰ πᾶ νὰ προσκυνήση
- Μὰ οἱ Κρητικοὶ ὄντε βαστοῦν λεύτεροι τὰ τουφέκια
δὲν προσκυνοῦν καὶ δὲ δειληοῦν σφαιῖρες κι' ἀστροπελέκια.
- Πάνω στὸ «κόκκινο γκρεμνὸ» ἀρχίνηξεν ἡ μάχη
καὶ κεῖ πρωτοχτυπήσανε οἱ Κρηῖτες πολεμάρχοι
- Τουφέκια βροντερόφωνα στοῦ «πάτερου τὸ λάκο»
δείξασινε πῶς πολεμοῦν γεννιῆς τοῦ Πέτρο-Μᾶρκο.
- Γιὰ λευτεργιὰ καὶ λυτρωμὸ τότες τσῆ Κρήτης ὅλης
λαβώθη, μὰ δὲν ἔπεσε ὁ Γυπαρο-Μανώλης
- Στὴ μάχης τὴν ἀταραχὴ καὶ τὴν ἀνεμοζάλη
ἔσπασε τ' ἀργυρὸ σπαθὶ τοῦ Σταυρουλο-Μιχάλη.
- Ἐκεῖ ὁ Κοκκίνο-Στελῆς σὰν τὸ θεργιὸ παλεύγει
μὲ Κιμνιωνιδομπλίμηδες Ἐλευθεργιὰ γυρεύγει
- Μαντώνιδες χτυποῦν ἐπᾶ Μπίκηδες ἀπὸ πέρα
Μελαδο-Δραμιλάριδες μὲ τὰ σπαθιὰ στὴ χέρα
- Ὅσοι κι' ἂν εἶστε χριστιανοὶ εἰς τοῦ «Φτερὸ» σταθῆτε
γιὰ πίστι καὶ γιὰ λευτεργιὰ τὸ θάνατο ἄς βρῆτε
- Χτυπᾶτε ἐχθροὺς ἀλύπητα ὥστε νὰ ξημερώση
γιὰ νὰ γλυτώσ' ἡ Πιτροπὴ τὴ λευτεργιὰ νὰ δώση
- Μὰ τὰ φυσέκια π' οὔχανε ὀργήγορα τὰ σῶσαν
μαχαίρια γοργοκίνητα τὴ μάχη ξετελειώσαν
- Κι' ἓνας μὲ δέκα πολεμᾶ μόνο μὲ τὸ σπαθὶ ντου
κι' ἀδὲ νικήση, μπάρε μου, νὰ σώση τὴν τιμὴ ντου.

- Ὅπισω τραβηχτήκανε στ' Ἄσῃ-Γωνιᾶς μαδάρες
ὁποῦ δὲν φτάνουν κανονιὲς ὁποῦ δὲ σώνουν μπάλες.
- Σὰν τὰ θεργιὰ παλαίψανε κι' ἀνοίξανε τὸ δρόμο
μὲ γιαταγάνια καὶ φωνὲς σκορπίσανε τὸν τρόμο.
- Ἄναδακρυώνουν καὶ πονοῦν καὶ βαρυνασπαστενάζουν
καὶ ποῦ θὰ στέσουν πόλεμο καινούριο ὀρδινιάζουν.
- Σκουλούδης ἐσκοτώθηκε ὁ γέρω Ρεθεμιώτης
Κι' ὁ Μπομπολάκις διαλεχτὸς κι' ἄξιος πατριώτης.
- Ὁ Σταυρουλάκις δυὸ πληγὲς ἐπῆρεν ὁ καῦμένος
καὶ ὁ Μανώλης Γύπαρης εὐρέθη πληγωμένος.
- Κι' ἄλλος ποῦ τὴν Ἄσῃ-Γωνιά Γιώργης τὸ Μελαδάκι
ποῦχεν στὰ πόδια ντου φτερὰ σὰν τὸ χελιδονάκι.
Δέκ' ἄλλοι σκοτωθῆκανε στὸ Ἄσῃ-Γωνιᾶς τὴ μάχη
ὡς τὸ δηγοῦνται γέροντες ποῦ λάχαν πολεμάρχοι
Γύρω κοιμοῦνται στὴ σπηλιὰ τὴν αἵματοβαμένη
μ' ἀθάνατοι θὰ μένουνε καὶ χιλιοδοξασμένοι.

Χαϊνόσπηλιος = σπήλαιον τῶν ἄρματων

χαΐνης = ἄρματωλὸς — ἀνυπόταχτος

μπάρε μου = τοῦλάχιστον

ὀρδινιάζω = προετοιμάζω

βίγλα-βιγλίζω = σκοπιά-καραοῦλι-ἐπιφυλακή.

Τῇ Λευτεριᾷ τῇ Ρήγισσας

Γροικάτε ἴντα θὰ δηγηθῶ κι' ἴντα θ' ἀναθιβάλω.
Γιὰ ἓνα νιὸ τὸν εἶδα ψὲς στὸν κάμπο κ' ἐκυνῆγα,
χωρὶς δοξάρι κυνηγᾶ, χωρὶς σκουτιὰ γυρίζει,
σὰν ἀστραπ' εἶν' τὸ ζάλο ντου, κ' ἡ χέρα ντου βελτόνι,
στὸν πῆδο πιάνει τὸ λαγό, στὸ πέταμα τ' ἀγρίμι,
παινοῦ ντον χῶρες καὶ χωριὰ καὶ περιχαίρονται τον.

- Δὲν ἐκυνήγ' αὐτὸς λαγούς, δὲν ἐκυνήγ' ἀγρίμια,
τῇ Λευτεριᾷ τῇ Ρήγισσας ἐγύρευε τὸν Πύργο,
Ἐκεῖ λουζοχτενίζεται στὰ σκοτεινὰ μὲ τ' ἄστρα,
κ' εἰς τὸ φεγγάρι τὸ λαμπρὸ στολίζει τὸ κορμί τση.
— «Χαρά στον ποῦ θὰ τήνε βρῆ καὶ θὰ φραθῆ τὰ κάλλη».

ἀναθιβάλω = διηγοῦμαι τὸ παρελθόν, ἀνατρέχω εἰς τὸ παρελθόν.

Πέντε φριγάδες ἡμεστα

- Πέντε φριγάδες ἡμεστα καὶ δεκοχτὼ γαλιότες
κ' εἶχαμε σκλάβους ὁμορφους στὴν ἄλυσσο δεμένους.
Γεῖς σκλάβος ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα.
Κι' ὁ μπέης ἀπὸν τσ' ὠρίζε πολλὰ τοῦ βαρυφάνη.
— Ποιὸς εἶν' ἀπ' ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα;
Σκλάβος τ' ἀπολοήθηκε πὸ μέσ' ἀπὸν τ' ἀμπάρι.
— Ἐγὼ μαι π' ἀναστέναξα κι' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα.
— Σκλάβε πεινᾶς; σκλάβε διψᾶς; γῆ τὸ ψωμί σου λείπει;
— Μηδὲ πεινῶ, μηδὲ διψῶ, μηδὲ ψωμί μου λείπει.
Τοῦ τόπου μου θυμήθηκα καὶ τσῆ γλυκειᾶς μ' ἀγάπης
Ἐποῦ μουν τριμερώγαμπρος κ' ἐδᾶ μαι δόλιος σκλάβος,
δώδεκα χρόνους σήμερο σκλάβος εἶμ' ὁ καημένος.
Κι' ὄψες πουλοῦν τὰ ρουχὰ μου τὴν ἄλλην τ' ἄρματα μου,
Σήμερο τὴν γυναῖκά μου ἄλλος τήνε βλογαῖται.
— Τραγουδήσέ μου σκλάβε μου κ' ἐγὼ σὲ λευτερώνω.
— Μὰ γὼ ξανατραγουδήξα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα,
μὰ πάλι γιὰ τὴ λευτεριά θὰ πῶ ναν τραγουδάκι.
Γιὰ δόστε μου τὴ λύρα μου, τὸ δόλιο μου δοξάρι,
νὰ θυμηθῶ τσ' ἀγάπης μου σήμερο τήνε χάνω.
Νὰ κάμω μάννες νὰ σφαγοῦν καὶ λυγερὲς νὰ κλάψουν.
Καὶ δίδουν ντου τὴ λύρα ντου, τὸ δόλιον δοξάρι,
τσ' ἀγάπης του θυμήθηκε τὰ δάκρυά ντου ἐτρέξαν.
— Κι' ὁ μπέης τὸν λυπήθηκε καὶ τότε λευτερώνει.
Καβαλικᾶ τὸ μαῦρο ντου πάει σαράντα μίλια
στὴ στράτα τοῦ συναπαντᾶ γεῖς γέρος στ' ἀμπελάκι.

- Νὰ ζήσης, μάρμπα γέροντα, τίνος εἶν' τ' ἀμπελάκι;
- Τοῦ ἔρημιᾶς, τοῦ σκοτεινιάς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη, ἀπὸν τον τριμερώγαμπρος κ' ἔδᾳ νε δόλιος σκλάβος, δώδεκα χρόνους σήμερο σκλάβος εἶν' ὁ καημένος. Κι' ὄψες πουλοῦν τὰ ροῦχαντου, τὴν ἄλλη τ' ἄρματά του, σήμερο τὴν ἀγάπη ντου ἄλλος τήνε βλογᾶται.
- Πέ μου, νὰ ζήσης γέροντα, ἂν φτάνω στὰ στεφάνια,
- "Ἄν εἶν' ὁ μαῦρος γλήγορος φτάνεις εἰς τὰ στεφάνια. πάλι καί εἶν' ἀμπασωπὸς θὰ φτάξης εἰς τὸ γάμο. Δούδει βιτσιὰ τοῦ μαύρου ντου στοῦ νύφης καὶ προβαίνει, κι' ὁ μαῦρός του χιλιμιντρῶ κι' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
- « Ἄς τὰ διαβάσματα παπᾶ, δάσκαλε τὰ ψαλτήρια, γροικῶ τον τὸ Γιαννάκη μου πὺ τραγουδεῖ καὶ φτάνει »
- « Στὴ μπάντα, μπάντα, δέσποτα, νὰ ἰδῶ κ' ἐγὼ τὴ νύφη »
- Κι' ἀπὸν τὴ χέρα τὴν ἄρπᾶ στὸ μαῦρο τὴν καθίζει.

Βλογᾶται = στεφανώνεται

Ἄμπασωπὸς = ἄργος, βραδυκίνητος

χιλιμιντρῶ = χρεματίζω, χιλιμιντρῶ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΤΑΦΩΤΗΣ
Όπλαρχηγός 1895 - 1913

Εἰς τὸν ὄπλαρχηγὸ

ΝΤΑΦΩΤΗ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτο συλλογὴ τοῦ καπετάν Π. Γύπαρη)

Μ' ὄλη τοῦ νοῦ τὴ δύναμι καὶ τῆς καρδιάς τὰ δῶρα
γιὰ τὸν Νταφώτη ποίημα γράφω σὲ ξένη χώρα.

Ἡ δόξα του ἀνέβηκεν ὅλα τὰ σκαλοπάτια
καὶ κατοικεῖ χαρούμενα στὰ πιὸ ψηλὰ παλάτια
κ' εἰς τὰ τετράψηλα βουνὰ τὰ χιονοσκεπασμένα
ἔχει μὲ αἶμα ἐχθρικό τόξα ζωγραφισμένα.

Η ΛΥΓΕΡΗ ΚΛΕΦΤΗΣ

Ποῖος εἶδε τέθοια λυγερή, τέθοια πανώρηα κόρη,
νά χη ἀσημένιον ἀργαλειὸ καὶ φιλντισένιο χτένι
νά φαίνη τὰ μεταξωτά, νά φαίνη τὰ βελουῶδα,
ν' ἀφήση τὰ μεταξωτά, ν' ἀφήση τὰ βελουῶδα,
νά πάη κλέφτης στὰ βουνά, στοσι κλέφτες καπετάνιος;

Δώδεκα χρόνους ἔκαμε καὶ δὲ ντὴν ἐγνωρίσαν.

Μὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν ὄμορφην ἡμέρα,
βγαίνουν νά παίξουν τὸ σπαθὶ νά παίξουν τὸ λιθάρι.

Κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὴ σφίξι τση ἔσπασε τὸ θελύ τση,
ἔσπασε τὸ θελύκι τση κ' ἐφάνη τὸ βυζί τση.

Ὁ γ' εἶς τὴ λέει μάλαμα κι' ὁ ἄλλος τὴ λέ' ἀσῆμι.

Κι' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο, πανώρηας κόρης γέννα:

— «Παιδιά δὲν εἶναι μάλαμα, παιδιά δὲν εἶν' ἀσῆμι,
μονό' ν' τσῆ κόρης τὸ βυζί, πού χομε καπετάνιο.

Ἐμεῖς λεβέντες ἡμασταν κ' οἱ κύροι μας κρουσάρει,
μιὰ Μπαρμπεριὰ κουρσέψαμε κι' ἡ Κρήτη μᾶς τρομάσσει,
κ' ἰδὲ μιὰ κόρη ὄμορφη, πού ρθε νά μᾶς γελάση

Πανώρηα = ὠραιωτάτη

Φιλντισένιος = ἐλεφάντινος

Σφίξις = στενοχώρια, ζόρι

Θελὺ = θηλειά, κόπιτσα

Κρουσάρης = πειρατῆς

Ἴντα στολ' εἶν' ὁ Κωνσταντῆς

Ἴντα στολ' εἶν' ὁ Κωνσταντῆς, ὄντε καβαλικέψη!

Σὰν ἥλιο φέγγ' ἢ σέλα ντου, σὰν ἄστρ' ἢ φορεσιά ντου,
κι' ὅσα κοράσια κι' ἂν τὸ ἰδοῦν οὔλα φιλι τοῦ δίδουν,
Μὰ τὸ κοράσιο ἢ γι' Ἐλενιῶ φιλι δὲ ντου χαρίζει.

— Φοβοῦμαί σε, πλανόματε, πὼς ἔχεις κι' ἄλλ' ἀγάπη.

— Μὰ τὸ σπαθῆκι ἀπὸν βαστῶ καὶ μὰ τὸ χαῖμαλί μου
ἄλλη κιαμιὰ δὲν ἀγαπῶ παρὰ τὴν ἀπατή σου,

Κι' ὁ μαῦρος του ἀμίλητος τότες μιλεῖ καὶ λέει:

«Βλέπου σε σκύλα Ἐλενιῶ φιλι νὰ μὴ ντου δώσης,
σὲ πᾶσα χώρα ἐχ' ἐννιά, σὲ πᾶσα κάστρο δέκα,
κι' εἰς τὴν Κωνσταντινόπολι παιδιὰ μὲ τὴ γυναῖκα».

Πλανόματος = ὁ ἔχων ὀφθαλμοὺς μὲ γοητεῖαν

Χαῖμαλί = φυλακτὸ

μαῦρος = ἄλογο

Μάννα δὲ θέλω γὼ παντρεῖά

Γιὰ ἰδέτ' ἴντα παράγγελε μιὰ φρόνιμη τοῦ γυιοῦ τῆς;

— «Γιέ μου, καὶ πέρνα, φρόνιμα, γλυκὸ κρασὶ μὴ πίνης,
τὴ νύχτες νὰ μὴν πορπατῆς κι' ἐγὼ θὰ σὲ παντρέψω».

— Μάννα δὲ θέλω γὼ παντρεῖά, δὲ θέλω γὼ γυναῖκα,
γιατ' ἔμαθα τὴ λευτεριά, λεβέντης νὰ γυρίζω,
κι' ἐγὼ ἀγαπῶ τὴ λευτεριά καὶ τὸ μακρὸ τουφέκι,
καὶ τὸ σπαθὶ τὸ δαμασκί καὶ τὸ σαρμᾶ μπιστόλες.

Μὰ καρτερῶ τὴν ἀνοιξὶ νὰ ρηθῆ τὸ καλοκαίρι,
νὰ καινουργοκαλυκωθῶ μὲ τὰ διπλᾶ στιβάνια

Νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ κι' ἀνάτριχα τὰ ὄρη,

ν' ἀκούσω γερακιοῦ φωνὴ καὶ φάλκο νὰ λαλήση,

ν' ἀκούσω καὶ τὴν πέρδικα νὰ συχνοκακαρίση,

ν' ἀκούσω πετροκότσυφο, ν' ἀκούσω καὶ τ' ἀηδόني,

ὅπου κελάδιε κι' ἔψαλλε τὸν ἔρωτα τὸν ψεύτη.

«Ἐρωτα ψεύτη φοβερέ, ἀδικητὴ καὶ πλάνε,

ὅπου πλανᾶς τὸν κάθε νιὸ καὶ τρέχ' εἰς τὰ νερά σου».

καινουργοκαλυκωθῶ = νὰ βάλω καινούργια ὑποδήματα

Ὁ Ἄρχηγὸς ΠΑΠΑΜΑΛΕΚΟΣ
ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ 1897

Η ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΑΓΑΠΗ

Ἄλλο πρᾶγμα δὲ χαίρομαι στὸ κόσμον τὸν ἀπάνω
σὰ τ' ἄλογ' ὄντες περπατεῖ, τὸ κάτεργ' ὄντες τρέχει,
σὰν τ' ἀδερφάκια τὰ καλὰ ὄντες συμπορπατοῦνε,
κ' ἢ μοιρά ντος τὰ τσίτωσε γιὰ νὰ ξεχωριστοῦνε.

Κι' ἀγάπησ' ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα
μὰ ντρέπετο νὰ τσῆ τὸ πῆ νὰ τσῆ τὸ μολοήση.

Μιὰ ταχινὴ μιὰν ἑορτὴ μιὰ σκόλη μιὰν ἡμέρα
ἔβγαιν' ἢ κόρη ἀπὸ λουτρὸ κι' ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη,
κι' ἀποδιαντράπει κ' εἶπέ τση «Κουνιάδα μ' ἀγαπῶ σε».

- Σὰ μ' ἀγαπᾶς, κουνιάδε μου, σφάξε τὸν ἀδερφό σου,
Κ' ἴντ' ἀφορμὴ θὲ νὰ τοῦ βρῶ νὰ τότε καταλύσω;
Ποῦρι ὁ Θεὸς σᾶς ἔμπεψεν ἀμπέλια καὶ περβόλια,
ἐμπᾶστε νὰ μοιράζετε τ' ἀμπελοπερβολά σας,
κι' ὅπου μῆλιὰ γλυκομηλιὰ στὴ μπάντα τῆ δική σου
κι' ὅπου μῆλιὰ ξυνομηλιὰ στὴ μπάντα τ' ἀδερφοῦ σου
κι' ἐκεῖ ἀφορμὴ θενὰ τοῦ βρῆς νὰ τότε καταλύσης.
- Σὰ χάσω γὼ τὸν ἀδερφό μπλιὸ μ' ἀδερφοὸ δὲν κάνω,
σὰ χάσω τῆ κουνιάδα μου πάλι κουνιάδα κάνω.

Κάτεργο = πλοῖο, καράβι, κωπήλατον

Τσιτσῶνω = ὑποκινῶ, ἐξαναγκάζω

ἀποδιαντράπε = ἄφησε τῆ ντροπὴ στὴ μπάντα

καταλύω = φονεύω, σκοτώνω

Χήρας ὑγιὸς ἐγεύγεντο

- Χήρας ὑγιὸς ἐγεύγεντο σὲ μαρμαρένια τάβλα,
χρυσᾶ ταν τὰ πηρούνια ντου κι' ὀλάργυρα τὰ πιάτα,
κ' ἡ κόρη ἀποῦ τότε κερνᾶ ἀσημοκουκλωμένη.
Μὰ ἡ μάννα ντου σὲ μιὰ μεριά φτάνει ξαγτριγεμμένη.
- Γεύγεσαι, γυιέ μου, γεύγεσαι κ' οἱ Φράγκοι σ' ἐπλακῶσαν;
 - Πρόβαλε μάννα μου νὰ ἰδῆς πόσες χιλιάδες εἶναι,
κι' ἄν εἶναι δυὸ νὰ χαίρωμαι κι' ἄν εἶναι τρεῖς νὰ πίνω
κι' ἄν εἶναι περισσότεροι σελώσετε τὸ μαῦρο.
 - Ἐβγῆκα, γυιέ μου, κ' εἶδα τσοι μὰ μετρημὸ δὲν ἔχουν.
 - Σελώσετε τὸ μαῦρό μου, καλογιγλώσετε τον,
καὶ δός μου μάννα τὸ σπαθί, τ' ἀγιοκωνσταντινάτο,
νὰ βγῶ νὰ ἰδῶ τὸ πόλεμο, ποὺ κάνουνε οἱ Φράγκοι.
«Μαῦρε μου γοργογόνατε κι' ἀνεμοκουκλοπόδη,
πολλὲς φορὲς μ' ἐγλύτωσες ἀπὸ βαρυνὲς φουρτίνες.
Κι' ἄ μὲ γλυτώσης κι' ἀπ' αὐτὴ θὰ σὲ μαλαματώσω,
τὰ τέσσερά σου πέταλα χρυσᾶ θὰ σοῦ τὰ κάμω,
τὰ δαχτυλίδια τῆ ξαθῆς σκάλες καὶ χαλινάρια.»
Στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
κ' εἰς τ' ἄλλο στριφογύρισμα δὲν ἤρρηκε νὰ κόψη
παρὰ τὸ Πολυτρίχηλο εἰς τὸ σκαμνὶ πιὸ κάτω.
Καὶ βάνει τὸ χεράκι ντου τὴν κεφαλὴ ντου πιάνει,
Κι' ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε κ' ἡ θάλασσα μουγκήστη,
κι' ἄγγελος ἀποῦ τσοὶ οὐρανοὺς σέρνει φωνὴ μεγάλη:
«Σώνισε, μπλιό, χήρας ὑγιέ, κι' ὁ κόσμος θὰ βουλήση,
κι' ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε κ' ἡ θάλασσα μουγκήστη.»

Ξαγτριγεμμένη = ἐξαγριωμένη

καλογιγλώνω = τακτοποιῶ τὸ κοιλιόδεσμο τοῦ ἵππου.

ἀγιοκωνσταντινάτο = νόμισμα κοπὲν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ἐδῶ σημαίνει ξίφος.

Γοργογόνατος = ταχύπους

ἀνεμοκουκλοπόδης = ταχύπους

Μουγκοῦμαι = μουγκρίζω, μωκῶμαι

Σώνισε = φτάνει, σὲ ἀρκεῖ.

Τὸ ἱστορικό σπήλαιο τοῦ Μελιδονίου

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης
Ἰ. Δ. Μουρέλλου.

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ

Τὸ πιὸ ἀγαπημένο τραγούδι τοῦ ἀειμνήστου
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ καὶ ἡ γῆ τὸν ἐτρομάσει
κι' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τὸν σκεπάσει
Κι' ἀπὸ κειδὰ πού κείτουνταν λόγια ἀντρειωμένου λέει :

«— Νά χεν ἡ γῆς πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νά πάθιουν τὰ πατήματα νά πιανα τὰ κερκέλια
νά δόσω σεισμοὶ τ' οὐρανοῦ νά βγάλη μαῦρο νέφη,
ν' ἀνέβαινα στὸν οὐρανὸ νά διπλωθῶ νά κάτσω,
νά δόσω σεισμοὶ τ' οὐρανοῦ καὶ σεισμοὶ τοῦ πελάγου,
νά βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ κι' ἀμάλαγο χρυσάφι,
τὸ χιόν' νά ρίξῃ στὰ βουνὰ καὶ τὸ νερὸ στὰ κάμπους.
στὴν πόρτα τῆ πολυαγαπῶς τ' ἀμάλαγο χρυσάφι».

Διγενὴς = Διογενὴς - υἱὸς τοῦ Διὸς - μυθολογικὸς ἥρωας τῆς Κρήτης
κερκέλια = χαλκάδες, κρίκοι
ἀμάλαγο = καθαρὸ

Δὲν ἦτον κριμα κι' ἄδικο

Δὲν ἦτον κριμα κι' ἄδικο κι' ἀτζιγκανιά μεγάλη
νὰ ζέψουνε τὸν Κωνσταντῆ με τ' ἄγριο βουβάλι,
στὸ σιδερένιο τὸ ζυγὸ με ζεῦλες ἀτσαλένιες;
Τ' ἀπανωζεύλια τῶ ζευλῶ ἦσανιε ἀσημένια.

ζέψουνε = ὑποδουλῶσσουνε
ζεῦλες = ζευγλες, ζυγός
ἀπανωζεύλια = τὰ ἄνω μέρη τοῦ ζυγοῦ

Ὁ Διγενὴς καὶ ἡ μάννα του

Πάντα τῇ τρεῖς τοῦ Νοεμβριοῦ κ' εἰς τὸ εἰκοσιτρεις
[τ' Ἀπρίλη

πανηγυράκι γίνεται στ' αἰ Γιωργιοῦ τῆ χάρι

Κι' ἡ κόρ' ἀποὺ γε τῆ γιορτῆ κι' ἀποὺ τὸν ἐλουτρούγα

μηδ' ἔτρωγε, μηδ' ἔπινε, μηδὲ κ' ἔχαροκόπα,

Σφάζει τριακόσια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,

ἐννιά χωριά ἐκάλεσε, χιλιάδες παλληκάρια.

«Τρῶτε καὶ πίνετε παιδιὰ κ' ἔχετε καὶ τὴν ἔγνοια,

μὴν ἔρθ' ὁ Χάρος νὰ μᾶς βρῆ νὰ μᾶσε διαγουμίση,

νὰ πάρη ἄντρες γιὰ σπαθὶ καὶ νιοὺς γιὰ τὸ μαχαῖρι.»

Κι' ὄντε τὸ λόγον ἤλεγε ὁ Χάροντας προβαίνει.

«Ποιὸς ἔχει μπράτσα σίδερα καὶ πόδια ἀτσαλένια,

νὰ πᾶμε νὰ παλαίψωμε στὸ σιδερένιο ἄλῶνι;»

Κι' ἄλλος καὶ δὲν τοῦ μίλησε δὲν τοῦ πε πὼς θὰ πάη,

μ' ὁ Διγενὴς, τῇ χήρας γιὸς, ἐβγῆκε στ' ἀντροκάλιο.

«Ἐγὼ χω μπράτσα σίδερα καὶ πόδια ἀτσαλένια

νὰ πᾶμε νὰ παλαίψωμε στὸ σιδερέν' ἄλῶνι.»

Καὶ πᾶνε κι' ἀπαλεύγανε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδου

κ' ἡ μάννα ντου τοῦ Διγενῆ στέκει στὴ μιά ντου μπάντα.

Τριῶ λογιῶ κρασὶ βαστᾶ τριῶ λογιῶ φαρμάκι.

Κι' ἄνε νικήσ' ὁ Διγενὴς κρασὶ νὰ τὸν κερᾶση,

πάλι καὶ δέ, νὰ πιῆ εὐτὴ ντελόγο τὸ φαρμάκι.

Κ' οἱ δυὸ σφιχταπαλεύγανε κ' οἱ δυὸ ἀγκομαχοῦσαν
οἱ πάτοι καὶ οἱ γύροι ντου τοῦ ἄλωνιου ἐτρίζαν.
Πολὺν καιρὸ παλεύγανε κανεῖς των δὲν ἐνίκα.
Κι' ὁ Χάροντας μὲ μπαμπεσιὰ βουλήθη νὰ νικήση.
Τρικλοποδιὰ τὸ Διγενῆ καὶ κάτω τότε βάνει.
Κ' ἡ δόλια ἢ μαννοῦλα ντου ἤπτε ντο τὸ φαρμάκι.

Διαγουμίζω = διαμοιράζω, ἀρπάζω, ἐκλέγω.

*Αντροκάλιο = πρόκλησις πρὸς πάλην

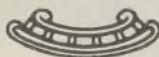
*Αγκομαχῶ = ἀσθμαίνω.

Μπαμπεσιὰ = ἀπάτη, δόλος

Ντελόγο = ἀμέσως.

Η ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ Μαρουλιὰ τὸν κλαίει.
— Σὰν ἀποθάνω, Μαρουλιά, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;
— Ἄν ἀποθάνης, Διγενῆ, μαῦρα ρούχα θὰ βάλω,
νὰ τρώῃ ἐσὲ ἢ μαύρη γῆς κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ροῦχα
Μὰ κείνος δὲ τῇ πίστεψε κ' ἐξαναρώτησέ την
— Σὰν ἀποθάνω, Μαρουλιά, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;
« Ἄν ἀποθάνης, Διγενῆ, τὸ Κωνσταντῆ θὰ πάρω,
ποῦ εἶδα κι' ἀπαλεύγετε εἰς τὸ λιμνιὸ στὸ λάκκο,
κ' ἐκειᾶ ποῦ πάθιες, Διγενῆ, ἡ γῆς ἔκανε λάκκο,
κ' ἐκειᾶ ποῦ πάθιες ὁ Κωνσταντῆς ἔτρεμε ἡ γῆς στὰ πόδια.

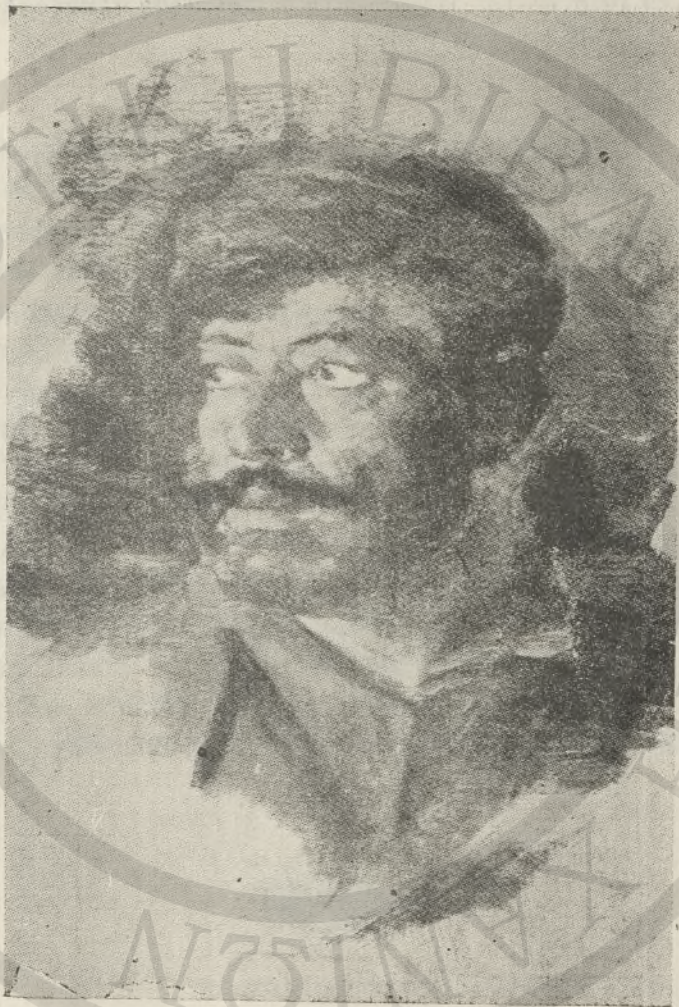

ἀπαλεύγετε εἰς τὸ λιμνιὸ στὸ λάκκο = ἐπάλαιον εἰς τὸν λάκκον παρὰ τὴν λίμνην.

Η ΛΥΓΕΡΗ ΚΙ' Ο ΔΡΑΚΟΣ

Μιά λυγερή ἐκατέβαινε στὴ βρύση νὰ γεμίση.
Στὸ δρόμο δράκος κάθονταν τὴν κόρη νὰ φιλήση.
Μὰ ἡ κόρη ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπολογήθη:
— Δράκοντα καὶ φιλήσης με νὰ τὸ πλερώσης θέλεις,
γιατ' ἔχω δώδεκ' ἀδερφοὺς καὶ δεκαοχτὼ ξαδέρφους
κι' ἔχω καὶ κόρη Διγενῆ.

Τύπος Κρητικού πολεμιστοῦ

Ἔργο Κρητικοῦ ζωγράφου
Δ. Κοκότης

ΟΜΟΡΦΟΝΙΟΝ ΕΖΥΓΩΝΕ Ο ΧΑΡΟΣ

Ὅμορφονιον ἐζύγωνεν ὁ Χάρος στή Μαδάρα,
κ' ἐλάμπανε τὰ ροῦχά του κ' ἔφεγγαν τ' ἄρματά ντου.

— Βγάλε, λιγνέ, τὰ ροῦχά σου καὶ θέσε τ' ἄρματά σου
κάμε τὰ χέρια σου σταυρὸ νὰ πάρω τὴ ψυχὴ σου.

— Δὲ βγάνω γὼ τὰ ροῦχά μου, δὲ θέτω τ' ἄρματά μου
μουῖδὲ τὰ χέρια μου σταυρὸ νὰ πάρης τὴ ψυχὴ μου,
μ' ἄντρας ἐσύ, ἄντρας κ' ἐγὼ κι' ἀποὺ νικήσ' ἄς πάρη.
Καὶ πᾶνε κι' ἀπαλέβγανε σὲ σιδερένι' ἄλῳνι.

Κ' ἐφτὰ φορὲς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.

Μὰ πάνω εἰς τσ' ἐννιὰ φορὲς τοῦ Χάρο βαροφάνη
πιάνει τὸ νιὸ ποῦ τὰ μαλλιά καὶ κάτω τότε βάνει.

— Ἄφης μου, Χάρο, τὰ μαλλιά καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὴ μέση
καὶ τότεσας σοῦ δείχνω γὼ πῶς εἶν' τὰ παλληκάρια.

— Ἄπο κειδᾶ τὰ πχιάνω γὼ οὔλα τὰ παλληκάρια,
πχιάνω κοπέλλες ὄμορφες, ἄντρες πολεμιστάδες
καὶ πχιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζὶ μὲ τσοὶ μαννάδες.

ἀπαλέβγανε = ἐπάλασιον
Μαδάρα = ὄροσειρὰ

Οἱ ἀντρειωμένοι κι' ὁ Χάρος

- Παιδιά! Κ' ἴντα γεινήκανε τοῦ κόσμου οἱ
[γι' ἀντρειωμένοι;
Μουῖδὲ στοῖ μέσες φαίνονται μουῖδὲ στο' ἀναμεσάδες.
- Κάτω στὴν ἄκρη τοῦ γυαλοῦ στὴ τέλειωσι τοῦ κόσμου
σιδεροπύργο χτίζουνε τοῦ Χάρο νὰ χωστοῦνε.
Κι' ὁ Χάρος μύγα γίνεται μπαίν' ἀπ' τὸ παραθύρι.
Καὶ βρίσκ' ὁμορφονιοὺς ὑγιούς, ὁμορφους κοπελιάρους.
Κ' ἐμπῆκε κ' ἐκοντάρευγεν ὁ Χάρος τσ' ἀντρειωμένους.
Μὰ ἓνας νιός, χήρας ὑγιός, ψηλαναμπουκωμένος,
τοῦ Χάρ' ἀντροκαλίζεντον τοῦ Χάρ' ἀντροκαλιέται,
— Χάρε, σὰν εἶσαι Χάροντας σὰν εἶσαι παλληκάρι,
ἔλα νὰ π' ἀπαλαίψωμε στὸ σιδερένι' ἀλῶνι
ἀποῦ χει πάτους σίδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους.
Κ' ἐφτὰ φορὲς τὸν ἔβαλεν ὁ νιός τὸ Χάρο κάτω,
Πάνω στο' ἐφτὰ πάνω στο' ὄχτῶ τοῦ Χάρο βαροφάνη,
πιάνει τὸ νιὸ πὸν τὰ μαλλιά καὶ κάτω τόνε βάνει.
- Ἄφης με Χάρ' ἀπ' τὰ μαλλιά καὶ πιάσ' μ' ἀποῦ τὴ μέση
νὰ ἰδῆς ἀπάλιο ἀντρίτσικο, τὸ κάνου οἱ γι' ἀντρωμένοι.
τὸ κάνου οἱ γι' ἄντρες οἱ καλοὶ οἱ καστροπολεμάρχοι

χωστοῦνε = κρυβῶσι

κονταρεύω = κτυπῶ μὲ τὸ κοντάρι

ἀντροκαλίζομαι, ἀντροκαλιῶ = προκαλῶ τινὰ εἰς πάλῃ

ἀπάλιο = πάλῃ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Ὁ Χάρος ἔκατσε ψηλά καὶ τραγουδεῖ πανώρῃα,
λέει τραγούδι τῆ χαρᾶς καὶ περισσοκαυχᾶται:
«Γιὰ ἰδὲ σπύθια τὰ ρήμαξα κι' αὐλὲς ἀράχνιασά τση
κι' ἀδέρφια πὺ ξεχώρησα, πούσαν ἀγαπημένα,
κ' οἱ στράτες καμαρώνα ντα κι' ὁ κόσμος ἔτρεμέ ντα,
χώρισα μάννες πὺ παιδιά, παιδιά πὺ τσοὶ μαννάδες,
ἔχώρισα κι' ἀντρούνα πού σαν ἀγαπημένα».

Παραγελία ψυχορραγούντος
παλληκαριού

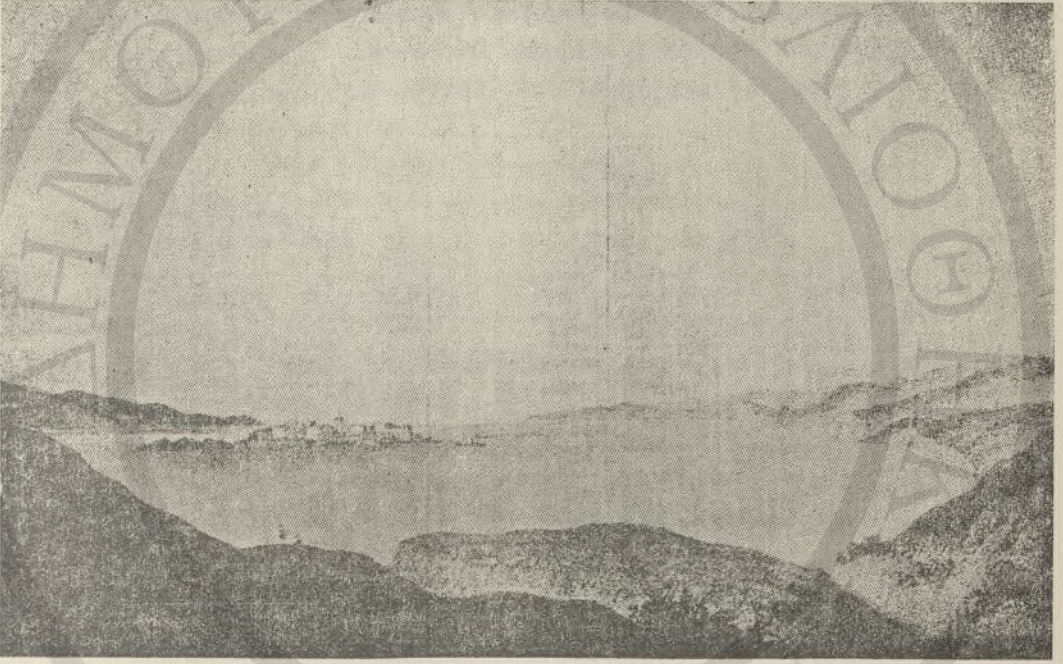
Μάννα, κι' ἂν ἔρθουν φίλοι μας κι' ἂν ἔρθουν οἱ
[γι' ἔδικοί μας,
μὴ τῶνε πῆς πὼς πόθانا, νὰ τσοὶ βαροκαρδίσης.
Στρῶσε τον τάβλα νὰ γευτοῦν καὶ κλίνη νὰ πλαγιάσουν,
στρῶσέ των παραπέζουλα νὰ θέσουν τ' ἄρματά των
καὶ τὸ πρωῖ σὰ σηκωθοῦν καὶ σ' ἀποχαιρετοῦνε,
πέτονε πὼς ἀπόθانا.

Βαροκαρδίζω = ἔχω βαρειά καρδιά.

Ο. ΠΑΝΩΤΗΣ & ΧΡΟΣΤΟΣ

Παλαιά Βιβλιοθήκη & Στάσις
Εκδόσεις & Διαφήμιση

Η ΣΟΥΔΑ

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ

Ὁ νιὸς καὶ ὁ Χάρος

Ὅμορφονιὸν ἐξύγωνεν ὁ Χάρος στὴ Μαδάρα
μά τον ὁ νιὸς ὀγλήγορος κ' ὁ Χάρος κουρασμένος.
Καὶ πέραν' ὁ νιὸς τὸ ρίζωμα κ' ὁ Χάρος τὴν πλαγιάδα
πάνω σὲ πλάκην ἔκατσεν ὁ Χάρος διπλοπόδης
κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζεν ὁ Χάρος τοῦ στραθιώτη:

- Στραθιώτ' ἀνήμενε κ' ἐμὲ ποῦ θὰ σοῦ παραγγείλω.
- Χάροντα κ' ἴντα μοῦ βαστᾶς κ' ἐγὼ θὰ σ' ἀνημένω;
- Βαστῶ σου ντάργα καὶ σπαθὶ καὶ κόκκινο λουρίσκο,
Βαστῶ καὶ τὴ γυναῖκα σου ὀλόμαυρα νὰ βάλῃ.

Ντάργα = ἀσπίς

Μαδάρα = ὄροσειρά

Δώδεκα βεργολυγερὲς

Δώδεκα βεργολυγερὲς ξαθιὲς καὶ μαυρομάτες,
Βασιλικὸς ποτίζανε καὶ τσοὶ βαγιοκλαδίζαν.
Κ' ἐκεῖα ποῦ τσοὶ ποτίζανε ἐπερριροζωνάραν:
«Χριστὲ καὶ νὰ προβαίνανε δώδεκα καβαλάροι
νὰ παίρν' ὁ καθενεὶς τὴ μιὰ κ' ἡ καθεμιὰ τὸν ἕνα».

Βεργολυγερὴ = εὐκίνητη, εὐστροφὴ

Βαγιοκλαδίζω = καθαρίζω, περιποιοῦμαι

ἐπερριροζωνάραν = ἐκουβέντιαζαν, συζητοῦσαν

Μηνύματα τῶν ἀνδρειωμένων ἀπὸ τὸν Ἄδη

Ἄκοῦστ' ἴντα μήνησε γ' εἰς νιὸς ἀπὸ τὸν Ἄδη:
« — Χαρῆτε σεῖς οἱ ζωντανοὶ εἰς τὸν ἀπάνω κόσμο.
Γιατ' ἐπᾶ ποῦμεσταν ἐμεῖς στενὸς μᾶς εἶν' ὁ τόπος.
Δὲν ἔχει ὁ Νάδης κοπελιὲς μηδὲ καὶ χαροκόπους,
μηδὲ καὶ σημαδότοπους νὰ σημαδεύγουν οἱ γι' ἄντρες
Μηδὲ καὶ βόλι δὲ χωρεῖ γιατ' εἶν' ἴηλά καὶ βοῦρκα».

Ἄκοῦστ' ἴντα μηνύσανε τοῦ Νάδη οἱ γι' ἀντρωμένοι:
« — Νὰ τῶνε πᾶσιν ἄρματα μολύβια καὶ μαπαρούθια,
καὶ πόλεμο θὰ κάμουνε τοῦ Χάρου δίχως ἄλλο
γιὰ δὲ τότε βαστοῦνε μπλιὸ νὰ ξεδιαλέη τσ' ἄντρες,
νὰ πέρνη τσ' ἄντρες τσοὶ καλοῦς τσοὶ καστρο-
[πολεμάρχους,
ἀποῦ τὰ κάστρα πολεμοῦν.

Βόλι = σφαῖρα ἀγωνιστικῆ

Ἄρχοντες γάμον κάνουνσι

Ἄρχοντες γάμον κάνουνσι, πέντε γενιές καλοῦσι :
Δασκαλιανούς ἔπ τὸ πατσιανὸ καὶ Μωριανούς ἔπ τ' Ἀσχύφου,
Νταμουλιανούς ἔπ τὸ Μπρόσγιαλο καὶ Παττακοὺς
[ἔπ τὴ Νίμπρο,
Βλάχους ἔπ τὴν Ἀνάπολι γενιὰν καμαρωμένη

Συμβουλαι γέρω Κρητικῶ

Γροικᾶτ' ἴντα παράγγελνε γ' εἰς φρόνιμος τοῦ γιουῦ ντου.

- «Γυιέ μου κι' ἄν πᾶς στὸ καπηλεῖο καὶ βρῆς τσοῖ
[χαρακόπους,
ντήρα, διαντήρα τὸ σκαμνὶ τὴ τάβλα νὰ καθίζης.
Μὲ τὸν καλλιὰ σου κάθιζε καὶ νηστικὸς σηκῶνου.
Τὸν φρόνιμο ἀντίμαζε, τὸν κουζουλὸ χαιρέτα,
νὰ σὲ τιμοῦν οἱ γι' ἄρχοντες.

Γροικῶ = ἀκούω

Χαρακόπος = ὁ ἀγαπῶν τὰς διασκεδάσεις, γλετζές

Ντήρα = κύτταζε, βλέπε

Διαντήρα = διάλεγε, προτίμα, ἔκλεγε

Ἀντίμαζε = τίμα, ἐκτίμα

Κουζουλός = τρελλός

Γιὰ ἰδὲς περβόλιν ὄμορφο

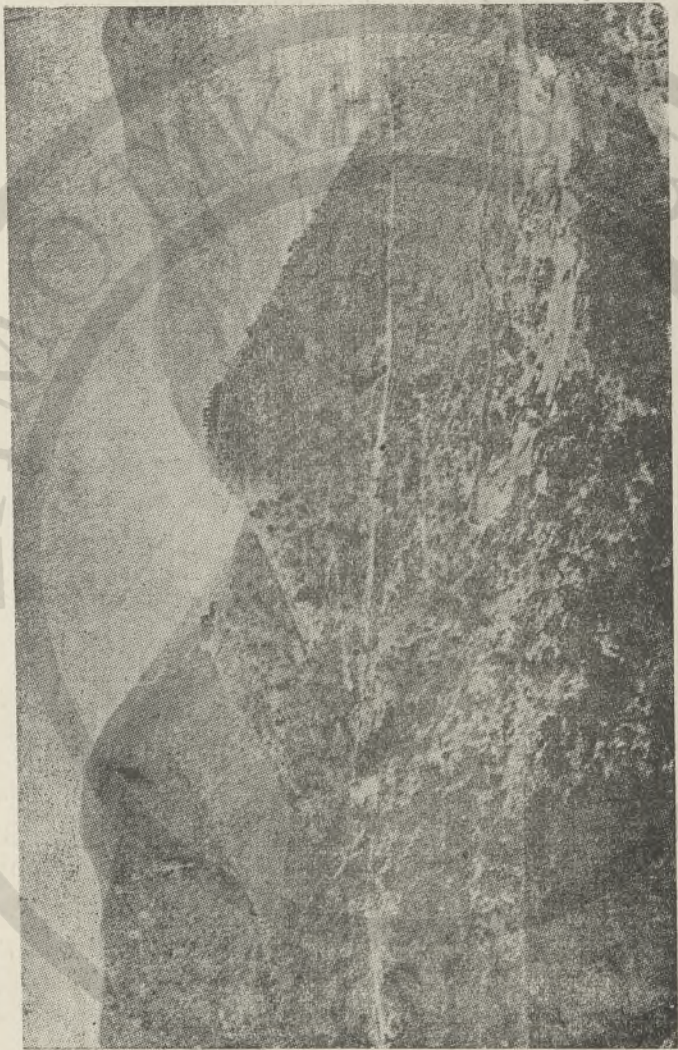
Γιὰ ἰδὲς περβόλιν ὄμορφο γιὰ ἰδὲς κατάκρυα βρύσι
κι' ὄσα δεντρά μπεφεν ὁ Θιὸς μεσά νιε φυτεμμένα
κι' ὄσα πουλιὰ πετούμενα μεσά νιε φωλεμμένα.
Μέσα σ' ἐκεῖναν τὰ πουλιὰ εὐρέθ' ἓνα παγῶνι
καὶ χτίζει τὴ φωλίτσα ντου σὲ μιᾶς μηλιᾶς κλωνάρι.

κατάκρυα βρύσι = Βρύση, πού τρέχει πολὺ κρύο νερό.

Ἐμήνυσεν ὁ Σηφαλιὸς

Ἐμήνυσεν ὁ Σηφαλιὸς τοῦ καπετάνι Πῶλο
ἂν ἔχει κόρην ὄμορφη νὰ τοῦ τήνε φυλάξη
κ' ἐκεῖνος πάλι τοῦ μηνᾶ μὲ τὸν ἀμπασιαδόρο:
— Ἄμε χαιρέτα μού τονε τὸν ψεύτη τὸν μαριόλο,
τὰ μάρωπα πού μοῦ κλεψε νὰ ρθῆ νὰ μου πλερώση,
κι' ἂν ἔχω κόρην ὄμορφη ζητοῦσί μου την κι' ἄλλοι,
Δασκάλοι καὶ γραμματικοὶ καὶ πρῶτοι καπετάνιοι.

ἀμπασιαδόρος = ἀπεσταλμένος
μαριόλος = κατεργάρης
μάρωπα = πρόβατα

Τὸ Ἀσκύφου Σφακίων

Θωρεῖς ἐκείνην τὴ κορφή

Θωρεῖς ἐκείνην τὴ κορφή, τὴν ἄλλη τὴν παρέκει;
Ἐκεῖ ἀπὸ πίσω κάνουνε μιᾶς ὄρφανούλας γάμο.
Καθὼς ἀποῦ τον ὄρφανή, πλήσιό τονε τ' ἀσκέρι
πέντε χιλιάδες πᾶν' ὀμπρὸς καὶ τέσσαρης ὀπίσω
στὴ μέση πᾶ ἢ λυγερὴ στ' ἀσῆμι κουκλωμένη
σ' ἀσῆμι κ' εἰσὲ μάλαμα κ' εἰς τὰ μαργαριτάρια.

πλήσιό τονε τ' ἀσκέρι = ἦτο πολὺς κόσμος λαός.

ἽΟνειρο τὸ εἶδα, λυγερὴ

ἽΟνειρο τό' εἶδα, λυγερὴ νὰ μοῦ τὸ ξεδιαλήνης:
ἽΑπόψε χῶρες ὄριζα καὶ πράσινα ἐφόρου
καὶ λεφτοκάρια τσάκιζα κι' ἀνθὸς ἐκορφολόγου.
«Δὲ τὸ θωρεῖς, βαρνώμοιρε, μόνος καὶ μοναχός σου;
— Οἱ χῶρες εἶνε χωρισμοί, τὰ πράσινά ναι πρίκες
τὰ λεφτοκάρια μπαλωθιές, ξεχωρισμὸς γιὰ πάντα».

ξεδιαλήνω = ἐξηγῶ, ἐρμηνεύω
λεφτοκάρια = λεπτοκάρια
πρίκες = πίκρες στενοχώριες.

Ἐναν καράβι Κρητικὸ

Ἐναν καράβι Κρητικὸ τῆ Τσάντες ἀρμενίζει
τῆ Τσάντες, τὴν Κεφαλονιά σ' οὔλα τὰ Μοσκονήσια.
Μηδὲ πολλὰ μικρὸ τονε, μηδὲ πολλὰ μεγάλο,
σὰν ἑκατὸ πηγῶ τονε εἶχε καὶ χίλιους ναῦτες.

Κι' ἕνας Πασᾶς ὡς τὸ εἶδενε ἀπὸ μακριὰ καὶ πέρανα
χρυσῆ Γαλιῶτ' ἀρμάτωσε κι' ἀπάνω ντου τὴν πέμπει.

— Μάϊνα, καράβι, τὰ πανιὰ καὶ δῶσε τ' ἄρματά σου,
νὰ μὴ σοῦ παίξω λουμπαρδιὰ νὰ κάψω τὴν καρδιά σου.

— Μὰ γὼ δὲν εἶμαι λυγερὴ νὰ ρίξω τὰ μαλλιὰ μου,
νὰ κάμης σκάλες ν' ἀνεβῆς νὰ πάρης τ' ἄρματά μου.

Εἶμαι καράβι Κρητικὸ, καράβι παινεμένο,
καὶ μέσα σ' οὔλες τῆ Φραγγιῆς μ' ἔχουν ζωγραφισμένο.

Ν' ἀνοίξω τὰ λουμπάρδια μου νὰ δείξω τὴ φωτιά μου,
κι' ἂν σὲ βαστοῦνε τὰ νερὰ πᾶρέ τα τ' ἄρματά μου.

Ἄνοίγει τὰ πορτέλα του καὶ σέρνει τὰ λουμπάρδια,
κι' ἀρχίνιξε τὸν πόλεμο ἢ ἐχθρική Γαλιῶτα.

Καὶ παίζει καὶ τὸ Κρητικὸ καὶ σκοτεινιάζ' ὁ κόσμος,
πρώτη φωτιά πὺ τσ' ἔρριξε, μηδ' ἦτο μηδ' ἐφάνη.

Καπετὰν ΠΑΥΛΟΣ ΓΥΠΑΡΗΣ

Ὁ σεμνὸς καὶ συνετὸς ἀρχηγός, εἷς τῶν νεωτέρων ἡρώων τῆς Κρήτης, ὁ τιμήσας τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα καὶ τὸ Κρητικὸν ὄνομα εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καθ' ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς τελευταίας τεσσαρακονταετίας, ἀποσπᾶσας παρὰ πάντων τὸν θαυμασμόν, τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἀνδρείας, τῆς συνέσεως καὶ τοῦ ἀφθάστου ἡρωϊσμοῦ του.

Ἡ ἐθνικὴ του δρᾶσις ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα 1904-1909 ὡς ἀρχηγοῦ ἐθελοντικῶν σωμάτων. Ἡ ἡχώ τῶν Μακεδονικῶν ὁρέων διαλαλεῖ τ' ὄνομά του καὶ τὰς γενναίας του πράξεις.

Διαπρέψας εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῆς Σάμου κατὰ τὸ 1911, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες 1912 καὶ 1913 τὸν βρίσκουν καὶ πάλιν στὴν πρώτην γραμμὴν ὡς ἀρχηγὸν σωμάτων, δρῶντα καὶ ἀριστεύοντα, τὰ δὲ κορφοβούνια τῆς Ἠπείρου ἔχουν πολλὰ νὰ μᾶς διηγηθῶν γιὰ τὸ ἐνδοξο πέρασμα τοῦ δυνατοῦ ἀρχηγοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα, ποῦ ἐξεκίνησαν οἱ γενναῖοι Σφυρομήλιος καὶ Βάρδας στὴ Βόρειο Ἠπειρο τὸ 1914.

Εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ 1915—16 ὡς ἀρχηγός τῆς Κρητικῆς λεγεῶνος 800 ἀνδρῶν ἐτίμησε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδόξασε τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα, ἀναλαβὼν καὶ ἐκτελέσας τὸν ἴδιον χρόνον τὴ θρυλικὴ βιαία ἀπόβασιν εἰς τὰ Δαρδανέλλια κάτω ἀπὸ τὰ κατὰπληκτα μάτια τῶν συμμάχων καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν παλληκαριῶν του.

Στὸν ἀγῶνα τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης 1916—18, στὸ Σκρᾶ καὶ στὴ Δοϊράνη καὶ τέλος στὸν ἀπεγνωσμένο ἀγῶνα τῆς Κρήτης στὸ 1941 γιὰ νὰ ρίψῃ τὰς τελευταίας βολὰς τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξας.

Ἡ ζωὴ του ὀλόκληρος ἀποτελεῖ μιὰ ἀλυσίδα ἀγῶνων γιὰ τὴ Πατρίδα.

Ἐφτὰ φορές τραυματισμένος καὶ τετιμημένος μὲ 14 παράσημα καὶ μετάρλια ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας δικὰ μας καὶ ξένα.

Μὲ τὴν ἀλύγιστη ἀπὸ τὰ χρόνια κορμοστασιά καὶ τὴν ἀκατάλυτη φλόγα τῆς εὐγενοῦς καὶ ἐθνικῆς του ψυχῆς εὕρισκεται ἀκόμη εἰς τὴν ζωὴν, μαζὶ μας, γιὰ νὰ μᾶς συγκινήσῃ καὶ νὰ μᾶς ἐνθυμίξῃ τίς ὠραιότολμες Κρητικὲς γενιές, ποῦ διαιωνίζοντας τὴν παράδοσιν τῶν περιφήμων τοξοτῶν τοῦ Ἰδομενέως καὶ τοῦ Μίνωος δὲν ἐσχόλασαν ποτὲ ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν Ἐλευθερίαν.

Γ. ΤΣΙΜΠΙΔΑΡΟΣ

Καπετάν ΠΑΥΛΟΣ ΓΥΠΑΡΗΣ

Μάννα μ' ἑκακοπάντρεψες

Μάννα μ' ἑκακοπάντρεψες καὶ μ' ἔδωκες τσοὶ κάμπους
μὰ γὰ τσοὶ κάμπους δὲ βαστῶ γλυκὸ κρασί δὲ πίνω
γιατ' ἀργαλίτσα δὲ λαλεῖ καὶ κοῦκοι δὲ φωνιάζου.
Φωνιάζει ὁ κοῦκος στὰ βουνὰ κι' οἱ πέρδικες στὰ δάση
φωνιάζει μιὰ Λακιώτισσα καὶ μιὰ Λακιοτοποῦλα,
φριγάδες ἐπιγιήκανε ἐξῆντα δυὸ χιλιάδες,
κλαῖν' οἱ μαννάδες τὰ παιδιὰ, κλαῖν' οἱ γυναῖκες τσ' ἄντρες
καὶ μιὰ κοπέλα ὁμορφή τὸν ἀγαπητικόν τση
ἄτζεμπα καὶ ποῦ βρίσεται;

*Αργαλίτσα = ἀργαλειὸς
ἄτζεμπα = ἄραγε

Πόσο τιμᾶται ὁ φρόνιμος

Μυρίζουν οἱ βασιλικοὶ μυρίζουν κ' οἱ βαρσάμοι
μὰ σὰ μυρίζ' ὁ φρόνιμος βαρσάμια δὲ μυρίζουν,
βαρσάμια οὐδὲ βασιλικοὶ μουῖδὲ καρεφυλάτα,
μυρίζ' ἐκεῖα ποῦ πορπατεῖ, μυρίζει κειᾶ ποῦ στέκει,
μυρίζ' ἐκεῖα ποῦ κἀθεται.

Βαρσάμοι = εὐώδες φυτὸν
Καρεφυλάτα = εἶδος μυροβόλου ἄνθους

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ

Ὁ Μιχαὴλ Κουρμούλης ὑπῆρξε ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς φυλῆς ἐν Κρήτῃ τῆς ὁποίας ἡ καταγωγὴ εἶναι κεκαλυμμένη ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν μυστικιστικῶν πέπλων. Μία παράδοσις φέρει τοὺς

Κουρμούληδες καταγόμενους ἀπὸ τὸν Ἀποστολὸν Τίτον, τὸν πρῶτον Ἐπίσκοπον τῆς Κρήτης μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Οἱ Κουρμούληδες ὑπῆρξαν κρυπτοχριστιανοί, τῶν ὁποίων ὁμῶς ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη συνετέλεσε νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τέσσαρες ἀπὸ τοὺς Κουρμούληδες ὡς νεομάρτυρες.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πατριᾶς τῶν Κουρμούληδων, Μιχαὴλ Κουρμούλης (1765-1864) ὁ καὶ Χουσεῖν Ἁγᾶς λεγόμενος, ἦτο παροιμιώδης καὶ θρυλικὸς εἰς τὴν ἀνδρείαν, προστάτης ἀπαράμιλλος τῶν Χριστιανῶν, ἐτιμῶρει δὲ διὰ τῶν χειρῶν του τοὺς κακούργουντας Γιαννιτσάρους. Ἐξεδήλωσε τὴν πίστιν του τὸ Πάσχα 1821. Συνέτρεξε καὶ ἐνεψύχωσε τὴν ἐπανάστασιν εἰς Κρήτην, θυσιάσας ἐκ τῆς οἰκογενείας του 80-100 ἄρρενας μαχητὰς.

Ἀρχηγὸς τῶν Καστρινῶν καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, ἐνίκησε ἐπανελημμένως τὸν Σερῖφ Πασσᾶ, καὶ αὐτὸν τὸν Χάσσαν Πασσᾶ, συστήσας πρῶτον τὸ Κρητικὸν ἵππικὸν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Μεταξὺ ἄλλων,

ὁ υἱὸς τοῦ Δημήτριος, συνεχίσας τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν Κρήτῃ, Κάσῳ, Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι, ὑπὸ τοὺς Παπαφλέσσαν, Γκοῦραν, Κριεζώτην, Κολοκοτρώνην, Καραϊσκάκην, ἔπεσε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Σώματος τῶν Κρητῶν μετὰ τοῦ Δημητρίου Καλλέργη, εἰς τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου. Τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔφερον οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ κοντοῦ εἰς τὸν Πασσᾶν θριαμβευτικῶς.

Τὸ λαϊκὸν τραγοῦδι λέγει ὅτι οἱ Τοῦρκοι δι' ἓνα Κουρμούλην προσέφερον «χίλιες ψυχῆς Κασιώτικες καὶ πεντακόσιες ξένης».

Εἰς τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν τῶν Γιαννιτσάρων, ξεπροβάλλει ἄθῳα, ἀγνή, προσεγγίζουσα τὰ ὄρια τοῦ θεοῦ, ἡ μορφή τοῦ Μιχαήλ Κουρμούλη, ὅστις ἐθυσίασε ὀλόκληρον τὴν φυλὴν του καὶ τὴν τεραστίαν του περιουσίαν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον περίλαμπρα παρὰδείγματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Οἱ κακοὶ γείτονες

Ἐγὼ τὸν ὄφι σκότισα τὸ Δράκο μέρωσά τον
μὰ τοῖσι γειτόνους τοῖσι κακοῦς δὲ ξέρω νὰ μερώσω,
μὰ βρα μιὰ στράτα καθαρὴ πολλὰ καμαρωμένη,
ὄντε περνῶ στὴ γειτονιά καὶ πάω στὴ δουλειά μου,
νὰ μοῦ μιλοῦν νὰ μὴ μιῶ.

Κόρη καὶ νιὸς ἐπαίζανε

Κόρη καὶ νιὸς ἐπαίζανε σ' ὄρηο περιβολάκι
κι' ἀπὸ τὸ παῖξε γέλασε ποῦ τὸ πολὺ κανάκι
ἀποκοιμήθ' ὁ νιὸς γλυκιὰ τῆ λυγερῆς τσ' ἀγάλες
Σιγὰ σιγὰ τονὲ ξυπνᾶ κι' ἀγαλιανὰ τοῦ λέει:
«Ξύπνα τὸ τρυγονάκι μου, ξύπνα γλυκειὰ μ' ἀγάπη».

κανάκι = χάϊδι, θωπεῖα

Τὰ θαύματα τοῦ Ἑρωτα

(Ἀπὸ τὸν Ἑρωτόκριτο τοῦ Κορνάρου)

Γροικῆσατε τὸν ἔρωτα θαμάσματα τὰ κάνει,
κι' εἰς σὲ θανάτους ἑκατὸ ὅσοι ἀγαποῦν τοὺς βάνει.
Πλυθαίνει τους τὴν ὄρεξη καὶ δύναμι τοὺς δίνει
μαθαίνει τῆζ νὰ πολεμοῦν τῆ νύχτας τὸ σκοτίδι.
Κάνει τὸν ἀκριβὸ φτηνό, τὸν ἄσχημο ἐρωτάρη,
κάνει καὶ τὸν ἀνήμπορο ἄντρα καὶ παλληκάρι.
Τὸν φοβιτσάρην ἄφοβο, πρόθυμο τὸν ὀκνάρη,
κάνει καὶ τὸν ἀκάτεχον νὰ ξέρη κάθε χάρι.

Γροικῆσατε = ἀκούσατε
ὀκνάρης = τεμπέλης
ἀκάτεχος = ἀνήξερος

Τὸ μῆλο ὅσῳ κρέμεται

Τὸ μῆλο ὅσῳ κρέμεται εἰς τὴ γλυκομηλίτσα,
ψήγεται καὶ μαρένεται γῆ τὰ πουλιὰ τὸ τρῶνε,
γῆ πέφτει στὸ περίστρατο καὶ τρῶν το οἱ διαβάτες.

Ἔτσα ν' ἐδὰ κ' ἡ κοπελλιὰ, σὰ γίνη τοῦ καιροῦν τση.

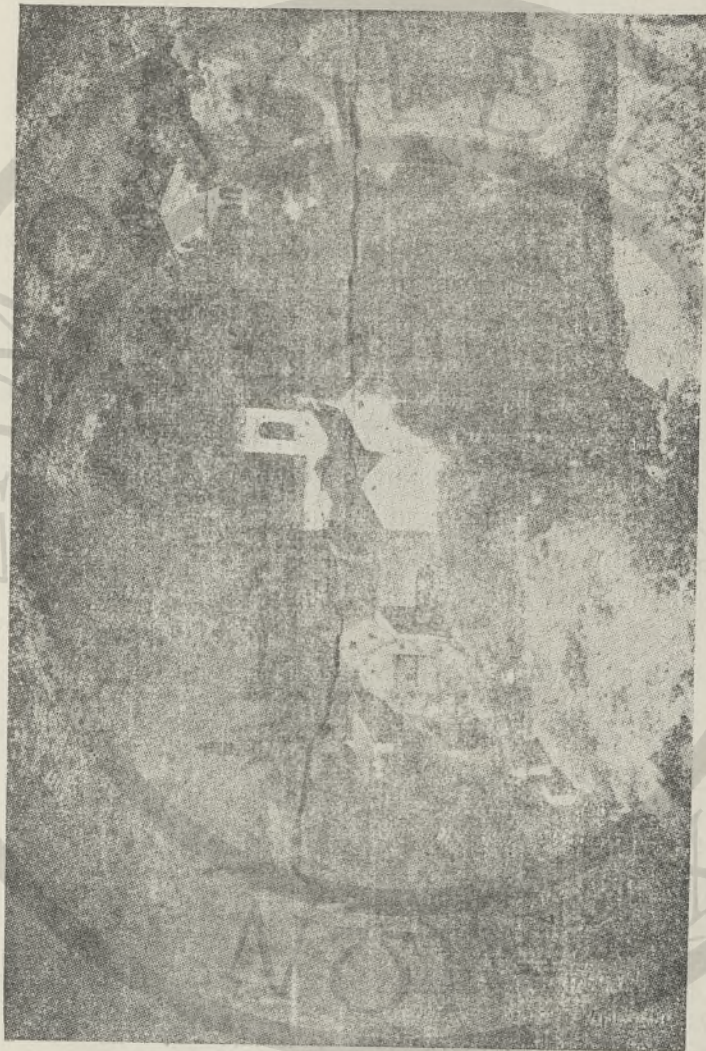
- Μάννα στήν ἄκρα δὲ χωρῶ, στή μέση τρῶν οἱ ψύλλοι,
στὸ μπάγκο κι' ἄ μοῦ στρώσετε γλιστρῶ καὶ
[πέφτω κάτω.

Καὶ στρώσετέ μου στήν αὐλὴ ὄξω στὸ φεγγαράκι
γιὰ νὰ γροικῶ καὶ τὸ βοσκὸ ὄντε διπλοσφυρίζη,
ὄντε λαλῆ τὰ πρόβατα κι' ὄντεν τ' ἀποτσακίζη.

- Μωρὴ βοσκὸν ἀγάπησες; Μωρὴ βοσκὸ θὰ πάρης;

στὸ περίστρατο = στὸ δρόμο
τοῦ καιροῦν τση = εἰς ἡλικίαν γάμου
ἀποτσακίζω = ἀλλάζω δρόμον

Ἡ περίφημη Μονὴ Βροντήσι.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου

(πανάρχαιο Κρητικὸ φιλοσόφημα)

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χριστ. Σταυρουλάκη)

Τὸ κοπέλι ὄντε γεννᾶται σὰν τ' ὄπωρικὸ λογαῖται.
Εἰς τσοὶ δέκα μεγαλώνει καὶ τὸν κόσμον καμαρώνει.
Τσοὶ εἴκοσι εἶναι γλентηστής καὶ καλὸς ξεφαντωτής.
Τσοὶ τριάντα εἶν' ἀντρειωμένος καὶ στὸ κόσμον
[ξακουσμένος.

τσοὶ σαράντ' ἀθεῖ καὶ δένει καὶ τὸ σπίτι ντου ἀνασταίνει.
Τσοὶ πενήντα γιὰ βουλή, ἂν ἔχη κεφαλὴ καλή.
Εἰς τσοὶ ἑξήντα καμπουρώνει, κουμπιστήρια ἀναμαζώνει.
Τσοὶ ἑβδομῆντα γέρνεται κι' ὀρνιθοτυφλαίνεται.
Στσογδοήντα δὲν φελᾶ, μόνο τὸ ψωμὶ χαλᾶ.
Τσοὶ ἑννεήντα οἱ ἐδικοὶ ντου, τὴν βαριοῦνται
[τὴν ζωὴν του.

— Θέ μου κι' ἐπαρέ τονε, γοργοξεβγαλέ τονε.

Νὰ μὴν τσοὶ φτάξη τσοὶ ἑκατό, γιὰ δὲν τονέ
[βαστοῦμε μπλιό.

ὄπωρικὸ = τρυφερὸ βλαστάρι

γιὰ βουλή = σῶφρων καὶ ἐκτιμώμενος

ἀθῶ = ἀνθῶ

δὲν φελᾶ = εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ

Ἄνασταίνω = ἀνεγείρω, ἀνακουφίζω

Γοργοξεβγάνω = ξεκάμνω, τελειώνω.

Ὁ Κρητικὸς διακρίνεται γιὰ τὴ βαθυστόχαστη φιλοσοφία του. Προικισμένος δὲ ἀπὸ τὴ φύσι μὲ τὸ χάρισμα τῆς ποιήσεως, τραγουδεῖ καὶ πλέκει σὲ δίστιχα καὶ ποιήματα τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες του καὶ κάθε τι ποὺ συμβαίνει καὶ βλέπει γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Τὸ παραπάνω στιχοῦργημα δίδει σὲ ἀδρές λίγες γραμμὲς κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὰ ἀληθινὸν τὴν εἰκόνα ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἡ Κρητικὴ Δημοτικὴ ποίηση καὶ μουσικὴ καθρέφτισμα τῆς Κρητικῆς ψυχῆς.

τοῦ κ. Ε. ΒΕΛΟΥΔΑΚΗ

Ἀναμφισβήτητα γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς ἓνα λαό, γιὰ νὰ νοιώσῃ τὰ αἰσθήματά του, γιὰ νὰ δῆ τις γενικότερες τάσεις του, πρέπει νὰ μελετήσῃ τὰ δημοτικά του τραγούδια, τὴ λαϊκὴ δηλ. ποίησίν του καὶ τὴ δημοτικὴ του μουσικὴ, μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ μοτίβα της.

Ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἑνὸς λαοῦ, ἀπὸ τὴ λαϊκὴ του δηλαδὴ ποίηση, θὰ δοῦμε πῶς ὁ λαὸς αὐτὸς σκέπτεται, πῶς ἀγαπᾷ, πῶς ποθεῖ, πῶς πονᾷ, πῶς μισεῖ, πῶς κλαίει, πῶς ὄνειρεύεται, πῶς αἰσθάνεται καὶ τέλος πῶς τὴ νοιώθει τὴ ζωὴ.

Κι' αὐτό, γιὰτὴ ἡ ψυχὴ ἑνὸς λαοῦ ξεχύνεται ὀλόκληρη καὶ ἀτόφια μέσα στὸ δημοτικὸ του τραγούδι, ὅπως καὶ μέσα στὰ μοτίβα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, μὰ καὶ στὶς κινήσεις τοῦ χοροῦ ἀκόμα.

Τὸ ὅτι δὲ εἶναι καθρέφτισμα τῆς ψυχῆς ἑνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ τὸ δημοτικὸ του τραγούδι, ὁ χορὸς καὶ ἡ μουσικὴ του, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι γιὰ νὰ κρατηθοῦν αὐτὰ τὰ τρία, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ κρατήσουν καὶ νὰ τ' ἀπομνημονέψουν, γενιὲς γενιῶν ὀλόκληρες. Κρατᾷ δὲ κάθε λαός, βαθεῖα ριζομένο καὶ τὸ μεταδίδει ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, μονάχα ὅ,τι νοιώθει, ὅ,τι αἰσθάνεται βαθεῖα καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ κάτι ἀληθινὸ καὶ ἀγαπητὸ στὸ ψυχικὸ καὶ διανοητικὸ του κόσμο.

Αὐτὸ δὲ μονάχα καὶ ζῆ αἰώνιο καὶ ἀκατάλυτο μέσα στὴ ψυχὴ του.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους λοιπὸν τὸ δημοτικὸ τραγούδι, εἶναι τὸ πραγματικὸ καθρέφτισμα τῆς ψυχῆς ἑνὸς λαοῦ στὸ μᾶκρος τῆς ζωῆς του.

Ἔτσι μελετώντας καὶ τὸ Κρητικὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὴ λαϊκὴ τῆς Κρήτης ποίηση, τὴ μουσικὴ μὰ καὶ τὶς κινήσεις τῶν Κρητικῶν χορῶν, πού εἶναι πότε συρτές καὶ εἰρηνικὲς καὶ πότε βίαιες καὶ πολεμικὲς, κληροδότημα τοῦ πυρρίχη τῶν περιφῆμων Κουρητῶν τῆς Ἰδης, βλέπομε νὰ ξεπροβάλλη μὲ τὶς ὠραιότερες καὶ ζωντανότερες γραμμὲς του, ἓνα ἀριστουργηματικὸ πανάρχαιο ἀνάγλυφο, πού μέσα στὶς ἀρμονικότερες καὶ ἀδρὲς γραμμὲς του καθρεφτίζεται τόσο καθάρια ὁ χαρακτήρας, ἢ ψυχοσύνθεση, αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ ψυχὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη λοιπὸν ἐποχὴ παρακολουθώντας τὴ δημοτικὴ ποίηση τῆς Κρήτης, βλέπομε ν' ἀποτελεῖ μιὰ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀριστουργηματικῶν εἰκόνων, πού ἀδιάκοπα ἀλλάζουνε μὰ καὶ πού τόσο καὶ πάντα ζωντανὰ μένουνε εἰκόνες τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πόνου, τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ χάρου. Καὶ παίρνοντας τὴ θέση τους στὴ ψυχὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, μέινανε κι' αὐτὲς τόσο δυνατὲς καὶ τόσο αἰώνιες, ὅσο δυνατὸς θά ναι ὁ ἔρωτας καὶ ὁ χάρος καὶ ὅσο αἰώνια θά ναι στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ἢ χαρὰ κι' ὁ πόνος.

Διαβάζοντας λίγα, δυστυχῶς, σωσμένα πολὺ παλαιῶν καιρῶν δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κρήτης πρὶν ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα, ἀκούγοντας καὶ τώρα πάνω στὰ ἀπόκρημνα βουνὰ ἢ σὲ ριζίτικα γραφικὰ χωριουδάκια, τοὺς βοσκοὺς καὶ τοὺς βουκόλους νὰ τραγουδοῦνε στίχους τοῦ Ἑρωτόκριτου μὲ τὴν ἰδιαίτερη προφορὰ τους, ἀκούγοντας στὰ πανηγύρια, κάτω ἀπὸ τὴν ὀλόδροση σκιὰ τοῦ μεγάλου πλάτανου τοὺς νέους καὶ τὶς κοπελλιὲς νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ συνταιριάζουνε τὶς ὁμορφες μαντινάδες τους, βεβαιώνεται κανεὶς πὼς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαὸ ὁ Κρητικὸς, ἔνοιωσε καὶ νειώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ξεχύση τὰ αἰσθήματα τῆς μεγάλης ψυχῆς του, στὰ τραγούδια, στὴ μουσικὴ, στὸ χορὸ καὶ πὼς σ' αὐτὰ πραγματικὰ μπορεῖ νὰ βρῆ καὶ νὰ δῆ, ὀλόκληρη τὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης.

Τὴ θεϊκὴ κληρονομιά τὴ μετάδωσε εὐλαβικὰ καὶ στοργικὰ ἢ μιὰ γενιά στὴν ἄλλη χωρὶς καμιὰ βεβήλωση, χωρὶς καμιὰ μεταλλαγὴ.

Ἡ ποίηση, ὁ χορὸς καὶ ἡ μουσικὴ ἔχουνε γιὰ ὀλόκληρους αἰῶνες τὸ ἴδιο μέτρο, τὸν ἴδιο τόνο, τὸν ἴδιο ρυθμὸ στὸ ἴδιο σχεδὸν μοτίβο τῆς ἀπόλυτης θεϊκῆς ἔμπνευσης, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ὁ στίχος τῆς δοξασίας καὶ τῆς λατρείας, ἡ μελωδία τῆς προσευχῆς καὶ τῆς εὐχαριστίας, οἱ κινήσεις τῆς ὑπερηφάνειας καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ γενικὰ ἡ ἐκδήλωση ἑνὸς πειθαρχημένου ἐγωῖσμου.

Μετὰ ὅμως τῆ θεϊκῆ εἰρήνης καὶ εὐτυχίας, γλήγορα ὁ λαὸς αὐτὸς γνώρισε τὴν ἀνθρώπινη κακία ποὺ ζήλεψε τὶς ὁμορφιές καὶ τὴ θέση τοῦ νησιοῦ του.

Καὶ πολεμᾷ τὴν ἀνθρώπινη αὐτὴ κακία στὴ πιὸ σκληρὴ ἐκδήλωσή της. Κι' ἀφίνει ἔτσι τὴ ψυχὴ του νὰ ξεχυλᾷ μέσα στὸ δημοτικὸ του τραγούδι καὶ νὰ ὑμᾷ μὲ τοὺς στίχους του ἀντὶ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ θεϊκὰ ἔργα τους, τὰ κατορθώματα τῶν ζωντανῶν καὶ πεθαμένων ἡρώων του.

Κι' ἀρχίζει ἔτσι τὸ φορμάρισμα τῆς Ἡρωικῆς Κρητικῆς ποίησης στὴν ὁποία ὁ λαὸς αὐτὸς πετυχαίνει μαζὶ μὲ τὸ ἄβιαστο ξεχείλισμα τῶν αἰσθημάτων του, μιὰ ἀφθαστη ἔκφραση καὶ ἐκδήλωση ἀπὸ τὴν ὁποία καταλαβαίνει κανεὶς εὐκολώτατα τὴ διάπλαση τοῦ Κρητικοῦ χαρακτήρα καὶ τὴν τρομερὴ Δωρικὴ ἐπίδραση πάνω σ' αὐτόν.

Κι' ἐνῶ πρῶτα πρὶν ἀπὸ τὴ Δωρικὴ κατάκτηση δὲν τραγουδᾷ σὲ κάθε εὐκαιρία παρὰ τὸν ἔρωτα, τὴ χαρὰ, τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ὁμορφῆς εἰρηνικῆς ζωῆς, τώρα σὰ πολεμιστὴς δὲν δειλιᾷ νὰ προκαλῆ καὶ τὸ Χάρο καὶ ἐπιδιώκει μάλιστα καὶ τὸ πάλεμά του, γιὰ νὰ δείξῃ τὴ δυναμικότητα ποὺ αἰσθάνεται νὰ ξεχειλίξῃ τὴ ψυχὴ του.

«Παιδιά! κι' ἴντα γενήκασι τοῦ κόσμου οἱ γι' ἀντρειωμένοι ;
Μουδὲ στοὶ μέσες φαίνονται μ' οὐδὲ στο' ἀναμεσᾶδες.

— Κάτω στὰ στάχη τοῦ γιαλοῦ, στὴ τέλειωση τοῦ κόσμου
σιδεροπύργο χτίζουνε τοῦ Χάρου νὰ χωστοῦνε.

Κι' ὁ Χάρος μύγα γίνεται μπαίν' ἀπ' τὸ παραθύρι
καὶ βρίσκ' ὁμορφονιοὺς ὑγιούς, ὁμορφους κοπελλιάρους
καὶ μπῆκε καὶ κοντάρειε ὁ Χάρος τσ' ἀντρειωμένους.

Μὰ ἓνας νιός, χήρας ὑγιὸς ψηλαναμπουκωμένος
τοῦ Χάρου ἀντροκαλλίζονταν τοῦ χάρου ἀντροκαλιέται.

— Χάρε, σὰν εἶσαι χάροντας, ἂν εἶσαι παλληκάρι,
ἔλα νὰ πᾶ παλέψωμε στὸ μαρμαρένιο ἄλωνι

ἀποῦ χει πάτους σίδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους.

Ἐφτὰ φορὲς τὸν ἔβαλε ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.

Πάνω στο' ἑφτὰ πάνω στο' ὀχτῶ τοῦ Χάρου βαροφάνη
πιάνει τὸ νιὸ ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ κάτω τότε βάνει.

— "Ἄφες με Χάρο ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ πιᾶσ' μ' ἀπ' τὴ μέση
νὰ δῆς ἀπάληο ἀντρίστικο ποὺ κάνουν γ' οἱ ἀντρειωμένοι».

Σ' ἓνα τέτοιο μέτρο δεκαπεντασύλλαβο χωρὶς ὁμοιο-
καταληξία ἢ δημοτικὴ Κρητικὴ ποίηση, πρὶν ἀπὸ τὸ 15ον
αἰῶνα δείχνει τὴν μεταλλαγὴν ποὺ παίρνει ἡ Κρητικὴ ψυ-
χὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν' ἀφίση τὸν εἰρηνικὸ τῶν θεῶν
παράδεισο γιὰ ν' ἀντρειωθῆ στοὺ στίβο τῆς πραγματικό-
τητας δηλαδὴ τῆς πάλης γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἀγῶνα
γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Τὸ θάνατο τὸν τραγουδᾷ. Τὸ Χάρο δὲν τὸν φοβᾶται.

Τὸν προκαλεῖ, τὸν χλευάζει.

« Χάρε καὶ μὴ τὸ καυχηθῆς
πῶς πῆρες ἀντρειωμένο
τὸν ἤβρηκες ξαρμάτωτο
καὶ πολυκουρασμένο. »

Τὸν περιμένει καὶ τὸν θεωρεῖ φυσικὸ καὶ σὰν κάτι
ἄμεσα προσδοκούμενο γι' αὐτὸ κι' ὁ ἀντρειωμένος ρωτᾷ :

« Ἴντα χετε γυροῦ γυροῦ κ' εἶναι βαρεῖα ἡ καρδιά σας ;
Δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε καὶ δὲ χιροκοπάτε ;
Πρὶν ἔρθῃ ὁ χάρος νὰ μᾶς βρῆ νὰ μᾶσε διαγουμῆση ;
Νὰ διαγουμῆση τσι γενιὲς καὶ νὰ διαλέξ' τσ' ἄντρες
νὰ πάρῃ τσ' ἄντρες τσι καλοὺς τσι καστροπολεμάρχους. »

Τοῦ κάνει ἐντύπωση ὁ θάνατος τοῦ ἀντρειωμένου καὶ
ρωτιέται πῶς εἶναι δυνατὸ πλάκα νὰ τὸν σκεπάσῃ. Καὶ στὴν
ὑπερβολὴ τῆς μούσας τοῦ μᾶς δείχνει τὶς φιλοδοξίες του,
ποὺ ὅλες γυρνᾶνε στὸ νὰ γίνῃ δυνατός, παλληκᾶρι, ἄντρας
ἄξιος γιὰ τὴ λευτεριά του, γιὰ τὴν ὁποία τόσα ἔπαθε καὶ
παθαίνει, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι πάντα ἔτοιμος νὰ κἀνῃ κάθε
θυσία καὶ γιὰ τὴν ὁποία τόσο ἔκλαψε καὶ τόσο θρήνησε.

« Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσει
βροντᾷ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ πάνω κόσμος
κι' ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια

Όμοσ παλληκαριών της Κρήτης

κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ, πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ.
 Πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀητὸ τσῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει.
 Τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνῶν κορφὰς ἐπήδα,
 χαράκια ἀμαδολόγονε καὶ ριζιμᾶ ξεκούνιε.
 Στὸ βίτσισμα πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια
 στὸ γλάκιο καὶ στὸ πήδημα, τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια. »

Μπροστὰ στὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ ὁ θάνατος εἶναι
 τὸ τελευταῖο ποὺ σκέπτεται καὶ ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ μᾶς δί-
 δει τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἰδεολογίας τοῦ Κρητικοῦ
 λαοῦ.

« Πότε θὰ κάμη ξεστεριά, πότε θὰ φλεβαρίση
 νὰ πάρω τὸ τουφέκι μου τὸ περδικοπανό μου

Κι' ἂν λάχῃ ἐχθρὸς νὰ παίξωμε σημάδι μὲ σημάδι
 νὰ κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες
 κι' ἄς κάμω καὶ τὴν ἀγαπῶ τὰ μαῦρα νὰ φορέση. »

Ἄδιαφορεῖ δηλαδὴ καὶ γιὰ τὸ δικό του τὸ χαμὸ κά-
 νοντας αὐτὴ π' ἀγαπᾶ τὰ μαῦρα νὰ φορέση. Δὲν τὸν ἐνδια-
 φέρει παρὰ μονάχα ὁ σκοπός. Ὁ σκοπὸς ποὺ τὸν ἔχει προ-
 μελετημένο καὶ καθωρισμένο μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ φθάσῃ σ'
 αὐτὸν κι' ἄς πεθάνῃ, ἀρκεῖ νὰ κάμη μάννες δίχως γιούς,
 γυναῖκες δίχως ἄντρες, κάνοντας σημάδι τοὺς ἐχθροὺς τῆς
 Πατρίδας, σκοτώνοντας ἐχθροὺς τῆς λευτεριᾶς του.

Τὰ πράγματα καὶ ἡ ἀνάγκη, τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῆς
 ζωῆς, κάνουν ὅλη τὴ ζωὴ του νὰ στριφογυρίζῃ μέσα στοῦ
 θανάτου τοὺς κυματισμοὺς καὶ τὰ πιὸ ἀπαλὰ καὶ τὰ πιὸ ἀν-
 θένια του ὄνειρα μέσα στὸ θάνατο νὰ στριφογυρνᾶνε :

« Ὁνειρο τό δα λυγερὴ νὰ μοῦ τὸ ξεδιαλύνης
 Ἄποψε χῶρες ὄριζα καὶ πράσινα ἐφόρου
 καὶ λεφτοκάρνα τσάκιζα κι' ἄθους ἐκορφολόγου.
 Δὲν τὸ θωρεῖς βαριόμοιρε, μόνος καὶ μοναχός σου.
 Οἱ χῶρες εἶναι χωρισμός, τὰ πράσινα ναι πίκρες,
 τὰ λεφτοκάρνα μπαλοθιές, ξεχωρισμός γιὰ πάντα. »

Ἔχει τὴν ὑψηλότερη καὶ τὴ καλύτερη ἰδέα γιὰ τὴ λευ-
 τεριά τὴν ὁποία ἄλλοτε παρομοιάζει μὲ ἀετὸ ποὺ κάθεται

σὲ ριζιμιὸ χαράκι μὲ τὰ φτερὰ φορτωμένα ἀπὸ χιόνι καὶ τὰ
νύχια καρφωμένα στὰ κρύσταλλα ποὺ παρακαλεῖ τὸν ἥλιο ν'
ἀνατείλῃ γιὰ νὰ λυώσουν τὰ χιόνια καὶ τὰ κρύσταλλα, καὶ
νὰ ξεπεταχθῇ στὸν ἐλεύθερο ἀέρα.. "Ἄλλοτε τὴ φαντάζεται
σὰν μιὰ ξωτική θεότητα, σὰν νύφη πολύμορφη καὶ ποθητὴ
τοῦ παραμυθιοῦ καὶ τὴν πεθυμᾷ καὶ λαχταρᾷ νὰ χαρῇ τὰ
κάλλη καὶ τὶς ὁμορφιές της.

«Εἶδα 'να νιὸ ὄψες ἄργά, στὸ κάμπο καὶ κυνῆγα
τοῦ Λευτεριάς τοῦ Ρήγισας ἐγύρευε τὸ Πύργο.
'Εκεῖ λουζοχτενίζεται στὰ σκοτεινὰ μὲ τ' ἄστρα
καὶ στὸ φεγγάρι τὸ λαμπρὸ στολίζει τὸ κορμὶ τῆς.
Χαρά στον ποὺ θὰ τήνε βρῇ καὶ θὰ χαρῇ τὰ κάλλη!».

Ποιδὸς λαδὸς σὲ πιά ἐποχὴ σὲ πιδὸ αἰῶνα, αὐθόρμητα μέσα
στὸ δημοτικὸ του τραγοῦδι, μέσα στὴ λαϊκὴ του ἔμπνευση, συν-
έλαβε, τραγοῦδησε, ζωγράφισε, καλλίτερα, παραστατικώ-
τερα, ποιητικώτερα τὴ λευτεριά; Νοιώθει καὶ βλέπει γύρω
του τὴ σκλαβιά, τὸ μαῦρο τῆς καὶ ἀδιαπέραστο σκοτάδι, ἀλλὰ
ἢ λαχτάρα του γιὰ τὴ λευτεριά τῆς φωτίζει τὸ ὁμορφο κορμὶ
καί τῆς τὸ λούζει μέσα στὶς φωτεινὲς κι' ἀσημόχρωμες ἀχτί-
δες τοῦ λαμπροῦ φεγγαριοῦ τῆς ἐλπίδας. Καὶ καληνορίζει
αὐτὸν ποὺ θὰ τὴ βρῇ γιὰ νὰ χαρῇ τὰ κάλλη τῆς!

Μὲ τὴ λαχτάρα τῆς ἀπόκτησης τῆς καλλονῆς αὐτῆς ποὺ
λέγεται Λευτεριά, ἀνατρέφεται, μὲ τὴ λαχτάρα αὐτὴ σκέπτε-
ται, μ' αὐτὴ προσπαθᾷ, ἀνδρειώνεται καὶ ζῆ καὶ γι' αὐτῆς
τὸ χατῆρι καὶ τὴν ἀπόκτηση τὰ θυσιάζει ὅλα, ἀνδραγαθεῖ,
κάνει ὀλοκαυτώματα καὶ ἢ τὴ φτάνει καὶ τὴ κάνει δική του,
ἢ μὲ τ' ὄνομά της στὰ χεῖλη πεθαίνει.

Μὰ μόνο ἀντρειωμένοι μποροῦν νὰ γυρεύουν τῆς Ρή-
γισας τῆς λευτεριάς τὸ πύργο. Γιατὶ κι' ἂν ἀστοχήσουνε
πάλι ἀντρειωμένοι εἶναι:

«Τὸν ἀντρειωμένο μὴ τὸν κλαῖς ὅσο κι' ἂν ἀστοχήση.
Κι' ἂν ἀστοχήση μιὰ καὶ δύο, πάλι ἀντρειωμένος εἶναι».

Καὶ ἢ τιμὴ ἀνήκει σ' αὐτὸν γιὰτὶ κρατᾷ ἄρματα. Ἐνῶ
ὁ ξαρμάτωτος δὲν ἔχει τιμὴ γιὰ τὸ Κρητικὸ καὶ θέση μέσα
στοὺς ἄλλους:

«Ἄντρες γιάντα μὲ διώχτετε, γιάντα μ' ἀπολαίετε;
Ὅξο κι' ἂν εἶμαι μοναχὸς κ' εἶμαι ξαρματομένος;
Ἄφῃστε με ν' ἄρματοθῶ νὰ βάλλω τ' ἄρματά μου,
τότε νὰ δῆτε πόλεμο τὸν κάνουν οἱ ἀντρειωμένοι».

Καμιὰ χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν τὸν τραβᾷ καὶ γιὰ καμιὰ
χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν ἀλλάζει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ Λευτεριά
καὶ γιὰ τ' ἄρματα.

«Μάννα δὲ θέλω γὼ παντρεία, δὲ θέλω γὼ γυναῖκα
γιατ' ἔμαθα τὴ λευτεριά, λεβέντης νὰ γυρίζω,
Κι γὼ γ' ἀγαπῶ τὴ Λευτεριά καὶ τὸ μακρὸ ντουφέκι!»

Κληρονομικὰ πλιὰ ἐπηρεασμένος, ἔχει τὴ σκέψη ρω-
μαλέα καὶ τὴν ἐνέργεια γεμάτη δύναμη, ζωὴ, αὐτοπεποί-
θησι.

Ἡ ρώμη τῆς σκέψης καὶ τ' ἀχνάρια τῆς θαυμαστῆς
ἀκμῆς τῆς Κρητικῆς διανόησης τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσαίωνα,
ὁ πνευματικὸς πλοῦτος τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, τὴν ἐποχὴ
αὐτῆ τοῦ σκοταδιοῦ, τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν προλήψεων γιὰ
ὅλη τὴν ἄλλη Ἑλλάδα καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἄλλης
Εὐρώπης, φαίνονται ἀπὸ λίγα μὲν σωθέντα, ἀλλὰ ἀριστουρ-
γηματικὰ ἔργα ὅπως τὴν Ἐρωφίλη τοῦ Ρεθεμνιώτη Χορτά-
τζη, τὴν ὁμορφη βοσκοπούλα τοῦ Ἀποκωροναίτη, τὸν πε-
ρίφημο Ἐρωτόκριτο τοῦ Κορνάρου κι' ὀλόκληρο τὸ Κρη-
τικὸ θέατρο ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ ἀείμνηστος Σάθας, ἀπὸ τὴ
μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη. Ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ἀκμὴ ἔκαμε
τὸν ἱστορικὸ Παπαρηγόπουλο νὰ παραδέχεται ὅτι ἡ Κρήτη
τότε ὑπῆρξε τῆς Ἑλλάδος ἢ Ἑλλάς.

Κι' ἂν μᾶς λείπουν σήμερα, κάπου κάπου ὄρισμένοι
συνδεικτικοὶ κρίκοι τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς αὐτῆς ἐξέλι-
ξης, δὲν παύομε ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπουμε καὶ νὰ καταλαβαίνουμε
πὼς παντοῦ αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ ὁμοιόμορφη ἀλυσίδα ποὺ
κάθε κρίκος τῆς, δὲν εἶνε παρὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο σίδερο θέλησης
καὶ δύναμης, ζεσταμένος στὴν ἴδια φλόγα ἐπιθυμίας, σφυ-
ρηλατημένος πάνω στῆς ἴδιας ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς τὸ χα-
ρακτῆρα καὶ δεμένος ὀλόγερα μὲ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς
Ἑλλάδος τ' ὄνομα.

Αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ καὶ πρέπει

ιδιαίτερα νὰ τονισθῇ: Ὅτι ὁ χαρακτήρας τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀκμῆς πού δὲν ἔπαψε οὔτε στιγμή ἀπὸ τῆ Δωρικῆ καὶ ἔπειτα κατάκτηση, εἶναι καθαρὰ Ἑλληνικός.

Παρ' ὅλες τὶς μπόρες καὶ τὶς ξένες ἐπιδρομὲς καὶ κατακτήσεις τόσων διαφοροτικῶν λαῶν καὶ φυλῶν, πουθενὰ κανεὶς δὲν βλέπει ξένη ἐπιρροή στὴ δημοτικὴ ποίηση τῆς Κρήτης καὶ στὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ της, ἀλλὰ παντοῦ καὶ πάντα μιὰ ἀτόφια καὶ ἀμόλυνη διατήρηση τῆς ἀρχαϊκῆς περήφανης φυλῆς, τῶν αἰωνίων ἐθίμων της, τῶν συνηθειῶν της, τῆς γλώσσας της, τῆς πνευματικῆς προδιαθέσεώς της.

Ὅποιος καὶ σήμερα ἀκόμη ἔχει τὴν εὐτυχία ν' ἀκούσῃ Κρητικὸς χωριᾶτες νὰ ψάλλουνε τὰ περίφημα ριζίτικα τραγούδια τους, ἀσφαλῶς θὰ νομίσῃ πὼς πάνοπλοι Δωριεῖς κατεβαίνουνε τ' ἀπόκρεμνα βουνὰ τραγουδῶντας τὰ ρυθμικά τους τραγούδια.

Ἐποχὴ πού ξαναβρίσκομε τὴ συνέχεια τῆς ἀλυσίδας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ 16ος αἰῶνας πού πάνω κάτω φαίνεται πὼς γράφτηκε τὸ μεγαλύτερο λαϊκὸ τραγούδι πού ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ Κρητικὴ παλαιότερα καὶ νεώτερα λογοτεχνία.

Ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου. Αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλείτερος καὶ ἀξιολογώτερος σταθμὸς στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ σταματήσωμε γιὰ νὰ ριξώμε μιὰ ἐρευνητικὴ ματιὰ στὰ πίσω καὶ στὰ μπρός. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὀλόγερος καὶ μεγαλύτερος καθρέφτης, π' ὀλόκληρος καὶ ὀλοκάθαρος σώζεται καὶ μέσα του ἀντανακλοῦνε ἀτόφια καὶ καθάρια τὰ περασμένα πού τόσο ἐπηρεάσανε τὰ ἐρχόμενα.

Ὁ ποιητὴς σὰν γέννημα καὶ θρέμα τῆς Κρήτης δίδει στὸ ἔργο του ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον του, ὅλη τὴ ψυχοσύνησὶ του, πού δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς Κρήτης καὶ τῶν κατοίκων της καὶ πού τὴν ζωγραφίζει μὲ τὸν πιὸ εὐγενέστερο τρόπο.

Δὲν ἔχομε δυστυχῶς καιρὸ νὰ κάνωμε ὀλόκληρη ἀνάλυση τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ ἔργου τῆς δημοτικῆς Κρητικῆς ποίησης, τὸ ποιητὴ τοῦ ὁποίου ὁ Κοραῆς ὠνόμασε Ὅμηρο τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Θ' αναφέρωμε μόνο μερικά, ἐλάχιστα γιὰ να δοῦμε τὸ χαρακτῆρα καὶ τὴ ψυχοσύνθεση τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιὰ νὰ δείξωμε πόσο ἐπηρέασε τὴν ἐξέλιξη τῆς δημοτικῆς του ποιήσεως καὶ νὰ διαπιστώσωμε πὼς ἡ ψυχοσύνθεση καὶ ὁ χαρακτῆρας του, μὲ τίς δυνατὲς ρίζες των χωσμένες στὰ βάθη τῶν αἰώνων μένουں καὶ γιγαντώνοντας κρατοῦν καὶ ἐξελίσσονται οἱ ἴδιοι καὶ ἀναλλοίωτοι.

Μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους του ξεπροβάλλουں σὲ ὑπέροχη ζωγραφιὰ καὶ ζωντανὴ εἰκόνα ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ παλληκαριὰ τοῦ Ἐρωτόκριτου τοῦ ἀντιπροσωπευτικώτερου τύπου τοῦ Κρητικοῦ παλληκαριοῦ.

« Σὰ κάνει ὁ λύκος εἰς τ' ἀρνιὰ ὄντα πεινᾶ καὶ ράσει
καὶ πνίγει τα ὄπου τὰ βρῆ καὶ φτάνει τα ὄπου πάσει,
ἔτσι κανε ὁ Ρωτόκριτος ξετρέχοντας τὸ νίκος
οἱ βλάχοι τρέμουں σὰν τ' ἀρνιὰ κι' ἐκεῖνος εἶν' ὁ λύκος »

Ζωγραφίζει τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτα μὲ τὰ ζωντανότερα χρώματα πὸ κανεῖς ζωγράφος δὲν μεταχειρίσθηκε γιὰ νὰ δείξῃ τί θαύματα μποροῦν αὐτὰ τὰ δυὸ νὰ κάμουں.

« Γροικῆσετε τὸν ἔρωτα θαμάσματα τὰ κάνει
καὶ σὲ θανάτους ἑκατὸ ὄσ' ἀγαποῦν τοὺς βάνει.
Πληθαίνει τους τὴν ὄρεξη καὶ δύναμη τοὺς δίνει
μαθαίνει τῆ νὰ πολεμοῦν στὴ νύχτα στὸ σκοτάδι.
Κάνει τὸν ἀκριβὸ φτηνὸ, τὸν ἄσχημο ἔρωτιάρη
κάνει καὶ τὸν ἀνήμπορο ἄντρα καὶ παλληκάρι.
Τὸ φοβιτσιάρη ἄφοβο, πρόθυμο τὸν ὀκνάρη
κάνει καὶ τὸν ἀκάτεχο νὰ ξέρη κάθε χάρη. »

Σὰν τὶ ἄλλο πὸ πολὺ μπορεῖ νὰ κἀνη ἡ ἀγάπη;
Δίδει ἐξηγήσεις φιλοσοφικότερες γιὰ πολλὰ πράγματα σὲ
θανμάσιες περιγραφὲς ὅπως π.χ. στὸ πὼς μπορεῖ δύο
πολὺ νέοι νὰ ξέρουں τὰ μυστικὰ τῆς ἀγάπης.

« Μὴν τὸ κρατῆτε γιὰ πολὺ, μὴ τὸ θαυμάζετε ὄλοι
τοῦτες οἱ τέχνες βρίσκονται σὲ τὴ φύσης τὸ περβύλι
κ' εἰς πράγματα πολλῶν λογιῶν π' ἄνθρωπος δὲν κατέχει
κ' οὐδ' ἔπραξεν, μὴδ' εἶδεν τα, μάθησ' ἡ φύση ἔχει. »

Δαχτυλιδωμένοι

Δείχνει, τὴ θέληση καὶ τὴ δύναμη τῶν κοριτσιῶν τῆς Κρήτης ποὺ μένουνε, μ' ὅλες τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς φοβέρες. πιστὲς στὸ λόγο ποὺ δώσανε στὸν ἀγαπημένο τους καὶ λέγει ἡ Ἀρετοῦσα στὴ νένα της ποὺ τὴ συμβουλεύει καὶ φοβᾶται;

«Ἐγὼ μαι νιὰ καὶ κοπελλιὰ καὶ πάλι δὲν φοβοῦμαι καὶ γιὰ θανάτους ἑκατὸ τὸ πόθο δὲν ἀρνοῦμαι.

Καὶ σὺ Φροσύνη ὁποῦσε γριά, γυναῖκα τοῦ καιροῦ σου φοβᾶσαι τόσο καὶ δειλιᾶς θάνατο τοῦ κορμιοῦ σου;

Στὸν ἀποχαιρετισμὸ ποὺ κάνει ὁ Ἐρωτόκριτος στὴν Ἀρετοῦσα, ὅταν ὁ πατέρας της τὸν κατεδίκασε σὲ ἔξορία, φαίνεται ἡ δύναμη τοῦ χαρακτῆρα, ποὺ ἔχει ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς αὐτὸς τύπος τοῦ Κρητικοῦ παλληκαριοῦ νὰ κάνη κουράγιο καὶ μόνος του νὰ παρηγοριεῖται γιὰ κάθε δοκιμασία καὶ γιὰ κάθε ἀντιξοότητα στὴ ζωὴ, ἔστω κι' ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ σκληρὸ χτύπημα ποὺ μπορούσε ἡ τύχη νὰ τοῦ δώσει.

«Ἄς τάξω» λέγει στὴν Ἀρετοῦσα «ὁ κακορίζικος πῶς δὲν σ' εἶδα ποτέ μου μὰ ἓνα κερί ἀφτούμενο ἐκράτουν κι' ἔσβυσέ μου».

Καὶ ἔπειτα ~~ὅταν~~ μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ἐρωτόκριτου ὁ πατέρας τῆς Ἀρετούσας προσπαθᾷ νὰ τὴν παντρέψῃ μ' ἓνα βοσιλόπουλο, πύττῃ σὰν κόρη π' ἀγαπᾷ καὶ τοὺς γονεῖς της, προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσῃ πῶς δὲν θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ κοντὰ τους. Μὰ ὅταν ὁ πατέρας της δὲν ἀκούγει τὶς παρακλήσεις καὶ τὶς ἱκεσίες της ποὺ τόσο ὁμορφα τὶς ζωγραφίζει ὁ ποιητής, αὐτὴ ξεσπᾷ σὰ μιὰ θύελλα ποὺ τὴν ἐκρυσβε ἡ μαύρη συννεφιά τῆς καρδιάς της κι' ἠρωϊκᾶ καὶ μὲ ἀκλόνητη ἀπόφαση λέγει στὸ πατέρα της.

«Μηνύσατε τοῦ βασιλιᾶ ποὺ νύφη του ποθεῖ με γιὰ τὸν υἱοῦ του πέτε του τὸ πῶς ἐγὼ δὲν εἶμαι. Κι' οὐδὲ φυλακὴ οὐδὲ σίδερα οὐδ' ἑκατὸ θάνατοι θέλουνι κάμει νὰ μὲ πᾶς σὰ νύφη στὸ παλάτι», →

Καὶ σ' ἓνα παράπονο, ζωγραφισμένο μὲ στροφῆς
καὶ στίχους ἔξοχα ποιητικούς, ἡ Ἀρετοῦσα φιλοσοφᾷ καὶ
πιστεύει ὅτι ὀλόκληρος ὁ λαὸς τῆς Κρήτης πίστευε καὶ
τώρα φιλοσοφῶντας πιστεύει, πῶς δηλαδὴ ὁ πλοῦτος δὲν
δίδει τὴν εὐτυχία, γιατί κι' ὁ πλοῦτος εἶναι ἔγνοια καὶ
σκλαβιά γιὰ τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο.

« Ὅποιος τῇ μεγαλότητες ζητᾷ τουνού τοῦ κόσμου
καὶ δὲν γνωρίζει πῶς ἐπᾷ διαβάτης εἶναι τοῦ δρόμου
μὰ ρέμπεται σίτις ἀφεντιές στα πλούτη του καυκάται
ἐγὼ ἄγνωστο τότε κρατῶ καὶ παλαβὸ λογαῖται .

Τοῦτα 'ν ἀνθοὶ καὶ λούλουδα, διαβαίνουν καὶ περνοῦσι
καὶ μεταλλάσσουν τα οἱ καιροί, συχνὰ τὰ καταλοῦσι.
Σὰ τὸ γιαλὶ ραγίζουσι, σὰν τὸ καπνὸ διαβαίνουν
ποτὲ δὲν στέκουν ἀσάλευτα μὰ πιλαλοῦν καὶ πιένουν
κι' ὅσο πλιά ἢ μοίρα στα ψηλὰ τὸν ἄνθρωπο καθίζει
τόσο καὶ πλιότερα ἀπονᾷ ὅτε τονε γκρεμίζει.

Καὶ βγάζοντας συμπέρασμα ἀπὸ τὸ παραλληλισμὸ
αὐτὸ ἡ Ἀρετοῦσα, κλαίγοντας καὶ παραπονουμένη λέγει
γιὰ τὸν ἑαυτὸν της πῶς θᾶθελε νᾶτανε φτωχὴ γιὰ νὰ δια-
λέξη ἐλεύθερη τὴν εὐτυχία της.

« Κι' ἄς εἶχα γεννηθῆ φτωχὴ, φτωχὸ νᾶχα ἀγαπήσει
κι' ὄχι σὲ τόσα κίντυνα νὰ μαι κ' εἰς τόση κρίση.

Φτωχὴ φτωχὸ ἀγάπησε καὶ πόνου δὲν ἀγροίκα
καὶ φτωχικὰ περάσασι τὸ πόθο ἐχαρῆκα.

Δίχως καμιά ἀντίρρηση, γὴ φόβο νὰ τῇ κρίνη
ἀέρα εἶχαν καὶ δροσιὰ τὸ ἀγάπης τὸ καμίνι.

Κι' ἐγὼ γιατί μαι Βασιλιᾷ καὶ Ρῆγα θυγατέρα
χίλιοι καημοὶ καὶ βάσανα μὲ βρίσκουν νύχτα μέρα. »

Τέλος ἔπειτα ἀπ' ὅλα τὰ βάσανα καὶ τίς δοκιμασίες
γυρίζει ὁ Ἐρωτόκριτος μεταμορφωμένος, νικᾷ τὸν ἐχθρὸ
τοῦ πεθεροῦ του καὶ τῆς Πατρίδας του σὲ μιὰ μονομαχία
τὴν ὁποία ὁ ποιητὴς περιγράφει διεξοδικὰ μὲ παρομοιώ-
σεις ὑπέροχες καὶ σὰν πάντα πετυχημένες.

« Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
ἀξάφνου καὶ μὲ τὴ βροντὴ, φουσῶντας πολεμοῦσι,

μάχονται με τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου
τὰ ψιγαλίδες τοῦ γιαιλοῦ στὰ νέφαλασηκῶνου
Ἔνας φυσᾶ ἀπ' Ἀνατολὴ κι' ὁ ἄλλος ἀπ' τὴ Δύση,
πάσχει ὁ Βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ Νότο νὰ νικήση,
ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γροικήθη. (Γ Ε Φ Υ Ρ Α)
Ἔσπασαν τὰ κοντάρια ντων κ' εἰς ἑκατὸ γενῆμα
καὶ τὰ κομάτια σ' τὸ οὐρανὸς ἐφτάξα καὶ καῖκα
κι' ὄντεν ἐβγάλα τὰ σπαδιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα
τὰ τάλουν, τὰ μπορούσανε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα. »

Σύμφωνα δὲ με τὴν ὑπόσχεση τοῦ Ρήγα καὶ ἔπειτα
ποὺ δοκίμασε καὶ πάλι με χίλιους δυὸ τρόπους τὴν ἀγά-
πη τῆς Ἀρετούσας ὁ Ἐρωτόκριτος, τὴν παίρνει γυναῖκα
του με τὴν εὐχὴ τοῦ Ρήγα καὶ ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ ποὺ
γιορτάζει τὸ γεγονός.

Καὶ ὁ ποιητὴς βγάζοντας τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὴ
λύση τοῦ δράματος τελειώνοντας λέγει :

« Ἀγαπημένο ἀντρόγυνο σὰν τοῦτο δὲν ἐφάνη
μουδ' ἔτοιο καλορίζικο χαρούμενο στεφάνι.
Τούτη ἡ ἀγάπη ἡ μπιστικὴ με τὴ χαρὰ τελειώθη
καὶ πληρωμὴ στὰ βάσανα μεγάλῃ τῆς ἐδόθη
καὶ καθενεὶς ποὺ διάβασεν ἐδᾶ ἄς τὸ κατέχει
μὴ χάνεται στὸ κίντυνο, μὰ πάντ' ἐλπίδα ἄς ἔχει
καὶ κεῖνον ποὺ ἐκόπιασε ἄς τὸν καληωρίζουν
κι' ἄς συμπαθοῦν τὰ σφάλματα ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζουν».

Ἄλλὰ ὅπως εἶπαμε τότε ἦτανε ἀντιγραφὴ τῆς ἐπο-
χῆς του. Ἄλλὰ τὸ πόσο ἐπηρέασε τὴν ἔπειτα γενιὴν, τὸ
πόσο στάθηκε ἡ γερὴ σπονδυλικὴ στήλη τῆς μετέπειτα δη-
μοτικῆς Κρητικῆς ποίησης καὶ ὁ κώδικας τοῦ χαρακτῆρα
καὶ τῶν ψυχικῶν χαρισμάτων ποὺ οἱ ἔπειτα γενιὴς πιστὰ
διατηρήσανε, φαίνεται πλέον ἀπὸ τὴ παρακολούθησι καὶ
ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποίησης τῆς Κρήτης ἀπὸ τότε ἕως σή-
μερα.

Στὴ λυρικὴ ποίηση ἰδίως εἶναι τεραστία ἡ ἐπίδρασι
τοῦ Ἐρωτόκριτου, ποὺ μπένει πιά στὴ ψυχὴ καὶ στὸ νοῦ
τοῦ λαοῦ. Οἱ νέοι ζηλεύουνε τὸν ἱπποτισμὸ καὶ τὴ παλλη-
καριά τοῦ Ρωτόκριτου καὶ λένε :

Ἔτσά σάν τόν Ἐρωτόκριτο πρέπει νά ναι κιανεῖς καλὸς πατριώτης καὶ καλὸ παλληκάρι. Ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ νά μὴ δειλιᾷ καθόλου.

Ἔτσι, λένε, κι' οἱ κοπελλιῆς πρέπει νά ναι καμιὰ. Σάν τὴν Ἀρετοῦσα. Ν' ἀγαπᾷ τίμια κι' ἀγνά καὶ νά κρατῇ τὸ λόγο τῆς.

Ἔτσι πρέπει, λένε ὅλοι, νά ναι οἱ φίλοι σάν τὸν Πολύδωρο καὶ τὴ Φροσύνη. Καλοὶ καὶ μπιστικοί.

Τρεῖς αἰῶνες τὸ τραγούδι αὐτὸ ἔθρεψε τὴ νεολαία τῆς Κρήτης καὶ ἕξι γενιῆς τὸν τραγουδήσανε γιατί μέσα στοὺς στίχους τοῦ βρῖσκανε τὴ βασανισμένη τους ζωὴ. Πολλὲς γενιῆς στὰ γλέντια, στὴ χαρὰ, στὸ πόνο τους τὸν εἶχαν σύντροφο ἀχώριστο. Πάνω στὶς γραμμὲς τοῦ ἔμαθαν νά διαβάζουν καὶ γι' αὐτὸν πῆραν τὸ μολύβι προσπαθῶντας ν' ἀντιγράψουν στίχους τοῦ. Ἐνθουσιάζονται διαβάζοντας ἢ ἀκούγοντας καὶ κάνουν καὶ γράφουν δικούς τους στίχους, δικά τους δίστιχα, δικές τους μαντινάδες.

Πέρνουν τὸ μέρος τοῦ Ἐρωτόκριτου, τῆς Ἀρετούσας, τοῦ Πολύδωρου, τῆς Φροσύνης. Φιλοσοφοῦν, πεισματῶνονται, θαυμάζουν. Γίνονται ποιητές.

Τὰ πάθη, ἡ χαρὰ, ἡ συμπάθεια, ὁ πόνος τῶν ἡρώων τοῦ ποιήματος, γίνονται δικά τους πάθη, χαρὰ συμπάθεια, πόνος καὶ γράφουν στὸ περιθώριο τοῦ βιβλίου πού ἔχουν στὰ χέρια τους, δίστυχα καὶ μαντινάδες.

«Ὅποιος δὲν ἔχει βάσανα καὶ θέλει ν' ἀποχτήση μέσα σὲ τοῦτο τὸ χαρτί νά ρηθῇ νά κατοικήση.

Ἐρωτόκριτος ἐγίνηκα πολλὰ χω παθομένα

Ἔ θε μου πού σαι δίκαιος, δικαίωσε καὶ μένα».

Βλέποντας τὰ βάσανα τῆς ἀγάπης ἢ νεολαία βγάζει συμπεράσματα μόνη τῆς καὶ λέγει

«Ὁ Ἐρωτας δὲν εἶν' ἀνθὸς νά μαραθῇ νά πέση μόνό ναι βάτοι καὶ κλαριά κι' ἀλοίμονο πού πέση».

Μελετῶντας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἔργου ἢ νεολαία τῆς Κρήτης ἐπηρεάζεται καὶ φιλοσοφᾷ : φιλοσοφεῖ :

ποτὶ σου μὴ καταφρονεῖς τὰ κατῶ σκαλοπάδια
γιατὶ σ'αυτὰ πρυτοπατεῖς, καὶ βγαίνεις
στὰ παράδια

- « Ποτέ μου δὲν πικραίνομαι ὅτα νὰ χάσω πρᾶμα
γιατὶ ποτὲ τὰ πράματα ἀνθρώπους δὲν ἐκάμα.
Ὅλα τὰ ξύλα στὸ βουνὸ δὲν μοιάζουν τὸνα τᾶλλο,
τόνα εἰκόνα γίνεται καὶ κάρβουνα τὸ ἄλλο.
Ποτέ σου μὴ καταφρονεῖς τὰ κάτω σκαλοπάθια
γιατὶ σ' αὐτὰ πρωτοπατεῖς καὶ βγαίνεις στὰ παλάθια.»

Θαυμάζει τὸ καλὸ φίλο καὶ λέγει:

- « Φίλο δοκιμαζόμενο σὰν τότε δοκιμάσης
μακρ' ἀναγυρίζε τονε καὶ μάχη μὴ τοῦ πιᾶσης.»

Στὴ φαντασία της σχηματίζει τὶς εἰκόνας τῶν ἀγα-
πημένων της ἡρώων καὶ τοὺς τραγουδᾷ:

« Τὰ μάθια σου Ρωτόκριτε κ' ἡ τόσ' ὑπομονή σου
τὴν Ἀρετὴ πλανέψανε καὶ πῆρες τὴν δική σου.»

Κ' οἱ κοπελλιές ὅμως θένε τὸ παλληκάρι τους ἀφθα-
στο σὲ ὁμορφιά χάρη καὶ παλληκαριά.

- « Ἐρωτοστολισμένε μου, νεράντζαθε χυτέ μου
πρεπίδι τῶν παλληκαριῶν, σγουρὲ βασιλικέ μου.
Ὅστε νὰ στέκουν τὰ βουνὰ νὰ μὴ σὲ βλάβη ὁ χάρος
γιατὶ καὶ γὼ θὰ πορπατῶ μὲ τὸ δικό σου θάρρος.»

Τὰ βάσανα του τὰ παρομοιάζει μὲ τὰ βάσανα τῶν
ἡρώων τοῦ Ἐρωτόκριτου καὶ τραγουδᾷ δίστιχα παρμένα
ἀτόφια ἢ παραλλαγμένα καὶ πάνω ἐκεῖ μὲ τὴ ποιητικὴ
φαντασία του προσθέτει ἀτέλειωτα ἄλλα, δημιουργεῖ ἀκα-
τάπαυστα συνθέσεις, πὺ ζωγραφίζουνε τὸ πόνου, τὴ χαρὰ,
τὴ ψυχικὴ δυναμικότητα του σὲ μιὰ ἀτέλειωτη ἀλυσίδα
ζωντανῶν εἰκόνων, μὲ χρῶμα, μὲ βάθος, μὲ ἔννοια καὶ δη-
μιουργεῖ μιὰ λαϊκὴ, μιὰ δημοτικὴ ποίηση, πὺ στὸ πλοῦ-
το της κανεῖς ἄλλος λαὸς δὲν τὴν ἔφτασε καὶ ἴσως οὔτε
τὴ φθάση.

Ἡ δύναμη τῆς ἔκφρασης καὶ τῆς φαντασίας τοῦ
λαοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀλήθεια ἀφθαστος καὶ οἱ εἰκόνας ἢ οἱ
παραβολὲς ἀπόλυτα ἀριστουργηματικὲς:

- Ἐγὼ θὰ μοιάσω τοῦ ζευγᾶ ὅπου σκορπᾷ τὸ σᾶρι
κ' ἔχει καὶ τὴν ἀπομονὴ ὀπίσω νὰ τὸ πάρη.

Τοῖχος παλιὸς δε χρίζεται,
192 —
καινούριος δε χαλάται.
καινούρια ἀγάπη γίνεται
παλιὰ δε ἀπομονάται.

Ειδύλλιον

Πολλές φορές η καρδιά αγαπά χωρίς
αντίκρουσμα, ή έχει να αντιμετωπίσει πολλά
εμπόδια, όπως ο Ερωτόκριτος

Ἦφαι ἡ πέτρα τὸ σκοινί, ἀνέσυρε καὶ σῦρε
ἔφας καὶ σὺ τὰ νειάτα μου, κανάκιζε παῖ φίλιε.
Τοῖχος παλῆος δὲν χτίζεται, καινούργιος δὲν χαλάται
καινούργια ἀγάπη γίνεται, παλῆὰ δὲν λησιμονάται·

Σὰν ἀγαπᾷ τραγουδᾷ καὶ αἰσθάνεται τὰ βάσανα τῆς
ἀγάπης ἀλλὰ κάνει κουράγιο στὴ καρδιά του ἔστω κι' ἂν
εἶναι σιδερένια

Καρδιά μ' ἂν εἶσ' ἀπὸ γιालί, βάσταξε μὴ ραίσης
πάλι κι' ἂν εἶσαι σίδηρο καλὰ νὰ νταγιαντίσης.

Καὶ τὴ παρηγορᾷ μόνος του γιὰ τὰ αὐτὰ βάσανα ἀλ-
λὰ καὶ αὐτοπαρηγοριέται·

«Καρδιά μου κακορίζικη, μόνη παρηγορήσου
βρίσκονται κι' ἄλλοι πού πονοῦν δὲν εἶσ' ἀμοναχὴ σου».

Καὶ φτάνει πολλές φορές νὰ ζητᾷ τὸ θάνατο γιὰ τὴν
ἀπολύτρωση :

«Ὅποια καρδιά πονεῖ πολύ, γλήγορα θὰ ραίση
καὶ θάρθη ὁ χάρος νὰ τὴ βρῆ νὰ τὴ παρηγορήση».

Στὸ πόνο του λυπᾷται καὶ τοὺς ἄλλους πού πονᾶνε
καὶ δέχεται νὰ μοιρασθῆ καὶ τὸ δικό τους πόνο :

«Ποιὸς ἔχει πόνο στὴ καρδιά νὰ τότε μοιραστοῦμε
νὰ μὴν τὸν ἔχη μοναχὸς γιὰτὶ τονε λυποῦμαι».

Στὴ κακοτυχία του δὲν θεωρεῖ κανένα ὑπεύθυνο
παρὰ τὴ τύχη του τὴν ὁποία καὶ παρακαλεῖ :

«Τύχη μου, πρᾶμ' ἂν σοῦ χρωστῶ ἔλα νὰ σὲ πληρώσω
καὶ πᾶψε μὲ τὰ βάσανα νὰ μὲ παιδεύγης τόσο».

Ἄν ὅμως ἡ τύχη δὲν ἀκούσει καὶ δὲν πάει νὰ πληρω-
θῆ γιὰ νὰ μὴ τοῦ δίδει βάσανα μετὰ ἀπὸ τὰ παρακάλια,
δὲν κλαίει δὲν παρακαλεῖ πλιὰ ἀλλὰ ἀποφασισμένος νὰ ὑπο-
μείνη τὰ χτυπήματα τῆς τὴν προκαλεῖ καὶ τὴ φοβερίζει.

«Μοῖρα δὲ σὲ φοβοῦμαι μπλιὸ κι' ὅτι κι' ἂν θῆς μοῦ κάμε
κι' ἂν ἔχης κι' ἄλλα βάσανα, κάτεχε πὸς ἐπᾷ 'μαι.»

Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ἀγαπημένη του τοῦ δίδει τέ-

τοια δύναμη νὰ μὴ φοβᾶται κανένα ἀλλὰ καὶ τέτοιο ἀέρα
ποῦ καὶ στὰ κύματα μπορεῖ νὰ πετᾷ κι' αὐτὰ νὰ μὴ βουλοῦνε:

«Τσῆ θάλασσας τὰ κύματα πατῶ καὶ δὲν βουλοῦνε
σὰν θέλω γὼ νὰ σ' ἀγαπῶ κανένα δὲ φοβοῦμαι.»

(ΓΕΦΥΡΑ)

Φιλοσοφῶντας διδάσκει καὶ διδάσκεται, τονώνει καὶ
τονώνεται:

• «Ὅποιος γιὰ νὰ φανῆ ψηλὸς βγαίνει στ' ἄλλου τῆ ράχη
ἀδικο καὶ κακομοιριά καὶ μαύρη μέρα θά χη.

• «Ὅχι στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ ὅσο ψηλὸ κι' ἂν εἶναι
καλιὰ σὲ λόφο χαμηλὸ καὶ στὴ κορφὴ του μεῖνε».

Μὰ τὴ λεπτότητα τοῦ πνεύματος, τὴν ἐξαιρετικὴν εὐ-
χέρεια στὸ στίχο τὴ δείχνουνε μαντινάδες ποῦ ὁ ριμαδό-
ρος ποιητῆς παίζει μὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ εὐχέρεια μὲ τὶς
λέξεις:

«Πονεῖς πονῶ, πονῶ καὶ κλαῖς, πονεῖς πονῶ καὶ κλαίω
καὶ καίγομαι καὶ καίγεται κι' ἀνθρώπω δὲν τὸ λέγω.
Θέλεις δὲν θέλεις, θέλεις με. Θέλεις με μὰ φοβᾶσαι.
νὰ μ' ἀγαπᾷς; δὲν μ' ἀγαπᾷς. Ν' ἀρνηθῆς; λυπᾶσαι».

Μὰ καὶ γενικά, σὲ κάθε ἐκδήλωση αἰσθήματος καὶ
συναισθήματος, ἡ ποιητικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ τῆς Κρή-
της ξεπετιέται αὐθόρμητα καὶ ἀβίαστα. Εἶναι τὸ ἰδιότυπο
χαρακτηριστικὸ ἀναμφισβήτητο ἀπομεινάρι δώρου θεϊκοῦ.

Ὅποιο δίστιχο κι' ἂν πάρωμε, πλεγμένο ἀπὸ ἓνα
νιὸ ἢ μιὰ νέα τῆς Κρήτης σὲ μιὰ στιγμὴ ξεχειλίσματος
ὄτινος δήποτε αἰσθήματος καὶ τὸ ἀναλύσωμε, θὰ δοῦμε
καὶ θὰ βεβαιωθοῦμε πὼς εἶναι ξεχείλισμα ἀκένωτης ποιη-
τικῆς ὀρμῆς καὶ μιᾶς ψυχικῆς δυναμικότητος ποῦ ἔχει
μέσα του ὁ λαὸς αὐτός.

Μέσα στὰ τραγούδια καὶ τὴ μουσικὴ τοῦ Κρητικοῦ
λαοῦ καθρεφτίζεται λοιπὸν αὐτὴ ἡ ψυχὴ του, αὐτὸ τὸ
ἐγὼ του.

Μέσα σ' αὐτὰ συγκεντρώνονται ὅλα του τὰ ἰδανικά.

Κάθε στροφὴ, κάθε στίχος εἶναι καὶ ἓνα κομμάτι
παρμένο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ψυχὴ του.

Ψάλλει τὸ πόνο του, τὰ πάθη του, τὴ χαρὰ του, τὸν ἐνθουσιασμό του, ἀνάλογα στὴν ἐποχὴ ποῦ ζῆ καὶ στὸ μέρος ποῦ βρίσκεται.

Ὁ βοσκὸς μέσα στὴ σιωπηλὴ καλλονὴ τῶν Κρητικῶν βουνῶν ποῦ τὸν κυκλώνουνε, ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ μυστικισμὸ τῆς ἀφθαστῆς ὁμορφιάς τῆς Κρητικῆς φύσης καὶ τραγουδᾷ σ' ἓνα ἤχο ἀπαλὸ στίχους ποῦ μοιάζουν σὰν μοιρολόι ἢ παράπονο ἢ σὰν ὕμνος καὶ δοξολογία στὸ ποιητὴ τοῦ κόσμου.

Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ, μεταδίδει τὴ φλόγα τῆς καρδιάς του σ' αἰσθηματικὰ τραγούδια. Πλέκει ὕμνους στὴν ὁμορφιά, στὸν ἔρωτα ἢ σκορπᾷ σὲ στίχους πειραχτικoὺς ὅλο τὸ μῖσος τῆς ψυχῆς του.

Ὁ πολεμιστὴς ἐξυμνᾷ τὰ κατορθώματα τῶν Κρητικῶν ἡρώων μὲ σεβασμὸ καὶ συγκίνηση. Περιγράφει τὶς μάχες καὶ τοὺς Κρητικοὺς ἀγῶνες καὶ προκαλεῖ τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴ μίμηση, ψέλνει καὶ τραγουδᾷ ἀδιάκοπα ὕμνους πρὸς τὴ λευτεριά.

Ἡ συντομία τῆς φράσης στὸ δημοτικὸ Κρητικὸ τραγούδι δείχνει τὴν ἀπλότητα τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν νὰ φθάσῃ ὅσο τὸ δυνατόν πρὸς γλήγορα στὸ τέρας τοῦ σκοποῦ του. Ἡ σκληρότητα τοῦ ὕφους δείχνει τὸ πολεμικὸ μένος καὶ ἡ ἐπανάληψη τῶν καταλήξεων στὸ τραγούδι τὴν ἐπιμονὴ ποῦ δείχνει πάντοτε γιὰ τὶς ιδέες του.

Καὶ τὸ καθρέφτισμα αὐτὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ δείχνει γενικὰ μιὰ φυλὴ ιδιαίτερα αἰσθηματικὴ. Μιὰ φυλὴ ποῦ ἀνατράφηκε καὶ ἔζησε μὲ τὰ ιδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ ποῦ ἡ ψυχὴ της διαπλάσθη μὲ τὰ ἱερώτερα ἰδανικὰ. Μιὰ φυλὴ ποῦ ἐλέπτυνε τὴ ψυχὴ καὶ τὸ αἶσθημα καὶ ἀνέπτυξε τὶς δυνάμεις της στὶς κοκουχίες καὶ τοὺς ἀγῶνες της.

Κρητικὲς Μαντινάδες

(ἀπὸ τῆ διαλεκτῆ συλλογῆ τοῦ κ. ΧΡ. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗ)

- "Ἄν' ε' κοιμᾷσε μὴ ξυπνᾷς κι' ἂν εἶμαι στ' ὄνειρό σου
νὰ βλέπης καὶ νὰ μὴ ξεχνᾷς πῶς ζῶ μὲ τὸ καημό σου.
- "Ἄλλο δὲν σὲ παρακαλῶ χρυσέ μου ἀητὲ νὰ ζήσης,
στὸ θάνατό μου νὰ βρεθῆς τὰ μάτια μου νὰ κλείσης.
- "Ἄχι καὶ θολαθῆκασι τὰ κατασταλαγμένα
καὶ ξεχωρίσασαι καὶ μεῖς τὰ πολυαγαπημένα.
- "Ἄχι πῶς δὲν πονῶ ποθές, κι' ἀπόκειας γιάντα κλαίω
σ' τῶν ἀμαθιῶ μου τὸ νερὸ νὰ πέσω μέσα, πλαίω.
- "Ἄνοιξε τ' ἀχειλάκι σου καὶ πὲς τὸ ἀγαπᾷς με
ποῦρι κι' ὁ λόγος δὲ βαρεῖ μὰ σκειᾷς παρηγορᾷς με.
- "Ἄν μ' ἀρνηθῆς χάνεις ἐσύ μὰ γὼ ἴντα θὰ χάσω.
δυὸ μέραις θὰ σ' ἀναζητῶ στὴ τρεῖς θὰ σὲ ξεχάσω.
- Βασιλικὸς μυρίζει ἐπᾷ, περβόλι δὲ βγορίζει
κιάμιά τὸν ἔχει ἀπάνω τζη κι' ἀπὸ μακρὸν μυρίζει.
- Βάρει μου πέντε μαχαιρὲς μὰ βλέπε τὴν καρδιά μου
γιὰ τέκειά μέσα βρείχνεσαι μὴ βαρυστεῖς κερά μου.
- Βαρέθηκα νὰ σ' ἀγαπῶ, νὰ σ' ἀρνηθῶ λυποῦμαι
νὰ σ' ἀποχτήσω δὲν μπορῶ κι' ἄδικα τυραννιοῦμαι.
- Γίνου στὸ κάμπο λεμονιά καὶ γὼ στὰ ὄρη χιόνι
νὰ λυώνω νὰ ποτίζονται οἱ τρυφεροὶ σου κλώνοι.
- Γιὰ τὸ θεὸ γ' ἦ πάρεμε, γ' ἦ πὲς τῶν ἀμαθιῶ σου
νὰ μὴ μὲ σαϊτεύγουνε ὄντε περνῶ ἀπὸ μπρός σου
- Δὲν εἶναι πόνος νὰ πονῆ, πόνος νὰ θανατώνη
σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφὴ ποῦ δὲν ξεφανερώνει.

- Δὲν τ' ὄχω γὼ γιὰ τὸ φιλί, σφουγγίζω το καὶ βγαίνει
μὰ τό 'χω πῶς γλυκαίνεσαι, καὶ ποιὸς σὲ ξεγλυκαίνει;
- Ἔρωντα τὴ σαίτες σου νὰ τὴ μαλαματώσης
γιατὶ καρδιά δὲν ἄφηκες νὰ μὴ τὴνὲ πληγώσης
- Ἐγὼ μαι κείνο τὸ πουλὶ ἀποῦ τὸ λὲν σαίτι
ποῦ χάνει τὸ ταιράκι ντου καὶ μπλεῖδ νερὸ δὲν πίνει.
- Ἐβράδυνασε καὶ σήμερο ποιά μέρα δὲν βραδυάζει!
κι' ὁ Χάροντας τὴ μέραις μας, καλὰ τὴ λογαριάζει
- Ἦθελα νὰ μουν ἄχνα σου νὰ ζῶ μέσ' τὴ πνοή σου
θέλεις δὲ θέλεις, πάντα μου νὰ βρίσκωμαι μαζί σου.
- Θαυμάζομαι ὄντε πορπατῆς πῶς δὲν ἀθροῦν ἢ ροῦγες
καὶ πῶς δὲν γίνεσαι ἀητὸς μὲ τὴ χρυσὲς φτεροῦγες.
- Θέλεις, δὲ θέλεις, θέλεις με, θέλεις με, μὰ φοβᾶσαι
νὰ μ' ἀγαπᾶς, δὲν μ' ἀγαπᾶς, νὰ μ' ἀρνηθῆς λυπᾶσαι
- Καλλιὰ χω σὲ μὲ θάνατο παρ' ἄλλη μὲ ζωὴ μου
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸ κόσμο τὸ κορμί μου.
- Κατάμαυρα ντὰ μάθια σου ἀηδόνι ν' ἢ λαλιά σου
λουλούδια εἶνε τὰ χεῖλη σου χρυσᾶ νε' τὰ μαλλιὰ σου.
- Λογιάζεις το νὰ μ' ἀρνηθῆς, μὲ γειὰ καὶ μὲ χαρὰ σου
σὰν ρόδο ἑκατόφυλλο τὴν ἔχεις τὴν καρδιά σου.
- Μὴ τὴν θωρεῖς τὴν ἀγαπῶ μὲ τὰ δικὰ σου μάθια
μὲ τὰ δικὰ μου νὰ τὴν δῆς καὶ νὰ γενῆς κομμάθια.
- Μεσοσφαγμένο σὰν πουλὶ μ' ἄφηκες νὰ ταράσω
γι' ἀπόσφαξέ με μάθια μου, γι' ἄφης με νὰ πετάξω.
- Μ' ὅτι σκεπάζει ὁ οὐρανὸς καὶ ὅτι κόσμο βρέχει
ἢ τιμιότη κι' ἢ ἀνδρεῖὰ ξαγορασμὸ δὲν ἔχει.
- Μὲ περασιάρικα πουλιὰ ποτὲ φιλιὰ μὴν πιάνεῖς
γιατὶ ξαφνομισεύουνε καὶ γρήγορα τὰ χάνεις.
- Μὴ ν' τονέ κλαίεις τὸν ἀητὸ ὅπου πετᾶ ὄντε βρέχει,
μόνο νὰ κλαῖς ἓνα πουλὶ ὅπου φτερὰ δὲν ἔχει.

- Νὰ ζήσης μόνο μιὰν αὐγή, τόση ζωὴ σοῦ φτάνει
ρόδο πού ζῆ πολλοὺς καιροὺς τὴν ὁμορφιά ντου χάνει.
- Ξαλησμονιοῦνται κι' ἡ φιλιές, ξεχνιοῦνται κι' ἡ γι' ἀγάπες
συναπαντοῦνται χαιρετοῦν, σὰν ξένοι, σὰν διαβάτες.
- Οὔλες τσ' ἀγάπες χωριστὰ π' οὐχὼ γιὰ τὸν καθένα
νὰ τσὴ μαζώξης δὲν θὰ βγοῦν τόση ὄση ἔχω ἐσένα.
- Οὔλα τὰ ρόδα ξεκινοῦν γιὰ ν' ἄρθουνε κοντὰ σου
νὰ πάρουν χάρι κι' ὁμορφιὰ ἀπὸ τὰ μάγουλά σου.
- Ὁ ἥλιος ὄντε πρωτοβγῆ στὰ στὰ στήθια σου κονεύγει,
καὶ στὸ δεξιό σου μάγουλο πάει καὶ βασιλεύγει.
- Ὅποιος τσὴ νύχτες πορπατεῖ, γιὰ κλεύτει γιὰ φονεύγει
γιὰ μαῦρα μάθια ἀγαπᾶ, καὶ κείνανα γυρεύγει.
- Ὅποιος στὰ λόγια σου γροικᾶ καὶ στ' ὄρκου σου πιστεύγει
στὴ θάλασσα πειάνει λαγούς καὶ στὰ βουνὰ ψαρεύγει.
- Ὅσες ψιλές ψιλές κενταῖς, ἔχεις τοῦ μαντηλιοῦ μου
τὴν ὥρα τόσε σας φορές, δὲ βγαίνεις π' οὐ τὸ νοῦ μου.
- Οὔλα τὰ ξαλησμόνησε, μὰ μιᾶς αὐγῆς θυμήσου
ποῦ μὲ φιλοῦσες κι' ἔλεγες, νύχτ' ἔνε καὶ κοιμήσου!
- Πές μου γιὰ νὰ σοῦ πῆ κιανεὶς ν' ἀλλάξης τὴ φιλιὰ σου
ἄραγες χαϊδεμένη μου, βαστᾶτο ἢ καρδιά σου;
- Πάντα φοβᾶται ἀπ' ἀγαπᾶ πάντα δειλιᾶ μὴ χάση
γιατὶ συχνὰ τὸ ριζικὸ τὴ γνώμη μεταλλάσσει.
- Πέμπω σου ν' ἀχαιρετισμὸ σὲ μῆλο δαγκαμένο
καὶ μέσα στὴ δαγκαμαθιά, ἓνα φιλιὸ κρυμμένο.
- Πές μου κι' ἔντα τὴν ἔκαμε τὴν ὄψι σου θλιμμένη
ἔντα χεὶς καὶ δὲ μοῦ μιλεῖς, γι' αἰντὰ σε λυπημένη;
- Πόσες καρδιῆς κρυφὰ πονοῦν, καὶ φανερὰ γελοῦνε
πόσες μαραινοῦνται καρδιές, μὰ δὲν τὸ μαρτυροῦνε!
- Πάντα ψηλὰ στέκ' ἢ κορφὴ ἂν εἶν' καὶ χιονισμένη
τὸ βράχο δέρον' ἢ θάλασσα, μὰ πάντα βράχος μένει.

- — Σὰ ντὸ ν' ἀέρα τὸ δριμὺν τὸν ἀνακατωμένο
περνᾶς καὶ δὲν μὲ χαιρετᾶς μῆλο μου ζαχαρένιο.
- — Σὰν τ' ἀκριβὸ διαμαντικὸ ἀπ' οὐ μακρυνὰ βγορίζει,
μέσα το' ἢ χίλιες ἢ ἀγαπῶ, σὰν ἄστρο ξεχωρίζει.
- Σκύλα καὶ ξέχασές τηνε τὴ γλύκα τ' ἀχειλιού μου
καὶ τὰ σφικταγκαλιάσματα π' οὐκάνες τοῦ κορμιού μου.
- — Στὸ Ψηλορείτη θ' ἀνεβῶ μ' ἀητούς θὰ πᾶ νὰ ζήσω,
καὶ κειὰ θὰ χτίσω μιὰ φωληὰ καὶ μέσα θὰ σὲ κλείσω.
- Τὰ μάθια σου μὲ σφάζουνε, μὰ γὼ τὰ καμαρῶνω
κι' ἄ δὲν τὰ ἰδῶ τρελλαίνομαι καὶ σὰν τὰ χάσω λυῶνω.
- Τὰ μάθια σου εἶναι πέλαγος, π' ἀέρας δὲν τὰ πιάνει
χαρᾶς τὸ ναύτη πού θὰ βρῆ μέσα σ' αὐτὰ λιμάνι.
- — Τόσο βαθειὰ σε στὴ καρδιά, π' ἄ θέλω νὰ σὲ βγάλω
θὰ ξεριζώσω τὴν καρδιὰ μαζί σου, δίχως ἄλλο.
- — Τ' ἄστρα δὲν βασιλεύουνε μὰ ὁ ἥλιος τὰ θαμπώνει
κι' ἢ ὄψη τοῦ προσώπου σου τὸν ἄνθρωπο σκλαβώνει.
- — Τσὴ μάνας σου ν' τὸ φταιξιμο πού σ' ἔφερε στὸ γάμο
καὶ σ' εἶδανε τὰ μάθια μου, καὶ ζάφτι δὲν τὰ κάνω.
- — Τὴν ἀγαπῶ παντρεύουνε καὶ μὲ παρηγοροῦνε
μ' ὅτι παρηγοριὰ θωρῶ, ἔτσὰ καλὸ νὰ ἰδοῦνε.
- Τριακόσιους ἀγαπητικούς νὰ κάμης δὲ μανίζω,
μ' ἀλήθεια, νὰ μὴ σὲ θωρῶ, γιὰ δὲ ντὸ νταγιαντίζω.
- Τοῦ γελεκιού μου τὰ κομπιὰ θὰ βγάλω νὰ πουλήσω,
στὸν ἄδη κι' ἄνε κατεβῶ, φῶς μου, θὰ σὲ κερδίσω.
- — Τὰ ὄρη τὰ ψηλὰ βουνὰ τὸν ἔχουν τὸν ἀέρα
κι' ἢ νιότη κι' ἢ παλληκαριὰ δὲν εἶναι πᾶσα μέρα.
- — Τὴν λαμπηράδα τσὴ φωθιᾶς ἐρέχτηκα κι' ἐθῶρου.
καὶ σήμωσα καὶ κάεικα, νὰ φύγω, δὲν ἐμπῶρου.
- — Φόβοι, τρομάρες, μάνιτες, κύματα κι' ἄν φουσκώσουν
δὲν ἠμποροῦν μιὰ μπιστικὴ φιλιὰ νὰ ξεριζώσουν.

- Σ — Χαρίνωτα τὰ μάθια σου πῶς τᾶχεις μαθημένα
καὶ κάνουν πῶς θωροῦν ἄλλοῦ, κι' αὐτὰ θωροῦν ἐμένα.
- — Χαρίνωσε ὄντε ν' ἔρχεσαι ἀπὸ τὸ νερὸ δρωμένη
κι' εἶσαι τοῦ ἥλιου κόκκινη, καὶ τοῦ καιροῦ δαρμένη.
- Ψήγομαι καὶ μαραίνομαι σὰν τὴν καρνάδα βιόλα
ὄντε σοῦ θέλω θυμηθῆ, μὰ ἴντα ξεχνῶ σου κιῶλα!
- Ψηλὰ τὴν χιτίζεις τὴ φωληά, καὶ θὰ λυγίση ὁ κλῶνος
καὶ θὰ σοῦ φύγη τὸ πουλί, καὶ θὰ σοῦ μείνη ὁ πόνος.
- — Χίλιες χιλιάδες λειτουργιῆς νὰ κάμης, δὲν ἀγιάξεις
γιατ' ἔφραες τὴν νιότη μου καὶ δὲν τὸ λογαριάζεις.
- Ὡς τρέμουν τ' ἄστρη τ' οὐρανοῦ ὄντε θὰ ξημερώση
τρέμει καὶ μὲ ἡ καρδοῦλα μου ὄντε θὰ σ' ἀνταμώση.
- Ὡς μ' ἔκαψες νὰ μὴ καῆς γιατί θὰ σὲ λυποῦμαι
μόνο νὰ ζῆς νὰ χαίρεσαι, κ' ἐγὼ ἄς τυρανοῦμαι.
- — ὦ! γιὰ τὸν τίμιο σταυρό, ἀγάπη πὸν τὴν ἔχω
κι' ἂν κάθομαι κι' ἂν πορπατῶ, πάντα στὸ νοῦ μου σ' ἔχω.

- Κι' ἀπόκεις γιάντα = κ' ἔπειτα, διατὶ
— πούρι = τάχα, δὲν βαρεῖ = δὲν σημαίνει
— σκευᾶς = τουλάχιστον—βγορίζει = φαίνεται
— σαῖνι = τρυγόνι—μπλειὸ = ποτὲ—ἐπῶ = ἐδῶ
— ροῦγες = πλαγιῆς—ξαφνομισεύγουνε = φεύγουν ξαφνικά
— κονεύγει = παραμένει—γροικᾶ = ἀκούει
— κενταῖς = βελονιῆς—κιανεῖς = κανεῖς
— μεταλλάσει = μεταβάλλει—δριμὺ = μανιασμένο
— μανίζω=θυμώνω—δὲν νταγιαντίζω=δὲν βαστῶ
— ἐθῶρου=ἐθεώμην καὶ σήμωσα=ἐπλησίασα
— δὲν ἐμπῶρου=δὲν ἠδυνάμην
— χαρίνωτα=νὰ τὰ χαρῶ
— ψήγομαι=καίγομαι—καρνάδα=κόκκινη
— πορπατῶ=περιπατῶ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Κρήτη, Π. Νιρβάνα	7
Κρήτη, Παλαμά	7
Κρήτη μου, τ' ἅγιο χῶμα σου, Δημοτικόν	8
Κρήτη, Ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τοῦ κ. Γεωργίου Χανιώτη, Δημοσιογράφου, Διευθυντοῦ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Καΐρου γενομένη τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1941	9
Ἐκ φλόγες ἡ Κρήτη ζωσμένη, Ὕμνος τῆς Κρήτης. Γ. Παράσχου	12
Χαῖρε, Κρήτη ἀνδρειωμένη, Ἰ. Πολέμη	15
Ὕμνος τῆς Κρήτης, Κωστή Παλαμά	16
Τὸ ὄρφανὸ τῆς Κρήτης, Ἀχ. Παράσχου	19
Ὁ Κρητικὸς καὶ τὸ τουφεκί του, Γ. Στρατήγη	20
Ἡ Κρήτη, Δημοτικόν	23
Ἡ Κρήτη, Ἰ. Κωνσταντινίδη	24
Στὴ Κρήτη, Μαρίκας Πίπιζα	25
Οἱ Κρήτες, Ἀπὸ τὴν Κρητιτῖδα Ἀ. Ἰ. Ἀντωνιάδου	26
Χαῖρε ὦ Κρήτη! Ἰωάννου Τσακασιάνου	27
Χρυσᾶ πουλάκια, Ἀπὸ τὸ «ἐν Κρήτη πληγωμένους ἔθειλοντῆς» Σ. Καρύδη	28
Δὲν εἶδατε ἐσεῖς φωτιά, Ἀπὸ τὸ πρόσφυς Κρήσσα Σ. Καρύδη	31
Κρήτη μου, Δημ. Τσ. Κρ.	32
Στὸ ἀκρωτήρι τῆς Κρήτης, Ἰ. Κωνσταντινίδου	33
Τὸ Ἀρκάδι, Ἀχ. Παράσχου, Δημ. Παπαρηγοπούλου	34
Ἀρκάδι! Ἀρκάδι! Ἀπὸ τὸ βραβευθὲν ἱστορικὸν ἔργον Χριστοφόρου Σταυρουλάκη	36
Κι' ἄς γίνῃ Ἀρκάδι, Παύλου Γύπαρη	39
Στίχοι τοῦ Παλαμά, Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου	40
Εὐλαβικὸ ἀφιέρωμα, Μ. Μαλακάση	43
Θωρῶ τῆς Κρήτης τὰ βουνά, Δημοτικόν	44
Ὅ,τι γιὰ σέν' κι' ἂν πάλεψαν, Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Π. Γύπαρη	45
Παιδιὰ κ' ἴτανε ἡ καταχνιά, Δημοτικόν, στὴ κηδεῖα τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου	46
Τραγοῦδι ἀφιερωμένο εἰς τὸν ἐκλιπόντα μέγαν Ἕλληνα Ἐλευθέριον Βενιζέλον, Π. Γύπαρη	49
Ὁ Θρῆνος τῆς Πατρίδος, Στὸ θάνατο τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Ἰ. Π. Ζαχαροπούλου	50
Τῆς Κρήτης τὸ παράπονο, Γεωρ. Ν. Μπίστη	52
Τὸ στεφάνι, Παύλου Γνευτοῦ	53
Ὁ Κρητικὸς Ἀετός, Δημοτικόν	54
Ἡ Τάβλα, Δημοτικόν	57
Μὰ γὼ θωρῶ τὴν τάβλα μας, Δημοτικόν	58
Ἀφήστε τση τσ' ἀθιβολές, Δημοτικόν	59

	Σελίς
Δασκαλογιάννης, Παύλου Γύπαρη	60
Ἐπαινοὶ πρὸς τὸν νοικοκύρην, (τῆς τάβλας) Δημοτικὸ	63
Ὁ Ἀλιφιέρης, Δημοτικὸ	64
Ἄητὲ ποῦ κάθεται φηλά, (τῆς τάβλας) Δημοτικὸ	65
Εἰς τὴν ἠρωίδα Σγουρομάλλινη Δασκαλογιάννη, Παύλου Γύπαρη	66
Τὸν ἀντρειωμένο μὴ τὸν κλαῖς, Δημοτικὸ. "Ἐνα ἀπὸ τ' ἀγαπημέ- να τραγοῦδια τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου	69
Ἄγριμα κι' ἀγριμάκια μου, Ἀλληγορικὸ	70
Πότες θὰ κάμη ξεστεριά, Δημοτικὸ	71
Εἰς τὸν Στρατάρχη Χάλη, Παύλου Γύπαρη	72
Αὐγίτσα θεὲ νὰ σηκωθῶ, Δημοτικὸ	75
Ἀποχαιρετισμὸς πολεμιστοῦ, Δημοτικὸ	76
Παράπονο ξαρματωμένου παλληκαριοῦ, Δημοτικὸ	77
Εἰς τὸν ἀρχηγὸν Γεώργιον Τσουδερόν, Παύλου Γύπαρη	78
Χελιδονάκι μου γοργό, Δημοτικὸ	81
Μιά μάννα εἶχε τρία παιδιά, Δημοτικὸ	82
Ἐσιγανέψαν οἱ καιροί, Δημοτικὸ	83
Εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Ἀριστείδην Χαϊρέτην, Παύλου Γύπαρη	84
Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ, Δημοτικὸ	87
Ἴντα χετε γυροῦ, γυροῦ. Δημοτικὸ	88
Γεννές, γεννές τὸ πέρνουνε τὸ καπετανιλήκι. Δημοτικὸ	89
Εἰς τὸν Ἀρχηγὸ Ζουρίδη, Π. Γύπαρη	90
Τῶν ἀντρωμένω τ' ἄρματα, Δημοτικὸ	93
Τὰ φηλά βουνά τῆς Κρήτης, Δημοτικὸ	94
Τὸ ὄνειρο τῆς Κρήτης. Δημοτικὸ ἀπὸ τὴ Συλλογὴ τοῦ Παύλου Γύπαρη	95
Τὸ κλεφτόπουλο. Δημοτικὸ	96
Εἰς τὸν ἀρχηγὸν Σήφακαν. Παύλου Γύπαρη	99
Τ' ἄτρομο παλληκάρι. Δημοτικὸ	100
Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ. Δημοτικὸ	101
Στὸν ἀρχηγὸ Κόρακα. Παύλου Γύπαρη.	102
Αὐγερινὸς θεὲ νὰ γενῶ. Δημοτικὸ	105
Ὁ Ἐπαναστάτης. Δημοτικὸ	106
Ἄγγουρος ἀπ' Ἀνατολὴ κόρ' ἀγαπᾶ στὴ Δύσι. Δημοτικὸ	107
Εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Δεληγιαννάκη. Π. Γύπαρη	108
Μιά μαύρη μάννα ζύμωνε. Δημοτικὸ	111
Πέρα στὴν πέρα γειτονιά. Δημοτικὸ	112
Γυιέ μου καὶ ποῦ σουν ὄφαργάς. Δημοτικὸ	113
Εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Καζάνην. Παύλου Γύπαρη	114
Ὁ πιστὸς φίλος. Δημοτικὸ	117
Τὰ κάτεργα. Δημοτικὸ	118
Ποῦ θεὲ νὰ ἰδῆ καὶ νὰ χαρῆ. Δημοτικὸ	119
Οἱ τελευταῖοι ὑπερασπισταὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον ἱστορίαν τῆς Κρήτης τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Σταυρουλάκη.	120
Ἡ Κρήτη πρὸς τὴν Χίον. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον ἱστορίαν τῆς Κρήτης τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Σταυρουλάκη	122

	Σελίς
Τὸ Κάστρο. Δημοτικό	125
Τραγοῦδι τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τῆ συλλογῆ ἱστορικῶν ἀσμάτων τοῦ Χριστοφόρου Σταυρουλάκη	126
Στὸν Ἀρχηγὸ Πετρομαῦρο. Παύλου Γύπαρη	127
Στὸν Ἀρχηγὸ Μυλωνογιάννη ἢ Καπετὰν Μαθιὸν. Παύλου Γύπαρη	128
Ἱστορικό Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς 1866. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον ἱστορία τῆς Κρήτης Ἰωάννου Σταυρουλάκη	129
Τῆς Λευτεριάς τῆς Ρήγισσας. Δημοτικό.	132
Πέντε φριγάδες ἡμεσθα. Δημοτικό.	133
Εἰς τὸν ὄπλαρχηγὸ Νταφῶτη. Παύλου Γύπαρη	137
Ἡ λυγερὴ κλέφτης. Δημοτικό.	138
Ἰντα στολ' εἶν' ὁ Κωνσταντῆς. Δημοτικό.	139
Μάννα δὲ θέλω γῶ παντρειά. Δημοτικό.	140
Ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη. Δημοτικό.	143
Χήρας ὑγιουὶς ἐγεύγεντο. Δημοτικό	144
Ὁ Διγενῆς. Δημοτικό. (Τὸ πιὸ ἀγαπημένο τραγοῦδι τοῦ ἀειμνή- στου Ἐλευθερίου Βενιζέλου).	147
Δὲν ἦτον κρίμα κι' ἄδικο. Δημοτικό.	148
Ὁ Διγενῆς καὶ ἡ μάννα του. Δημοτικό.	149
Ἡ σύζυγος τοῦ Διγενῆ. Δημοτικό.	151
Ἡ λυγερὴ κι' ὁ Δράκος. Δημοτικό.	152
Ὅμορφονιὸν ἐζύγωνε ὁ Χάρος. Δημοτικό	155
Οἱ ἀντρειωμένοι κι' ὁ Χάρος. Δημοτικό.	156
Τὸ τραγοῦδι τοῦ Χάρου. Δημοτικό.	157
Παραγγελία φυχορραγοῦντος παλληκαριοῦ. Δημοτικό.	158
Ὁ νιὸς καὶ ὁ Χάρος. Δημοτικό.	161
Δώδεκα βεργολυγερές. Δημοτικό	161
Μηνύματα τῶν ἀνδρειωμένων ἀπὸ τὸν Ἄδη. Δημοτικό.	162
Ἄρχοντες γάμον κάνουσι. Δημοτικό.	163
Συμβουλαὶ γέρω Κρητικοῦ. Δημοτικό.	163
Γιὰ ἰδές περβόλιν ὄμορφο. Δημοτικό.	164
Ἐρήνυσεν ὁ Σηφαλιός. Δημοτικό.	164
Ὡρεῖς ἐκείνην τὴ κορφή. Δημοτικό.	166
Ὀνειρο τὸ εἶδα, λυγερὴ. Δημοτικό.	166
Ἐνα καράβι Κρητικό. Δημοτικό.	167
Καπετὰν Παῦλος Γύπαρης. Γ. Τσιμπιδάρου	168
Μάννα μ' ἐκακοπάντρεψες. Δημοτικό	170
Πόσο τιμᾶται ὁ φρόνιμος. Δημοτικό.	170
Μιχαὴλ Κουρμούλης	171
Οἱ κακοὶ γείτονες. Δημοτικό.	172
Κόρη καὶ νιὸς ἐπαίζανε. Δημοτικό.	173
Τὰ θαύματα τοῦ Ἐρωτα. Ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκριτο τοῦ Κορνάρου	173
Τὸ μῆλο ὅσω κρέμεται. Δημοτικό.	174
Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Πανάρχαιο Κρητικό φιλοσόφημα. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον συλλογῆ Χριστοφόρου Σταυρουλάκη	176
Ἡ Κρητικὴ δημοτικὴ ποίηση καὶ μουσικὴ καθρέφτισμα τῆς Κρη- τικῆς ψυχῆς. Εὐαγγέλου Βελουδάκη	177
Κρητικὲς Μαντινάδες, συλλογῆ Χρ. Σταυρουλάκη	197

ΕΙΚΟΝΕΣ

	Σελίς
Ἐλευθέριος Βενιζέλος	3
Τύπος Γέρω Κρητικοῦ. Ἔργο Δ. Κοκότση	13
Ὁ Ψηλορείτης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Μελιδόνι τοῦ Μυλο- ποτάμου	21
Λεβέντες τῆς Κρήτης, χορεύουσι τὸν περίφημο πυρρίχη.	29
Τὸ Ἄρκάδι	35
Κρητικὴ Ἐνδυμασία	38
Ἐλευθέριος Βενιζέλος	41
Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Σοφοκλῆς καὶ Κυριακός	47
Τὸ Λουτρό τῶν Σφακιῶν	55
Ὁ Δασκαλογιάννης. Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1870. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Ι. Δ. Μουρέλλου	61
Ἡ περίφημος Σγουρομάλλινη, σύζυγος τοῦ Δασκαλογιάννη. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Ι. Δ. Μουρέλλου	67
Ὁ Στρατάρχης Βασ. Χάλης. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολο- γικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του.	73
Γεώργιος Τσουδερός. Στρατάρχης 1821. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του	79
Ἀριστείδης Χαιρέτης. Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης Ι. Δ. Μουρέλλου	85
Ὁ γέρω Ἀρχηγὸς Ζουριδῆς. Ἔργο Δ. Κοκότση	91
Ἰωσήφ Κωνσταντουλάκης, ὁ περίφημος Σήφακας, Ἀρχηγὸς 1921. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Ι. Δ. Μουρέλλου	97
Μιχαὴλ Κόρακας. Γενικὸς Ἀρχηγὸς 1821. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του	103
Στρατῆς Δεληγιαννάκης. Ἀρχηγὸς 1821. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του	109
Ἐμμανουὴλ Καζάνης. Ἀρχηγὸς 1821. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν ἀνηρτημένης εἰκόνας του	115
Μελχισεδέκ Τσουδερός. Φιλικὸς καὶ ἐκ τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ὁ περίφημος ἡγούμενος τῆς Μο- νῆς Πρέβελι. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ καὶ Ἐθνολογικῷ Μου- σεῖῳ ἀνηρτημένης εἰκόνας του.	123
Ἰωάννης Νταφώτης. Ὀπλαρχηγὸς 1895—1913	135
Ὁ Ἀρχηγὸς Παπᾶ Μαλέκος ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ 1897	141
Τὸ ἱστορικὸ σπήλαιον τοῦ Μελιδονίου. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης Ι. Δ. Μουρέλλου	145
Τύπος Κρητικοῦ πολεμιστοῦ, Δ. Κοκότση	153
Ἡ Σοῦδα	159
Τὸ Ἀσκύφου Σφακιῶν	165
Καπετὰν Παῦλος Γύπαρης.	169
Ἡ περίφημη Μονὴ Βροντήσι	175
Ὁμάς παλληκαριῶν τῆς Κρήτης	181
Δαχτυλιδωμένοι	187
Εἰδύλλιον	193

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
ΚΑΣΙΜΑΤΗ & ΙΩΝΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
ΕΙΣ 500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΗΡΙΘΗΜΕΝΑ

100

22-1
9/8
12-3

